

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАФТИ І ГАЗУ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. М.С. ЖУКОВСЬКОГО
«ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»**

**VI Всеукраїнська дистанційна науково-практична
конференція**

**«ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТ
У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ»**

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ СТАТЕЙ**

**20 травня 2020 р.
м. Івано-Франківськ, Україна**

**VI Всеукраїнська дистанційна науково-практична
конференція**

**«ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТ
У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ»**

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ СТАТЕЙ**

**20 травня 2020 р.
м. Івано-Франківськ, Україна**

УДК 316.77: 002 (063)

Інформація та документ у сучасному науковому дискурсі: зб. наук. статей VI Всеукраїнської дистанційної науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 20 травня 2020 р.). Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2020. 150 с.

Збірник наукових статей присвячено актуальним проблемам документознавства, інформаційної діяльності та освітнім комунікативним технологіям у навчальному процесі ЗВО технічного спрямування, у тому числі й лінгвістичним аспектам. Увага акцентується на пріоритетних напрямках документознавства та інформаційної діяльності у площині сучасних проблем комунікації та освіти.

Збірник призначений для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, аспірантів, а також для широкого кола читачів.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій несуть автори наукових доповідей.

УДК 316.77: 002 (063)

© Автори статей, 2020

© ІФНТУНГ, 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1	Бибик С., Терещенко С. Суб'єктність у законодавчому документі (термінологічний аспект)	6
2	Демчина Л. Формування нових організаційних принципів розробки методології та змісту спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»	13
3	Кушнарєнко О. Збереження та відновлення архівних фонодокументів в умовах розвитку цифрових технологій мультимедійного документування.....	19
4	Романишин Ю., Лаба О. Інформаційні технології в процесах інформаційного обслуговування установ.....	23

РОЗДІЛ 2

ОСВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

5	Вінтонів Х. Особливості вебінару як інноваційної технології навчання	31
6	Гривнак Б., Кушецька Х. Використання технологій дистанційного навчання здобувачами вищої освіти в умовах карантину	35
7	Грушко С. Інформативно-комунікативні технології як засіб інтенсифікації викладання лінгвокраїнознавства	41
8	Кунденко Я. Залучення мультимедійних засобів викладання гуманітарних дисциплін у ЗВО технічного спрямування	47
9	Малик Г. Змішане навчання як інноваційна модель професійної підготовки майбутнього перекладача	52
10	Медведь О., Рижкова В. Особливості укладання електронних словників до навчальних курсів	61

РОЗДІЛ 3

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД ТА ЛІНГВІСТИЧНІ НОВАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

11	Ріба-Гринишин О. Світова нафтова криза: граматичні особливості німецькомовних газетних текстів	67
12	Янишин О., Пахомов В., Гривнак Б. Особливості перекладу протоколів: когнітивний та соціокультурний аспект	71

РОЗДІЛ 4

ТЕКСТ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА «КУЛЬТУРНОГО ПОЛЯ»

13	Бибик С. Дистанційний науково-навчальний дискурс: жанрово-стильовий різновид «Завдання вчителя»	80
14	Бурківська Л., Григораш С., Лесюк О., Шаламай А. Використання документознавчих термінів у наукових публікаціях фахових видань.....	85
15	Веселовська Н., Литвин Н. Робота з текстом в умовах міжкультурної взаємодії	90
16	Ганжа А. Соціодетермінованість сучасних наукових текстів природничої тематики: підходи до аналізу	97
17	Гурмак Ю., Ключінська І. Відображення французької преціозної культури (поч. XVII ст.) у листах Мадам де Лафайєт.....	104
18	Дербеньова Л. «Наукові та технічні» тексти у сучасних реаліях наукового дискурсу	109
19	Коржак З. Вираження експресивності художнього тексту	113
20	Мельник О. Зіткнення різних мовних картин світу в сучасному перекладі (на матеріалі роману Амелі Нотомб «Токійська наречена»).....	118
21	Якібчук М. Глобальна компетентність як запорука успіху: мовні аспекти	124

РОЗДІЛ 5

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

22	Ганцюк Т., Опар Н. Відображення культурного шоку та його місця у засвоєнні нової культури у сучасній кінематографії	132
23	Малімон Д. Проблемні аспекти ділового та професійного етикету в системі державної служби	139
24	Олексин О. Педагогічний потенціал культуроцентричної моделі освітнього процесу у вищій школі	147

РОЗДІЛ 1
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 81'33

Світлана Бибик,
д. філол. н., професор,
п.н.с. відділу стилістики, культури
мови та соціолінгвістики
Інституту української мови
НАН України,

Світлана Терещенко,
к. філол.н., доцент кафедри
бізнес-лінгвістики
Київського національного економічного
університету ім. В. Гетьмана

СУБ'ЄКТНІСТЬ У ЗАКОНОДАВЧОМУ ДОКУМЕНТІ
(ТЕРМІНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті простежено, які зміни відбуваються в літературно-мовній практиці у сфері юридично-правових відносин, що пов'язані з текстовою категорією «суб'єктність». Одні із найбільш актуальних, таких, що стосуються кожного громадянина України, є субсфери соціального і культурного права. Наголошено, що соціальні права і свободи – це можливості людини і громадянина із забезпеченням належних соціальних умов життя. До системи соціальних прав Конституція України відносить: право на соціальний захист; право на житло; право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї; право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Культурні права – це права, що забезпечують можливості вільного духовного розвитку особистості і суспільства. З цим різновидом права пов'язують: право на освіту; право на свободу культурної, наукової та творчої діяльності.

Досліджено процеси оновлення словника ділової мови, зокрема кодифікації термінів на позначення суб'єктів права. Зафіксовано за текстами нових і оновлюваних законів у сфері забезпечення соціального та культурного права громадян України відповідні терміни як однослівні, так і синтаксичні номінації – підрядні словосполучення, зокрема створювані шляхом кількаступеневого нарощення. Простежено стан лексикографічної кодифікації відповідних понять (особливості тлумачення), співвіднесено процеси словотвірного і семантичного оновлення назв суб'єктів у сучасній українській літературній мові.

Встановлено, що динаміка номінування людини-громадянина в юридичному дискурсі відбувається активно здебільшого на базі внутрішньомовного ресурсу, новітні запозичення здобувають власне українські відповідники, де це можливо. Особливістю назв суб'єктів права є орієнтація в термінотворенні на багатоступеневе нарощування уточнювальних спеціалізувальних компонентів. Зіставлення тлумачень аналізованих назв у тексті документа та у загальнономовному словнику засвідчує складну систему закономірностей побудови юридичної дефініції.

Перспективи таких робіт пов'язані з потребою оновлення реєстрів назв на позначення людей, суб'єктів правовідносин.

***Ключові слова:** термін, термінологічне словосполучення, юридичний дискурс, кодифікація, назва суб'єкта права.*

Постановка проблеми. Відомо, що за останні роки інтенсивно розвивається та оновлюється українське законодавство саме у сферах соціального та культурного права, воно активно обговорюється на майданчиках ЗМІ. Текст закону є тією сферою, де окреслюються і застосовуються відповідні поняття і назви на позначення суб'єктів права, тобто фізичних або юридичних осіб, які є учасниками національних чи міжнародних правовідносин [21]. У нашому дослідженні під поняттям «назва суб'єкта права у сферах реалізації соціального і культурного права» розуміємо фізичних осіб-учасників правочинів, тобто громадян, чия практика пов'язана з установами, які займаються соціально-культурною діяльністю – школи, лікарні, музеї, театри, фонди соціального страхування, соціального захисту тощо.

За нашими спостереженнями, у юридичній науці повсякчас увагу фахівців привертають питання *суб'єктності*, зокрема розмежування понять «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин» [16], розуміння суб'єктів права окремими галузевими науками [19] та багато ін. Важлива в контексті нашого дослідження думка С.І. Архіпова, який стверджує, що генетично і функціонально лише людина є первинним суб'єктом права, оскільки всі інші суб'єкти створюються нею і підтримується її волею [1].

Законодавчий документ формує, кодифікує ту чи іншу номінацію суб'єкта права (людини-громадянина), даючи їй дефініцію і визначає ситуації застосування, тобто функціонально-семантичне навантаження. У зв'язку з цим текст документа розглядаємо як джерело первинної кодифікації термінів певних галузей діяльності суспільства, спеціалізований словник – як вторинне джерело кодифікації, загальнономовний словник – як джерело узагальнення, структурно-семантичної систематизації відповідних номінацій, упорядкування семантичної структури загальноновживаної ядерної номінації.

Оскільки текст закону має свою жанрово-стильову структуру, у ньому реалізуються особливі техніки творення і кодифікації галузевих термінів, зокрема відзначених назв суб'єктів права, то особливу увагу звертаємо на

преамбулу і відповідний параграф (Визначення термінів і понять), які містять відповідні переліки [2].

Отже, у колі теоретичних і практичних завдань тексто- та термінознавства перебуває відстеження лексико-семантичної, структурної, номінаційної реалізації категорії суб'єктності, а далі – динаміки мови законодавства, яка тісно корелює з оновленням українського словника ділової мови, фахової мови сфер соціального та культурного права, а далі і загальної національної мовної практики, насамперед мови засобів масової інформації, інтернет-комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Назви осіб постійно в колі уваги лінгвоукраїністики, оскільки вона зберігає як наскрізний антропоцентричний ракурс досліджень. Пізнання цих номінацій, їх ідеографічної системи, структури, способів творення, смислової трансформації, наближає до осягнення лінгвоправової картини світу, зокрема її такої концептосфери, як «Людина» [17]. Як відомо, людину можна характеризувати за біологічними та антропологічними, тобто природними; за соціально-культурними (спорідненість) і соціально-трудовими, а також за психічними та емотивними ознаками. У юридичному дискурсі вона реалізує себе як суспільна істота, змінюючи соціальні ролі, які означає певна група термінів – на позначення суб'єктів права.

Такі лексичні одиниці практично не були предметом спеціального дослідження. Можемо лише виокремити працю Н. Сушко, присвячену розгляду тематичної організації назв суб'єктів культурної діяльності в когнітосфері законодавства та встановленню таких ідеографічних груп: “громадське об'єднання”, “культурна організація”, “організація (заклад, установа, підприємство) культури”, “працівник культури”, “суб'єкт авторського права”, “суб'єкт архітектурної діяльності”, “суб'єкт видавничої справи”, “суб'єкт діяльності друкованих засобів масової інформації”, “суб'єкт інформаційної діяльності”, “суб'єкт кінематографії”, “суб'єкт професійної творчої діяльності”, “суб'єкт театральної діяльності” [20]. Утім системних досліджень назв суб'єктів права за іншими ідеографічними системами не проводилося.

Мета статті – простежити за текстами українського законодавства у сфері соціального та культурного права процеси термінологізації категорії суб'єктності, зокрема оновлення та кодифікації назв суб'єктів права, встановити їхній статус за загальномовним словником.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавство у т. зв. гуманітарній сфері, тобто те, що регулює освітній процес, надання медичних послуг, соціальне забезпечення, доступ до культурних надбань, охорону дитинства, морально-психологічний комфорт у стосунках між людьми тощо, містить чимало лексико-семантичних груп назв осіб, серед яких більшість – це давно усталені, усім зрозумілі, засвідчені у словниках, активні у фаховому повсякденні терміни і номени. Нашу увагу в аспекті оновлення цієї групи лексики привертають: 1) нові утворення на базі власне українського ресурсу,

зокрема й пов'язані зі структурно-семантичними змінами ключових номінацій, що спричинені процесами спеціалізації функцій загальноживаної лексики; 3) запозичення з інших мов; 4) вторинні номінації; 5) явища семантичної спеціалізації загальноживаного лексикону, які виявляє дефініювання у законодавчих текстах.

У загальномовному значенні *суб'єкт* – багатозначне слово, яке містить кілька спеціалізованих сем. Зокрема у третьому значенні це *'юр. Особа або організація як носій певних прав і обов'язків'* [18]. Сучасний законодавчий дискурс виявляє, що у сфері правових відносин функціонує близько 280 терміносполук з ключовими поняттями *суб'єкт / суб'єкти*. З цього ряду, на нашу думку, саме термінологічні словосполучення *суб'єкти, що надають соціальні послуги*, 2012 р. [14], *суб'єкти сфери фізичної культури і спорту*, 2018 р. [8], *суб'єкти суміжних прав*, 1993 р. [4], *суб'єкти соціального страхування*, 2000 р. [7], *суб'єкт освітньої діяльності*, 2017 р. [10], *суб'єкти діяльності у сфері культури*, 1992 р. [8], а також *суб'єкт, що надає соціальну послугу соціальної адаптації*, 2015 р.; *суб'єкт професійної творчої діяльності*, 1992 р.; *суб'єкти права інтелектуальної власності*, 2007 р.; *суб'єкт туристичної діяльності*, 2003 р., та деякі ін. є ключовими, ядерними, об'єднавчими у сфері соціального і культурного права; вони виконують роль гіпероніма. Пор. дефініції: ***Суб'єкти страхування на випадок безробіття*** – застраховані особи, а у випадках, передбачених цим Законом, також члени їх сімей та інші особи, страхувальники та страховик [7], ***Суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності*** є наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, університети, академії, інститути, музеї, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи, та громадські наукові організації [9], ***Суб'єктами авторського права*** є автори творів, зазначених у частині першій статті 8 цього Закону, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права [4].

У текстах законів актуалізовані й гіпоніми, які корелюють з ключовими поняттями за певним лексико-семантичним компонентом словосполучення, наприклад, як *суб'єкти, що надають соціальні послуги* мають відповідники *соціальний робітник* 'особа, яка надає соціальні послуги та має підготовку, що відповідає вимогам та характеру роботи, що виконується'; *соціальна група* 'група осіб, об'єднаних за спільною соціальною, демографічною або іншою ознакою, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують надання їм однотипних соціальних послуг'.

Почасти гіперонімічне термінологічне словосполучення у статті закону має загальномовний відповідник, який засвідчує застосування у юридичному дискурсі спеціальної вторинної номінації, яка відповідає вимогам фахової уніфікації понять. Наприклад, загальновідоме слово *спортсмени* за ЗУ «Про антидопінговий контроль у спорті» має вторинну номінацію *суб'єкти тестування (допінг-контролю)*, 2017 [5]. Так само *фізкультурник, вчитель*

фізкультури, любитель спорту здобуває у законодавчій мові вторинну номінацію *суб'єкт фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності*, 2001 р., 'зареєстрована в установленому законодавством порядку юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка провадить фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність, крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності'. Це стосується і назви суб'єкта права *здобувач освіти*, під якою розуміють у законодавчому дискурсі вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, аспірантів (ад'юнктів), докторантів, інших осіб, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти [10]; він же є і *суб'єктом освітньої діяльності*.

Крім поняття суб'єкт, законодавчі тексти спираються на терміни з ключовими словами *особа / особи, учасник / учасники*. Таких термінологічних словосполучень у мові сучасного українського законодавства – 112 і 172 відповідно, серед них у сфері соціального та культурного права актуальні назви *особа будь-якої країни; особа з обмеженими можливостями здоров'я; особа із спеціальною підготовкою; особа, яка не має право на пенсію; особа працездатного віку; особи, які навчаються; учасник війни; учасники антитерористичної операції, постраждалі учасники Революції Гідності та члени сімей Героїв Небесної Сотні* [12] тощо.

Якщо зазначені термінологічні сполучення – назви суб'єктів права (громадян) – творяться на базі внутрішнього національного ресурсу, то такі юридичні терміни, як *булер, булінг, трансплант-координатор, допінг-офіцер* кодифіковано в системі понять і термінів психології, педагогіки, освітньої та медичної, спортивної діяльності відносно недавно. Їм законодавство пропонує власне українські відповідники, як-от: *кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу)* [10]. Здебільшого іншомовний термін назви суб'єкта права у структурі термінологічного словосполучення поєднується з питомим прикметником: *З метою забезпечення належних умов для реалізації права особи на освіту в системі освіти діє освітній омбудсмен; Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти; Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти і присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.*

Звертаємо увагу, що більшість назв суб'єктів права (громадян) утворюється на базі власне українського ресурсу шляхом структурно-семантичної модифікації ключової номінацій, стимулом чого є процеси спеціалізації функцій загальноповсюдваної і вузьковживаної лексики. Основними способами творення таких термінів є:

1. юкстапозиція: *дитина-сирота; дитина-біженець* [15];

2. поєднання компонентів підрядним безсполучниковим зв'язком – узгодження між іменником і прикметником: *безпритульні діти; багатодітна сім'я; прийомна сім'я* [15];

3. поєднання компонентів підрядним сполучниковим зв'язком: *дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах; дитина, яка потребує додаткового (тимчасового) захисту* [15];

4. нанизування логічних означень: *кінцевий бенефіціарний власник (контролер)* [13];

5. формування описових означальних структур: *діти, позбавлені батьківського піклування; дитина, розлучена із сім'єю; діти, уражені ВІЛ-інфекцією; діти, хворі на інші невиліковні та тяжкі хвороби* [15];

6. поєднання кількох моделей термінотворення: *діти - громадяни України, усиновлені іноземцями* [15], *лікар загальної практики – сімейний лікар; лікарі загальної практики-сімейні лікарі, які провадять господарську діяльність з медичної практики як фізичні особи-підприємці* [6];

7. багатоступеневе нарощування компонентів підрядного сполучення, пор.: *особи, які здобувають освіту в закладах професійної (професійно-технічної) освіти; особи, які здобувають освіту в закладах фахової передвищої та вищої освіти* [10].

У деяких законодавчих актах кодифікація аналізованих назв відбувається як зміна в оформленні певних назв суб'єктів права. Наприклад, за ЗУ «Про охорону дитинства» терміни *інвалід, дитина-інвалід, інвалід війни* запропоновано замінити на «дитина з інвалідністю», «особа з інвалідністю внаслідок війни»: уведення прийменника змінює ототожнювальну функцію прикладки на важливий соціально маркований семантичний нюанс: суспільство ставить у центр уваги дитину, тобто особу віком до 18 років, а не її вади здоров'я, чим засвідчує зміну стереотипів сприймання неповноцінної людини. Також евфемізованою постає номінація суб'єкта права *дитина, яка потребує корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації* у формі «дитина з особливими освітніми потребами».

Ще один важливий аспект текстової кодифікації назв суб'єктів права – семантична спеціалізація загальноновживаного лексикону, що знаходить свій вияв у дефініціях, поданих у законодавчих текстах. Наприклад, якщо у загальнономовному словнику *інвестор* – це «особа, організація або держава, що робить інвестицію; вкладник» [12], то за ЗУ «Про інвестиційну діяльність» інвестор співвіднесений насамперед із гіперонімом «суб'єкт інвестиційної діяльності», а потім – із характерною для цього суб'єкта ознакою за дією, отже у законодавчій термінології це «суб'єкт інвестиційної діяльності, який приймає рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування». Юридичний дискурс має і більшу кількість синонімів, ніж це визначає загальне тлумачення, а саме: вкладник, кредитор, покупець. Спеціалізовану дефініцію залежно від

галузі застосування має назва *слухач / слухачі* ‘особа, яка навчається на підготовчому відділенні вищого навчального закладу, або особа, яка отримує додаткові чи окремі освітні послуги, у тому числі за програмами післядипломної освіти’ [10] та ‘особи, які проводять дослідницьку, пошукову та експериментальну роботу з різних проблем науки, техніки, мистецтва’ (Закон України «Про позашкільну освіту»). Натомість загальномовний словник не подає такого деталізованого пояснення, відзначаючи лише, що це ‘той, хто навчається, є студентом навчального закладу’ [12].

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків. У сучасній лінгвоправовій картині світу, зокрема у такій її концептосфері, як «Людина», існує система ідеографічних груп, що репрезентують категорію суб’єктності. Частина з них – група назв суб’єктів у сфері соціального і культурного права. Динаміка номінування людини-громадянина в юридичному дискурсі відбувається активно здебільшого на базі внутрішньомовного ресурсу, новітні запозичення здобувають власне українські відповідники, де це можливо. Особливістю назв суб’єктів права є орієнтація в термінотворенні на багатоступеневе нарощування уточнювальних спеціалізувальних компонентів. Зіставлення тлумачень аналізованих назв у тексті документа та у загальномовному словнику засвідчує складну систему закономірностей побудови юридичної дефініції.

Список використаної літератури

1. Архипов С.И. Субъект права: теоретическое исследование. СПб.: «Юридический Центр Пресс», 2001. 469 с.
2. Дзейко Ж.О. Назва та преамбула закону як елементи його структури [Електронний ресурс]. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 1. С. 55 – 62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_1_26
3. Економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс]. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Економічні_соціальні_та_культурні_права
4. Закон України «Про авторське і суміжні права» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3792-12/ed20181104#n376>
5. Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1835-19/ed20170207#n12>
6. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>
7. Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1105-14/ed20150101#n33>
8. Закон України «Про культуру» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2778-17/ed20150101#n29>
9. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
10. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2145-19/ed20170905#n36>
11. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
12. Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15>

13. Закон України «Про політичні партії в Україні» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1226-16#n13>
14. Закон України «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/966-15/ed20160221#n23>
15. Постанова КМУ від 27.12.2018 «Про затвердження Порядку придбання, зберігання, перевезення і використання спортивної зброї, боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1207-2018-п/ed20181227#n22>
16. Санжарук Т.О. Поняття «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин»: питання розмежування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С.91 – 95.
17. Сімонок В.П. та ін. Лінгвоправова картина світу: сучасні проблеми лінгвістики та іншомовної дидактики: монографія. Харків: "НТМТ", 2012. 258 с.
18. Словник української мови: [в 11 т.]. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980.
19. Сопілко І.М. Теоретико-правові підходи до розуміння суб'єктів права окремими галузевими науками. *Юридичний вісник*. 2008. №4(9). С. 66 – 70.
20. Сушко Н. Словничок ідеографічної організації назв суб'єктів культурної діяльності (когнітосфера законодавства). *Лексикографічний бюлетень*. 2010. Вип. 19. С. 184 – 209.
21. Юридична енциклопедія: [в 6 т.] / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т.5. URL: <http://leksika.com.ua/legal/>

УДК 027.08:378.147

Любов Демчина

*к. н. із соц. комун., доцент кафедри
документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету
нафти і газу*

ФОРМУВАННЯ НОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ РОЗРОБКИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА ЗМІСТУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Анотація. У статті обґрунтовується поширення інформаційних інновацій на формування нових організаційних принципів розробки методології та змісту спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Зазначено, що вища освіта України перебуває на стадії свого реформування та якісного оновлення з того часу як вона приєдналась до Болонського процесу. Вітчизняна вища освіта значною мірою долучилась до реалізації його положень через забезпечення якості змісту та форм вітчизняної освіти згідно зі стандартами та нормами європейської вищої освіти (ЄПВО); упорядкування мережі ВНЗ; удосконалення навчального процесу ВНЗ; інтеграцію науки і вищої освіти; створення гнучких програм для забезпечення навчання впродовж життя; сприяння працевлаштуванню випускників із бакалаврськими і магістерськими кваліфікаціями; визнання національних освітніх кваліфікацій у ЄПВО; створення єдиного з ЄПВО

інформаційного простору; розширення зв'язків між ВНЗ та громадськістю тощо.

Акцентована увага на тому, що світ професій характеризується нестабільністю через зміни змісту професії, засобів та умов праці, внаслідок чого відбуваються зміни зв'язків професійної праці та освіти, отже, освітньо-професійні програми мають тенденцію до швидкого морального застарівання. Тому постає необхідність постійного корегування освітнього стандарту відповідно до вимог часу, келійності його створення і необхідності залучення широкого загалу науковців та практиків до кола осіб, причетних до розробки стандарту.

Ключові слова: *модернізація, компетентнісний підхід, інтеграція, освітньо-професійна програма, державні стандарти освіти, інформаційна, бібліотечна та архівна справа.*

Постановка проблеми. Суспільно-політичні події останніх років є виявом складного й «болючого» процесу модернізації нашої держави, який передбачає комплекс економічних, соціально-політичних та інтелектуальних трансформацій. Культурна сфера має пройти шлях становлення нових ціннісних орієнтацій і духовних систем через утвердження і захист свободи засобів масової інформації, поглиблення процесів плюралізації, секуляризації та демократизації громадянської свідомості, що, безумовно, позначиться й на розвитку системи української освіти.

Потужне реформування освіти в Європі нерозривно пов'язано з підтримкою багатьма країнами Болонської декларації від 19 червня 1999 р., відповідно до якої передбачені кредитно-модульна система організації навчання, її багаторівневність (бакалаврат, магістратура, докторантура) і безперервність, багатогранна європейська співпраця в забезпеченні якості навчання та розробці критеріїв, методів оцінки знань; просування програм мобільності для студентів і викладачів; автономність навчальних закладів та інші принципи розвитку [1]. У рамках реалізації положень Болонської декларації при наповненні змісту освіти спостерігаємо поступовий перехід від знанневого до компетентнісного підходу. Відтоді, визначаючи номенклатуру дисциплін для кожного фаху, основний акцент вишами робиться не на навчальних дисциплінах, а на компетентностях, що є сукупністю знань, вмінь, навичок, ставлення до обов'язків, поведінки, які дозволяють випускникам успішно вирішувати професійні завдання.

Зміни, що відбулися у професійній структурі суспільства внаслідок дифузії інформаційних інновацій, є одним із чинників уведення до освітнього простору нової спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», яка має на меті не лише об'єднати у спільну систему розрізнені елементи професійної інформаційної освіти, а й забезпечити адекватний розвиток інформаційного середовища завдяки підготовці «інформаційних фахівців». Професія інформаційного працівника як самостійний вид діяльності сформувалася на базі бібліотечної справи та бібліографії, значною

мірою увібравши основні операціональні та мотиваційні складові цих професій, що традиційно відносять до інформаційних – як з погляду узагальненого об'єкта діяльності – інформаційних ресурсів, так і з функціонального – забезпечення інформаційних потреб користувачів [4].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема підвищення якості інформаційно-бібліотечної освіти (далі - ІБО) в Україні є предметом постійного обговорення на шпальтах періодичних видань. Окремі її аспекти відображені в працях вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували окремі аспекти вищої ІБО: В. Загуменної, В. Ільганаєвої, О. Коршунова, С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, О. Матвієнко, М. Сенченка, Г. Сілкової, С. Сищенко, В. Скар, А. Соколова, А. Соляник, Ю. Столярова, Л. Філіпової, Г. Швецової-Водки та ін. Важливі передумови впровадження теоретичних основ компетентнісного підходу у сферу підготовки майбутніх документознавців заклали дослідники теоретичних та прикладних аспектів документознавства І. Антоненко, В. Бездрабко, С. Кулешов, Н. Кушнарєнко, О. Матвієнко, Ю. Палєха, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка та ін.

Формулювання мети. Дослідження дифузії інформаційних інновацій щодо формування нових організаційних принципів розробки методології та змісту спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Виклад основного матеріалу дослідження. У забезпеченні якості підготовки фахівців, які б відповідали сучасним вимогам практики, рівню розвитку наукових знань та перспективам суспільного розвитку, особливого значення набуває розробка нового змісту освіти документознавців, його нормативно-правові регулятиви (оцінка якості підготовки фахівців на різних ступенях безперервної освіти)... Складова «інформаційна діяльність», яка передбачає широкий спектр видів діяльності, пов'язаних із підготовкою інформаційних продуктів, формуванням інформаційних ресурсів, наданням інформаційних послуг, має право бути повноцінно представленою у змісті підготовки фахівців [3].

Каталізаторами інституційної модернізації системи вищої освіти став закон України «Про вищу освіту» (2014) та постанова Кабінету Міністрів України №226 від 29.04.2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [5; 7], згідно з якими у галузі 02 «Культура і мистецтво» уведено нову інтегровану спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», що об'єднала два раніше самостійні освітні напрями – «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» та «Документознавство та інформаційна діяльність».

У Законі України «Про вищу освіту» наголошено на потребі розроблення та запровадження переліку компетентностей для випускників певних освітніх спеціальностей, які мають визначати галузеві стандарти вищої освіти. Зокрема, у третьому розділі зазначено, що стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки та затверджує їх за погодженням з Національним

агентством із забезпечення якості вищої освіти [5]. Згідно із наказом МОН України № 1115 від 27.10.15 р. було затверджено оновлене «Положення про Науково-методичну раду Міністерства освіти і науки України» [6], що визначена як форма спільної участі держави, роботодавців, навчальних закладів, представників академічної науки у розробці методології та змісту, формуванні стандартів освіти, впровадженні сучасних педагогічних й інформаційних технологій.

До цього часу діючі стандарти вищої освіти були побудовані на основі кваліфікаційної моделі фахівця. Наслідком цього є домінування у стандартах знаннєвої складової, в них відсутня можливість оцінки якості освіти на основі таких показників як готовність випускників до майбутньої професійної діяльності, рівень професійної мотивації. Предметно-знаннєва орієнтація штучно ділить процес оцінки якості підготовки фахівців на окремі частини, які не дають змоги оцінити цілісний результат професійної підготовки. Перехід від кваліфікаційної моделі фахівця до компетентнісної, тобто орієнтованої на результат, на сферу професійної діяльності, стає реальністю. Цей процес є достатньо складним як у науковому, так і у практичному аспектах. Особливістю компетентнісної моделі фахівця є те, що цілі освіти визначаються не тільки здатністю випускника ВНЗ виконувати певні професійні функції, а й інтегрованими вимогами до результату освітнього процесу [10].

Важливо також підкреслити, що сучасні нормативні документи, які визначають вимоги до формулювання програмних компетентностей та результатів навчання здобувачів освіти, вимагають структурувати їх через Дублінські дескриптори, прийняті усіма країнами – учасниками Болонського процесу як дескриптори циклів для системи кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Вони пропонують загальні формулювання типових очікувань щодо досягнень та здібностей, набутих здобувачами освіти на кожному її рівні – першому (бакалаврат), другому (магістратура), третьому (доктор філософії). Доповідь Єврокомісії «Вища освіта в Європі 2009: розвиток Болонського процесу» свідчить, що більшість країн-учасників цього процесу розпочали впровадження структур рамочних кваліфікацій із 2005 р. У п'яти європейських країнах (Німеччина, Велика Британія, Ірландія, Бельгія та Голландія) цей процес на початок 2009 р. було завершено, при цьому відповідність національних рамок кваліфікації вимогам Європейського простору вищої освіти забезпечена повністю (The framework of qualifications for the European Higher Education Area). Інші розвинуті європейські країни перебувають на стадії завершення цього процесу [8].

Важливою новацією у формуванні нових організаційних принципів розробки методології та змісту освіти варто визнати відкритий конкурс МОН України, який проводився серед представників науково-педагогічної громадськості вітчизняних вишів щодо демократичного обрання складу підкомісії Науково-методичної комісії з культури і мистецтва сектору вищої освіти Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України.

А. Соляник звертає увагу, що розробники проекту стандарту вивчали й запозичували кращий європейський досвід щодо встановлення та підтримки академічних стандартів підготовки фахівців інформаційного профілю. Найавторитетнішими з цих документів виявилися стандарти, запроваджені під грифом «Кодекс якості вищої освіти Великої Британії» з освітнього напрямку «Бібліотекознавство, інформація, знання, документація й архівний менеджмент», прийнятій у березні 2015 р. Назва і зміст стандарту свідчать, що у провідних європейських країнах на єдиній когнітивній та організаційній платформі готують бакалаврів бібліотечного, інформаційного й архівного менеджменту, видавничої справи, магістрів бібліотечних, архівних та інформаційних досліджень. При цьому інформаційну професію визначено як сукупність напрямів підготовки «бібліотекаря», «архівіста», «документаліста», котрих споріднює єдине функціональне поле діяльності – підтримка документно-комунікаційних процесів розвитку суспільства [9].

Після об'єднання двох самостійних спеціальностей: «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія» і «Документознавство та інформаційна діяльність» в одну спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та затвердження відповідних документів, за якими має здійснюватися підготовка здобувачів вищої освіти, викликало резонансні, далеко не однозначні дискусії.

Дискусії, щодо доцільності даної «інтеграції» були досить жвавими, особливо між бібліотекознавцями та документознавцями, оскільки спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» переставала існувати і підготовка документознавців мала відбуватися вже на нових засадах, в межах нової спеціальності. Крім того, було багато застережень щодо іміджевої складової «бібліотечна та архівна» у сучасних випускників шкіл.

Найдискусійнішими серед профільних публікацій останніх років є статті О. Матвієнко та М. Цивіна. Автори звертають увагу на загрозливі тенденції до поступового зникнення бібліотекознавчих освітніх програм у пропозиціях більшості українських закладів вищої освіти, домінування надмірної «інтегративності» базових умінь та навичок, що формуються в процесі підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», зростання латентності її бібліотекознавчої складової.

Однак А. В. Гуменчук зазначає, що попри прогнози футурологів щодо зникнення бібліотечної професії та спеціальної бібліотечної освіти, майже столітня історія її розвитку переконливо продемонструвала свої життєстійкість і адаптивність, здатність до сприяння масштабним перетворенням і технологічному прогресу в діяльності бібліотек. Показники постійного зростання затребуваності інформаційних продуктів та послуг бібліотек провідних зарубіжних країн світу свідчать, що саме вища спеціальна освіта в поєднанні з науковими дослідженнями є найважливішим чинником цифровізації всіх напрямів діяльності бібліотек, їхньої успішної інтеграції в глобальний комунікаційний простір, підвищення якості

інформаційного обслуговування користувачів. Масштабність і темпи його перетворень нині такі, що перед вищою бібліотечно-інформаційною освітою постають завдання радикально якісного оновлення [2].

Ретроспективний погляд на розвиток спеціальностей: «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія» і «Документознавство та інформаційна діяльність» у вітчизняних ВНЗ свідчить, що:

- спеціальність бібліотекознавство розвивалася в Україні у ВНЗ культури, для яких вона була «традиційною» ще за радянських часів;
- спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» започатковано у 1990-х роках у ВНЗ, які мали потужну наукову школу бібліотекознавства, а згодом введено у програми вишів технічного та інших профілів;
- у жодному з «непрофільних» для бібліотечної освіти ВНЗ протягом двох останніх десятиліть не було започатковано підготовку бібліотечних фахівців.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Із введенням нової спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», ВНЗ, які планують здійснювати підготовку за новоутвореною спеціальністю, мають забезпечити рівноправний розвиток в її межах усіх заявлених у назві складових – і бібліотекарів, і архівістів, і інформаційних фахівців. Тому на часі пошук нової концептуальної основи, на якій будуватиметься модель фахівця з інформаційної справи широкого профілю. Методологічно доцільним вбачається здійснити це на основі інформаційного менеджменту, предметне поле якого дає змогу забезпечити внутрішній зв'язок концептів і конструктів, котрі використовуються в інформаційній діяльності, виявити понятійно-методологічне підґрунтя розробки теорії професійної підготовки для побудови моделі фахівця.

Список використаної літератури

1. Бездрабко В. В. Архівний менеджмент в освітній системі України. *Сумський історико-архівний журнал*. 2017. №29. С. 5-14.
2. Гуменчук А. В. Модель інтелектуалізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти. *Вісник ХДАК*. 2019. Випуск 55. С. 70-81
3. Матвієнко О. В. Документознавча освіта: проблеми та перспективи розвитку практики та наукових досліджень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 4. С. 17-22. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2009_4_4.
4. Матвієнко О., Цивін М. Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: у пошуках «інформаційного фахівця». *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 10. С. 32-3
5. Про вищу освіту: закон України [Електронний ресурс] : за станом на 01.07.2014. Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>. Назва з екрана.
6. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 11.09.2015 № 922 «Про затвердження Положення про Науково-методичну раду Міністерства освіти і науки України» [Електронний ресурс] : наказ МОН України від 27.10.2015 р. № 1115. Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4584>. Назва з екрана.

7. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>. Назва з екрана.

8. Соляник А. Інноваційні критерії результативності ступеневої підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2018. №1. С. 64-75

9. Соляник А. Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 22-26

10. Фурдуй С. Б. Компетентнісний підхід у вищій школі в Україні: розробка та впровадження ідей при підготовці фахівців соціономічної сфери. Режим доступу: <http://www.allbest>.

УДК 930.25

Олександр Кушнарєнко
*асистент кафедри
документознавства
та української мови
Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ АРХІВНИХ ФОНОДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено питанням збереження та відновлення архівних фонодокументів в умовах розвитку цифрових технологій мультимедійного документування. У статті висвітлюється важливість збереження аналогових фонодокументів в архівах та фонотеках країни, аналізуються проблеми механічних та магнітних аудіо-носіїв, розглядаються методи оцифрування фонодокументів для їх відновлення та подальшого збереження. Визначено, що єдиною можливістю зберегти унікальні аудіоматеріали для наступних поколінь – є оцифрування аналогових фонодокументів, подарувавши їм нове життя в цифрову епоху.

Ключові слова: *фонодокумент, звукозапис, магнітна стрічка, робочий шар, фонотека, грамплатівка, розмагнічування, фонограма, аналоговий звук, мультимедіа.*

Актуальність. За більш ніж вікову історію звукозапису людством накопичено величезну кількість унікальних фонодокументів - це і мелодії в авторському виконанні, і голоси історичних персонажів, і звукові доріжки до культових фільмів, тощо. Не дарма ще на початку 20-го століття за аналогією з бібліотеками стали виникати фонотеки, де користувач міг знайти, прослухати і записати необхідну фонограму. Мільйони архівних

фонодокументів сьогодні зберігаються в фондах архівів, музеїв, звукозаписуючих компаній, в приватних колекціях. Але механічні та магнітні носії мають обмежений термін експлуатації. Поступово відбувається старіння носія, яке може привести до його повного руйнування і, як результат, часткової або повної втрати фонодокументу.

Вимогою часу стало переведення інформації з раритетних носіїв в цифрову форму. Подання інформації в цифровому вигляді дозволило вирішити ряд проблем її зберігання, створити абсолютно нові можливості для доступу до неї та її обробці.

Ступінь розробленості. Тема збереження фонодокументів знайшла своє відображення у працях відомих українських і зарубіжних дослідників. Такі дослідження проводили науковці Т.Ширмер [11], Е.А. Воронцова [8]. Методи оцифрування аналогових фонодокументів викладені у працях В.В. Петрова, А.А. Крючина, С.М. Шанойло, И.В. Косяка [2] та інших.

Тому **метою статті є:** визначення аналогових фонодокументів, аналіз проблем їх зберігання та обґрунтування необхідності оцифровки фонодокументів на механічних та плівкових носіях інформації.

Майже 150 років минуло з тієї пори, як Томас Едісон проспівав дитячу пісеньку «Mary had a little lamb» («У Мері був баранець»), а його фонограф вперше в історії зміг відтворити зроблений запис [1]. Так почалася ера механічного звукозапису, а на світ з'явився термін фонодокумент.

Фонодокументи стали невід'ємною складовою інформаційних ресурсів архівних установ, бібліотек, музеїв, приватних колекцій, підрозділів державних відомств та недержавних організацій [8]. Фонодокументи містяться в архівах студій звукозапису, телерадіомовних та медіакорпорацій, наукових організацій і навчальних закладів, суспільно-політичних, релігійних та творчих спільнот, театрів, клубних фонотек та ін. [3].

На жаль, але навіть приблизну кількість фонодокументів, що були набуті за майже півтора сторіччя існування звукозапису, підрахувати неможливо. З великою долею вірогідності можна стверджувати, що мова йде про десятки мільярдів фонодокументів. Так, у 1910-му році перший в Російській імперії завод з виробництва грамплатівок випустив 400 тисяч грамофонних дисків під марками «Metropol» та «Record», у 30-ті роки ця цифра сягнула 33 мільйони на рік, а у 1970-80-х роках підприємства фірми «Мелодія» випускали за рік більше 100 млн. вінілових платівок [4]. А якщо до цього додати сотні мільйонів бобін і касет з магнітною стрічкою, фоноваликів та інших носіїв механічного звукозапису, які виходили у світ ще з кінця 19-го сторіччя – то ми отримаємо астрономічну цифру створених людством фонодокументів. Їх цінність для історії та культури незаперечна. Вартість деяких раритетних фонодокументів може сьогодні досягати сотень тисяч доларів. Наприклад, грамплатівка 1958-го року групи «The Quarrymen» (в наступному «The Beatles») колюється в діапазоні \$ 180-200 тис. [5].

Фонодокументи зберегли для нас унікальні записи голосу Льва Толстого, композиторів Петра Чайковського та Андрія Рубинштейна,

мандрівника-натураліста Миклухо-Макля, а також видатних українців Філарета Колесса, Лесі Українки, Климента Квітки, Опанаса Сластіона, Олександра Бородея та інших. Безцінним скарбом є унікальні аудіозаписи кобзарів і лірників, зроблених у 1904-1910 роках. Так у квітні 1908 року Філарет Колесса відправився у Миргород на Полтавщині, де разом із кобзарем, художником і етнографом Опанасом Сластьоном записав на фонограф думи й пісні від шести виконавців. Записувала кобзарів на фонограф і сама Леся Українка. Так вона власноруч зробила запис харківського кобзаря Гната Гочаренка. Один з фоноваликів Лесі Українки містить фрагмент пісні, наспіваної жіночим голосом – дослідники вважають, що це голос великої української поетеси та письменниці [6, 7].

Але записи, зроблені на фонографі демонструють гостру проблему збереження архівних фонодокументів. По-перше, суттєвим недоліком фонографа було те, що його записи існували тільки в одному екземплярі. Також великою проблемою є низька якість запису, так як спосіб запису на фонограф був повністю акустичним - без використання мікрофону: виконавець співав у рупор, до якого прикріплена голка, що наносила коливання на восковий циліндр. Вочевидь, що при кожному програванні на фонографі якість запису погіршувалася, оскільки віск, з якого зроблені циліндри, досить м'який матеріал. З плином часу на якість носія починають негативно впливати інші чинники: насамперед, тріщини та пліснява. Тому оцифрування та реставрація перших носіїв звуку - фоноваликів - є одним із найпріоритетніших завдань мультимедійного документування.

До речі, унікальні аудіозаписи кобзарів і лірників з приватної колекції академіка Філарета Колесси були зчитані в Інституті проблем реєстрації інформації НАН України. Була оцифрована інформація з 900 циліндрів з колекції єврейського фольклору М. Береговського, що занесена до Реєстру ЮНЕСКО «Пам'ять світу», 750 циліндрів з колекції українського фольклору О. Роздольського, 200 циліндрів з колекції Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 50 циліндрів з Центрального державного кінофотофоноархіву України. За оцінками експертів, в приватних колекціях і окремих музеях України знаходиться ще близько 1000-1500 циліндрів Едісона [2]. Але при оцифруванні фоноциліндрів Береговського виникли певні проблеми. Зберігання в неналежних умовах, спроби зробити перезапис на застарілому обладнанні привели до втрати значної частини унікальної колекції [2].

На жаль схожа доля чекає на велику кількість фонодокументів на механічних носіях. Так, наприклад, поширеним дефектом серед грамплатівок є викривлення, яке унеможливорює їх прослуховування. Через нехтування правилами догляду виникає скупчення пилу між борозенками (канавками), що викликає спотворення звуку. До того ж, грамплатівки (особливо раннього періоду) є надзвичайно вразливим, крихким носієм, знищити який може навіть невелике зовнішнє пошкодження. Не менші гострі проблеми виникають при збереженні фонодокументів на магнітних носіях. Це в першу

чергу «деградація» магнітної стрічки внаслідок руйнування сполучної речовини, що утримує магнітний порошок гамма-окису заліза на полімерній основі, а також досить висока вірогідність розмагнічування фонограми.

Ще однією серйозною проблемою, про яку, нажаль, пишуть і кажуть не так багато, є збереження та відновлення оптичних або магнітних фонограми на кіноплівці 35-мм та 16-мм в суміщених фільмокопіях. Типовим дефектом в таких випадках є деформація основи, обумовлена виникненням внутрішніх напружень в носії, пов'язаних зі змінами температури та відносної вологості навколишнього середовища. Для перфорованих магнітних стрічок велика усадка призводить до зміни кроку перфорації, що може збільшувати коефіцієнт детонації.

З цією проблемою свого часу зіткнулась відеостудія Національного аерокосмічного університету ім.М.Є.Жуковського «Харківський авіаційний інститут». Порушення правил зберігання унікальних кіноматеріалів, пов'язаних з історією авіації та університету, привело до осипання магнітного шару та його розм'якшенню, що викликало утворення нагару на магнітних голівках при відтворенні архівних кіноматеріалів. Виникла загроза остаточної втрати кінофонограм. В такому випадку було прийняте рішення про невідкладне копіювання звукової доріжки та її реставрацію за допомогою сучасних цифрових технологій. Результатом стала відновлена фонограма в архівних кінодокументах: «Професія - авіабудівник» (1980), «Знайти себе» (1986), «Посвята в авіацію» (1990), які можна побачити на офіційному каналі університету [9].

Цей та інші приклади наочно демонструють, що єдиною можливістю зберегти унікальні аудіоматеріали для наступних поколінь – є оцифрування аналогових фонодокументів, подарувавши їм нове життя в цифрову епоху.

Усвідомлюючи важливість проблеми, 15 жовтня 2003 року ООН було підписано «Хартію про збереження цифрової спадщини», яка наголошує:

«Цифрова спадщина складається з унікальних ресурсів людських знань і форм вираження. Багато з цих ресурсів мають неминущу цінність і значимість і, таким чином, є спадщина, яку необхідно зберегти для нинішнього і майбутніх поколінь (...) Існує небезпека втрати цифрової спадщини і її збереження в інтересах нинішнього і прийдешніх поколінь є нагальною проблемою загальносвітового значення» [10].

Список використаної літератури:

1. Первая звукозапись. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etheroneph.com/retrozvuk/74-pervaya-zvukozapis.html>
2. Проблемы сохранения мирового культурного наследия в цифровом виде / В.В. Петров, А.А. Крючин, С.М. Шанойло, И.В. Косяк // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2008. – Вип. 6. – С. 59-68.
3. Синеокий О.В. Расширение границ жизненного цикла фонодокумента с концептуальной позиции технотронной архивистики (историко-технический и информационно-коммуникационный аспекты) // Исторический журнал: научные исследования. – 2018. – № 1. – С. 17 - 51.

4. История виниловой пластинки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://v1battle.ru/wall/174>.
5. 130 лет первой грампластинке. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/lifestyle/fun/130-let-nazad-poyavilis-pervye-gramplastinki-put-ot-roskoshi-do-roskoshi-1057982.html>
6. Аудіозапис кобзарів та лірників початку ХХ ст. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/audiozapys_kobzariv_ta_lirnykiv_pochatku_hh_st_de_posluhaty_72560.html
7. Голос Лесі Українки можна послухати в інтернеті. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/history/_golos-lesi-ukrayinki-mozhna-posluhati-v-interneti/554599
8. Vorontsova E.A. Muzei – arkhiv – biblioteka : za informatsionnoe obespechenie istoricheskoi nauki i protiv informatsionnoi entropii / E.A. Vorontsova // Informatsionnoe obespechenie nauki: novye tekhnologii : [sb. nauch. tr.]. – М. : BEN RAN, 2015. – S. 222–231.
9. Офіційний відеоканал Національного аерокосмічного університету ім.М.Є.Жуковського «Харківський авіаційний інститут». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/channel/UCSEZWQqN-7Ю1t343VCT1oQ>
10. Хартия ООН о сохранении цифрового наследия. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/digital_heritage_charter.shtml.
11. Ширмер, Т. Оцифровка и реставрация грампластинок, магнитофонных пленок и аудиокассет: Пер. с нем. / Т Ширмер, А Хайн. — СПб.: БХВ-Петербург, 2010. - 240 с.: ил.

УДК 004.9:640.41

Юлія Романишин

*к. пед. н, доцент кафедри
документознавства та
інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,*

Оксана Лаба

*асистент кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ УСТАНОВ

Анотація. У статті проведений інформаційно-аналітичний огляд інформаційних технологій, які використовуються у процесах інформаційного обслуговування та наданні інформаційних послуг. Визначено, що процес інформаційного обслуговування є досить складним та багатограним. До обов'язкових його елементів належать: замовники послуг, їх інформаційні потреби, які сформовані у вигляді інформаційних запитів, інформаційні працівники, інформаційні ресурси та технології, інформаційні продукти і

послуги, як кінцеві результати інформаційного обслуговування. Основним елементом процесу інформаційного обслуговування виступає релевантна інформація, яка є достатньою для прийняття управлінського рішення та представлена у зручній для використання формі. Виокремлені особливості інформаційних потреб та визначено властивості інформаційного обслуговування. З'ясовано, що хоча готельна послуга має ряд спільних ознак із інформаційною послугою, проте, вона визначається своїми особливостями. Основну увагу в дослідженні приділено процесам інформаційного обслуговування установ готельної сфери. Зокрема, важлива роль у цьому процесі належить професійно орієнтованим інформаційним технологіям. Комплекс інформаційних технологій установ готельної сфери охоплює такі важливі складові, як корпоративні інформаційні системи, міжнародні системи бронювання, мультимедійні технології, хмарно-орієнтовані технології спільної роботи, віртуальні соціальні мережі, сучасні інтегровані комунікаційні мережі тощо. Проведено огляд основних міжнародних інформаційних систем бронювання, які є актуальними і на українському ринку для вітчизняних установ готельної сфери. Сучасним інструментом для забезпечення інтегрованої роботи у процесах інформаційного обслуговування є хмарні сховища, які пропонують широкі можливості для спільної роботи не тільки над документними ресурсами але є також актуальними і для процесів надання інформаційних послуг.

Ключові слова: *інформаційне обслуговування, інформаційна послуга, інноваційні технології, готельна послуга, професійні інформаційні системи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний рівень інформаційного обслуговування базується на використанні електронних інформаційних ресурсів, інноваційних інформаційних технологій у певній сфері діяльності, процесах створення та надання інформаційних продуктів та послуг, активному використанню віртуального середовища соціальних мереж у професійних цілях тощо. Сьогодні, інформаційна послуга слугує ключовим аспектом інформаційного обслуговування. У свою чергу, інформаційна послуга базується на правильно сформульованій інформаційній потребі, яка виражена в інформаційному запиті. Складним етапом в процесі інформаційного обслуговування є правильне виокремлення та формулювання інформаційної потреби замовника. Професійне задоволення інформаційних потреб може бути забезпечено як в традиційному форматі за рахунок надання релевантної інформації у відповідній формі замовнику, так і за допомогою Інтернет-технологій в режимі онлайн. В процесі інформаційного обслуговування важливими чинниками є робота з системами зберігання, пошуку [6; 8] та аналітико-синтетичне опрацювання корисних даних й інформації на основі сучасних інноваційних технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання ІКТ-базованого інформаційного обслуговування в діяльності установ та організацій різних сфер господарювання розглядаються у працях багатьох дослідників. Зокрема, науковці В. І. Бондаренко [1], В. В. Брежнева [2], І. В. Захарова [6],

Н. Каліберда [7] у своїх працях аналізують поняття інформаційного обслуговування та його компоненти. Вчені С. Н. Грипич [3], О. В. Матвієнко [11], В. Г. Спрінсян [12] у своїх дослідженнях виокремлюють особливості інформаційної діяльності, інформаційних продуктів та послуг. Дослідники Н. М. Гуржій [4], О. М. Костюк [9], А. П. Лутай [10], Г. В. Янковська [13] акцентують увагу на специфічних рисах інформаційного обслуговування в готельній сфері за допомогою сучасних інформаційних технологій. Незважаючи на значний науковий внесок вчених у вивчення даної проблеми, все ще залишаються недостатньо вивченими питання раціонального використання професійних програмних продуктів в окремих процесах інформаційного обслуговування установ готельної сфери.

Мета статті - проаналізувати професійно орієнтовані інформаційні технології, які використовуються в процесах задоволення інформаційних потреб при інформаційному обслуговуванні установ готельної сфери.

Виклад основного матеріалу. Під інформаційним обслуговуванням розуміємо інформаційну діяльність або сукупність інформаційних процесів, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб споживачів [3]. Якість та вартість процесу інформаційного обслуговування залежить від точності та правильності виявлення та формулювання інформаційних потреб споживачів. Проаналізувавши джерела [2; 6; 8; 11-12] бачимо, що поняття інформаційна потреба трактують, як усвідомлене розуміння або вимогу користувача інформації з приводу релевантних корисних даних, повідомлень, фактів для вирішення здебільшого професійних або інших питань.

Дослідниця О. В. Матвієнко виділяє такі особливості інформаційних потреб: 1) представляють собою потреби у знаннях, які одержує індивід шляхом звертання до наявної інформації; 2) невизначеність інформаційних потреб, тобто складність формулювання напряму пошуку інформації, якої не вистачає; 3) суб'єктивність оцінювання користувачами якості інформаційних продуктів та послуг [11].

Проаналізувавши джерела [1-2; 6-7], можемо виокремити властивості інформаційного обслуговування. До них відносимо:

- надання інформаційних послуг користувачам;
- задоволення інформаційних потреб користувачів у релевантній інформації засобами сучасних цифрових технологій;
- забезпечення доступу користувачів до інформації;
- комплексний підхід до процесів інформаційного обслуговування [6-7].

Все частіше у науковій літературі [2] простежується думка, що у діяльності ІТ-установ на зміну терміну «інформаційне обслуговування» приходиться термін «сервісна діяльність», яка охоплює більшу частину особливостей інформаційного обслуговування.

Інформаційне обслуговування на думку дослідниці Л. Є. Ященко [14] складається з наступних компонентів, а саме:

- 1) споживачі інформації (клієнти, замовники) та їхні інформаційні потреби у вигляді інфозапитів;

- 2) інформаційні працівники-посередники (інформаційні брокери);
- 3) сукупні інформаційні ресурси та технології (корпоративні е-ресурси зі спільними доступом);
- 4) інформаційні продукти та послуги [14].

Форми здійснення інформаційного обслуговування, в більшій мірі, залежать від особливостей сфери діяльності, рівня професійної обізнаності з проблемою, уміннями пошуку та роботи з потрібною інформацією тощо.

Процеси інформаційного обслуговування в готельній індустрії мають свої особливості. Адже, в цій сфері існує попит на гарантовані види бронювання (за попередньою оплатою, з виставленням рахунку – внесення депозиту), тобто послугу туристично-інформаційного обслуговування клієнт купляє раніше, аніж настає фактична її реалізація.

Так, дослідник О. М. Костюк [9] визначає, що хоча структура обслуговування у готелі є не шаблонною, а досить різною, проте існують основні етапи інформаційно-готельного обслуговування, які є спільними для всіх організацій готельного бізнесу. До цих етапів відносять: обслуговування до прибуття у готель (бронювання); обслуговування під час прибуття клієнта у готель, реєстрації і розміщення клієнта; обслуговування протягом проживання у готелі; організація виїзду, остаточна оплата послуг готелю [9].

На основі аналізу наукових джерел [4-5; 10] виокремимо відмінні риси готельних послуг. До них відносимо:

- обмежена можливість зберігання;
- терміновий характер;
- критерії, за якими оцінюються рівень обслуговування клієнтів та діяльність персоналу;
- сезонний попит на готельні послуги;
- взаємозалежність готельних послуг та мети поїздки;
- послуга не може мати готової, закінченої форми, вона формується в ході обслуговування при тісній взаємодії виконавця і споживача;
- важливою особливістю готельної послуги є неможливість її зберігання та накопичення [4; 10].

Якісне надання комплексної туристичної послуги базується на застосуванні новітніх інформаційних технологій в інформаційному обслуговуванні. Особливо комп'ютер-базованими є послуги бронювання. Адже, електронні системи бронювання та резервування послуг дають можливість прискорити ці процеси, здійснювати їх в онлайн-режимі будучи територіально розділеними як замовник, так і надавач послуг, підвищити якість обслуговування клієнта, достовірніше виявити інформаційні потреби замовника та запропонувати більшу кількість варіантів для їх задоволення. Так, існуючі платформи онлайн бронювання (<https://hotels.tickets.ua/uk>, <https://www.booking.com>, <https://www.tripadvisor.com/>, <https://ua.hotels.com/>) надають інформаційні послуги із задоволення інформаційних запитів клієнтів щодо вибору готелю, цінової політики, дати подорожі, детальних фото і коротких відеооглядів, можливостей оплати через електронні платіжні

системи та інших особливостей процесу бронювання. Інформаційні фільтри, які представлені на Інтернет-сторінках є актуальним інструментом підбору максимально релевантної інформації. Крім того, важливим елементом є користувацький контент, який складає основу відгуків користувачів як про місця пошуку (готелі, рекреаційні зони, ресторани тощо), так і про роботу, інформаційну підтримку та допомогу самої Інтернет-платформи. В загальному, вона слугує інформаційним посередником між користувачем та, відповідно, закладами готельно-туристичної сфери.

Багато компаній готельної сфери використовують у своїй діяльності глобальні системи бронювання [9]. Готелі імплементують на свої веб-сторінки інструменти системи бронювання та намагаються зробити їх якомога легшими та зрозумілішими для клієнта. Відомою системою для бронювання є програмний продукт Micros-Fidelio, що спеціалізується на створенні систем управління для готелів і ресторанів. Система Fidelio Front Office (FFO) допомагає автоматизувати основні етапи роботи готелю: від комп'ютерного бронювання номерів, реєстрації, розміщення і виписки гостей до управління номерним фондом, ведення бухгалтерії і фінансів [5; 9-10].

Актуальними комп'ютерними системами бронювання на готельно-туристичному ринку є системи Amadeus, Sabre, Worldspan, Galileo. На основі аналізу наукових джерел [4-5; 8-10] виокремимо їхні основні властивості, які представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Комп'ютерні системи бронювання
(на основі аналізу наукових джерел [4-5; 8-10])

<i>№ п/п</i>	<i>Система бронювання</i>	<i>Огляд</i>
1.	Amadeus	Основними перевагами глобальної системи Amadeus є: заощадження часу завдяки можливості отримання усієї туристичної, клієнтської і агентської інформації; нова інформація поступає кожен годину в режимі on-line; зростаюча продуктивність дозволяє робити інформацію доступною; економія витрат за рахунок стабільної роботи і негайних підтверджень; контроль інтегрованої системи задовольняє усі потреби агентства; підвищення прибутків завдяки широкому діапазону можливостей, які забезпечують задоволення усього спектру замовлень клієнта.
2.	Sabre	Доступом до широкого спектру туристичних послуг, можливість здійснювати продаж туристичних продуктів, дистрибуцію і розробку технологічних рішень для туристичної сфери.
3.	Worldspan	Не вимагає виконання чітко вказаних об'ємів бронювання, оскільки це досить демократична система.
4.	Galileo	Система Galileo забезпечує туристичні підприємства Windows-версією системи бронювання, а програма Premier дозволяє агентствам повністю автоматизувати роботу з обслуговування клієнтів.

У свою чергу, науковець А. П. Лутай у джерелі [10] виокремлює прикладні програмні продукти для забезпечення раціонального управління різними видами готелів. А саме:

- система Lodging Touch – інтегрований пакет програм, об'єднана з периферійними системами організації, містить аналітичні інструменти;

- система Nimeta – продукт, призначений для малих і середніх готелів. Робота системи здійснюється на основі Інтернет-технологій. Всі дані та інформація міститься на спеціально відведеному сервері в сервіс-центрі Інтернет-провайдера.

Вітчизняні установи готельного бізнесу починають активно застосовувати програмний комплекс OPERA Enterprise Solution. Це продукт корпорації Micros-Fidelio і відноситься до автоматизованих систем керування. На відміну від традиційних систем для готелів, OPERA Enterprise Solution є повнофункціональною системою, яка підходить для готельних установ різного розміру, типу та форм власності. Система складається з модулів, які легко можуть бути налаштовані та додані залежно від побажань конкретного готелю. Вона містить у собі систему автоматизації служби прийому й розміщення гостей; систему автоматизації відділу продажів і маркетингу; систему керування якістю обслуговування; систему оптимізації прибутку; систему керування заходами; систему централізованого бронювання; модуль бронювання через Інтернет; централізовану інформаційну систему [9-10]. До модулів системи OPERA Enterprise Solution відносяться:

- система автоматизації служби прийому й розміщення (Property Management System – PMS) - дозволяє значно підвищити рівень продуктивності й рентабельності готелю. Система легка й проста у використанні, дозволяє керуючій ланці готелю мати точну й актуальну інформацію. При цьому керування здійснюється за допомогою єдиної бази даних Oracle;

- система керування якістю обслуговування (Quality Management System – QMS) – це інструмент для керування й контролю кожного аспекту діяльності готелю з метою підвищення стандартів обслуговування. Робота з OPERA QMS починається з Task Navigator який показує призначення завдань, статус завдань, різні замітки й примітки, а також їхню пріоритетність.

- централізована інформаційна система клієнтів (Customer Information System – CIS) – ця система збирає й обробляє дані про всіх гостей, туроператорів, групи і компанії, створюючи єдину базу даних. CIS автоматично обмінюється інформацією, що міститься у профайлах, у такий спосіб надаючи користувачам доступ до будь-якої необхідної інформації [9].

OPERA Enterprise Solution сумісна з усіма операційними системами, сервер може працювати на базі Microsoft Windows, AIX, Sun Solaris. Нове зручне мобільне рішення системи OPERA Enterprise Solution, OPERAPalm, дозволяє персоналу працювати з системою на мобільних гаджетах. Система є гнучкою до змін, адаптивною під розмір та тип установи, надійною тощо.

Крім того, на сьогоднішній день, досить актуальними в процесі інформаційного обслуговування є хмарні технології Google Drive, які передбачають віддалену обробку та зберігання даних. Часто ці технології використовують для унеможливлення перевантаження головного сервера, що може спричинити гальмування загальних процесів у готелі та зниження оперативності передачі інформації. Також, хмарні технології є простим, зручним та ефективним способом зберігання, синхронізації та обміну усіма видами файлів. Хмарні сховища використовуються як резервні сховища даних.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянуті інформаційні технології в процесах інформаційної діяльності установ готельної сфери дають можливість підвищити ефективність інформаційного обслуговування як готелю в цілому, так і клієнтів зокрема. Крім того, сучасні ІКТ-базовані інструменти прискорюють процеси роботи з інформацією, покращують технологію обробки даних та представлення інформації, сприяють розвитку ефективного управління готелем. Використання хмарних сховищ поступово зменшує витрати на закупівлю програмного забезпечення, його систематичне оновлення, забезпечує доступність та масштабованість ІТ-інфраструктури, надає широкі можливості для спільної роботи, що створює нетворкінг для вирішення бізнес-завдань.

Перспективами подальших досліджень є види електронних інформаційних послуг та способи їх отримання, які надаються Інтернет-платформами, інформаційними службами готельно-туристичних установ тощо в онлайн режимі.

Список використаної літератури

1. Бондаренко В. І. Інтернет-обслуговування: стан та перспективи. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського*. 2012. С. 25-30.
2. Брежнева В. В. Інформаційне обслуговування. *Ліберія-Бібіформ*. 2006. С. 125-135.
3. Грипич С. Н. Інформатизація сучасного суспільства: стан, проблеми, перспективи. *Філософія. Педагогіка. Суспільство*. 2012. Вип. 2. С. 286-297.
4. Гуржій Н. М., Третинко А. В. Інноваційні технології в туристичній індустрії. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 3. С. 221-224.
5. Заміховська О. Л. Автоматизовані інформаційні системи в індустрії готельного бізнесу та туризму на Україні. *Прикарпатський вісник НТШ*. 2012. № 1. С. 309-320.
6. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 335 с.
7. Каліберда Н. Інформаційне обслуговування в умовах розвитку електронного середовища. *Бібліотечний вісник*. 2007. С. 20–23.
8. Карпенко М. Ю., Уфимцева В. Б. Конспект лекцій з курсу «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією». Частина 1. Харків: ХНАМГ, 2012. 96 с.
9. Костюк О. М. Інтернет технології бронювання готелів. *Туристичні книги*. 2010. URL: <http://tourism-book.com/books/book-32/chapter-1363> (дата звернення: 05.05.2020).
10. Лутай А. П. Комп'ютерні системи в галузі готельного господарства. Донецьк. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/lutaj3.htm (дата звернення: 03.05.2020).
11. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Інформаційний менеджмент: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях. Київ: Слово, 2006. 170 с.

12. Спрінсян В. Г., Бірюкова В. Г. Ресурси та технології інформаційного менеджменту: навч. посіб. Одеса: ОНПУ, 2012. 248 с.
13. Янковська Г. В. Електронні комунікації в діяльності підприємств готельного господарства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 1. С. 15-21.
14. Яценко Л. Є. Теоретичні основи документно-інформаційної діяльності: конспект лекцій. Одеса: ОНПУ, 2012. 72 с.

РОЗДІЛ 2

ОСВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

УДК 004:378.4

Христина Вінтонів

к. іст. н., доцент кафедри

документознавства

та інформаційної діяльності

Івано-Франківського національного

технічного університету нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ВЕБІНАРУ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті визначено особливості використання вебінарів у навчальному процесі ЗВО. Проаналізовано переваги та недоліки вебінарів, розглянуто їхні основні види. Охарактеризовано платформу Zoom для проведення онлайн-занять з дисципліни «Архівознавство».

Ключові слова: *вебінар, освітні інформаційні технології, ЗВО, віртуальне навчальне середовище, онлайн-заняття, онлайн-аудиторія, архівознавство.*

Актуальність теми. Викликами нової епохи – цифрової, є діджиталізація всіх сфер діяльності людини. Нинішня криза дала поштовх до переходу на новітні технології та промоції новітніх засобів навчання. Викладачі в експрес-режимі здобувають нові навички і вміння, відчують всі позитивні та негативні сторони цифрових технологій, поєднують та інтегрують інноваційні підходи в освітній процес. Сьогодні викладач і студент можуть не лише спілкуватись в онлайн-режимі, але й розробляти спільні проекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу до проблем впровадження вебінарів у процес навчання приділено у працях вітчизняних науковців: Н. Морзе, О. Ігнатенко, В. Кухаренко, І. Брунець, С. Литвинова, Л. Клейно, В. Гринько, В. Царенко. Особливості використання віртуальних навчальних середовищ проаналізовано в наукових розвідках закордонних авторів: Д. Кегана (Desmond Keegan), Є. Швенке (Eva Schwenke), Х. Фрітча (Helmut Fritsch), Ф. Мартіна (Florence Martin) та ін. Однак відсутні дослідження про використання вебінарів для дисциплін документознавчого спрямування.

Мета статті – визначити особливості використання вебінарів у навчальному процесі ЗВО.

Для досягнення мети, ставимо такі **завдання**: 1) проаналізувати переваги і недоліки вебінарів; 2) розглянути основні види вебінарів; 3) виходячи з власного досвіду, охарактеризувати платформу Zoom для проведення онлайн-занять з дисципліни «Архівознавство».

Виклад основного матеріалу. В умовах пандемії, при неможливості проводити традиційні заняття в аудиторії, набула популярності така форма дистанційного навчання як вебінар. Термін утворився від двох англійських слів web (мережа, павутина) + seminar. Вебінар – це технологія, яка дозволяє в повній мірі відтворити умови колаборативної (спільної) форми організації навчання, а саме семінарського, лабораторного занять, лекцій, використовуючи засоби аудіо-, відеообміну даними та спільної роботи з різноманітними об'єктами, незважаючи на те, що його учасники можуть фізично знаходитися в різних місцях [3]. В освіті вебінар може застосовуватись для проведення лекцій, практичних та семінарських занять, захистів бакалаврських та магістерських робіт, засідань кафедр, студентських конференцій, профорієнтації, заліків, екзаменів тощо.

Вебінар як особлива форма навчання з'явився наприкінці 1990-х рр., коли в мережі Інтернет стали масово використовуватися надійні системи конференц-зв'язку. Торговий знак «Webinar» зареєстрований у 1998 р.; на сьогодні його власником є компанія «InterCall» [1].

Використання вебінарів дозволяє:

- 1) зменшити витрати на організацію лекційного чи практичного заняття (наприклад, наявність проектора та екрану для демонстрації презентації);
- 2) охопити значну студентську аудиторію (наприклад, лекції з «Історії України» для кількох груп студентів);
- 3) запрошувати професіоналів, які знаходяться в інших містах чи країнах (наприклад, у рамках вивчення дисципліни «Архівознавство» запрошуємо на онлайн-зустріч директора Центрального державного історичного архіву України у м. Львові);
- 4) високий ступень інтерактивності (студенти одразу у чаті можуть з'ясовувати незрозумілі питання, не перебиваючи викладача);
- 5) можливість автоматично записувати заняття, зберігати на ПК і пізніше переглядати для закріплення інформації;
- 6) забезпечити комфортність під час відвідування, оскільки студент має можливість перебувати у звичних умовах, без сторонніх шумів;
- 7) використовувати різноманітні засоби поточного контролю знань та швидкий зворотній зв'язок (наприклад, на онлайн-платформах Mentimeter, Kahoot, Padlet, SurveyMonkey, Quizlet, MindMeister);
- 8) організувати роботу студентів над спільним проектом (для прикладу, завдяки можливості демонструвати власний екран чи використовувати електронну дошку для мозкового штурму);
- 9) обмін електронним ресурсами (текстовими, аудіо- чи відеоматеріалами) безпосередньо під час вебінару.

Окрім переваг, існують певні обмеження при проведенні онлайн-занять у порівнянні з традиційними формами навчання:

1) фізична відсутність викладача і студента не лише зумовлює низький рівень особистого контакту та зворотного зв'язку за допомогою невербальних засобів комунікації, а й також послаблює персональну відповідальність студентів;

2) різноманітні технічні проблеми, що пов'язані з низькою швидкістю Інтернету та збоями в роботі ноутбука чи сервера;

3) психологічне та фізичне навантаження викликане довготривалим перебуванням перед монітором ноутбука;

4) неефективність проведення роботи в малих і великих групах, оскільки викладач, виступаючи в якості фасилітатора онлайн-заняття, повинен вчасно виявляти потреби студентів, прослідкувати їхню реакцію та направляти дискусію у потрібне русло;

5) можлива оплата за користування платформою, де проводиться вебінар;

6) затрати на підготовку до вебінару та необхідність відповідних цифрових навичок;

7) загроза конфіденційності даних ПК (як це останнім часом спостерігалось на платформі Zoom [4]).

Як зазначає С. Ю. Кондратюк, платформи для проведення вебінарів умовно поділяють [2]:

1) безкоштовні й платні;

2) за режимом доступу: відкриті й корпоративні;

3) за призначенням: комерційні, промо-вебінари, презентаційні та навчальні;

4) за тематикою: професійні та персональні.

Вебінари організують на спеціальних платформах, які потрібно завантажити і встановити на телефоні або ноутбуці. Вибір платформи залежить від цілей та можливостей учасників навчального процесу (студент, викладач, модератор), однак потрібно враховувати такі вимоги:

1) мінімалізація фінансових затрат;

2) зручність використання, інтуїтивна зрозумілість налаштувань для широкого кола учасників;

3) невимогливість до апаратних засобів, швидкості передачі даних у мережі;

4) наявність зручних засобів для комфортної роботи;

5) надійність і безпечність зберігання конфіденційних даних;

6) легкодоступність отримання засобу, безкоштовність послуг [2].

Існує безліч онлайн-платформ для проведення вебінарів, наприклад, TeamViewer, Cisco WebEx, Free Conference, GoToMeeting, Join Me, MyOwnConference, BigBlueButton, Adobe Connect, Jitsi Meet, OpenMeetings, Google Hangouts та ін. Більшість цих засобів мають стандартний набір інструментів: трансляція презентації, чат, віртуальна дошка, запис вебінару,

трансляція аудіо- та відеоматеріалів, проведення опитування. Виходячи з власного досвіду, рекомендую використовувати платформу Zoom, яка набула особливої популярності в умовах пандемії [4].

Для прикладу, охарактеризуємо використання цього сервісу під час викладання дисципліни «Архівознавство»:

- 1) тривалість вебінару 80 хв. (традиційна пара в університеті);
- 2) створення «хмари ключових слів» (word cloud) у сервісі Mentimeter (5 хв) для активізації студентів (warm up);
- 3) усне опитування: завдяки інструменту «Піднята рука» кожен студент має можливість брати участь в обговоренні теми (25 хв.), а налаштування «Attention tracking» показує, чи є фокус на екран в учасників заняття;
- 4) перевірка домашнього завдання на сервісі Padlet (10 хв.), де студенти розміщують інтелектуальні мапи на основі пройденого матеріалу (сервіс MindMeister);
- 5) контрольний тест з множинним вибором на навчальній платформі Kahoot (10 тестів, 10 хв);
- 6) функція «сесійні зали» (breakout rooms), яка дозволяє поділити онлайн-аудиторію на менші групи: 10 хв – обговорення, 10 хв – презентація результатів перед всіма учасниками;
- 7) підведення підсумків та оголошення оцінок (5 хв);
- 8) зворотній зв'язок після завершення заняття одразу на платформі Zoom або SurveyMonkey (5 хв).

Висновки. Діджиталізація освіти з кожним роком зростає, але, на мою думку, ніщо не може замінити живого спілкування між викладачем і студентом. Крім того, перехід повністю на дистанційну форму навчання обмежує доступ студентів до якісної освіти через відсутність Інтернету чи відповідних технічних засобів. Враховуючи всі переваги і недоліки, вебінари можуть використовуватися тільки у поєднанні з традиційними формами навчання.

Таким чином, у статті досягнуто поставленої мети завдяки аналізу особливостей використання вебінарів у навчальному процесі ЗВО. На прикладі дисципліни «Архівознавство» відобразили хід онлайн-заняття на платформі Zoom. Перспективи подальших наукових розвідок передбачають дослідження особливостей поєднання вебінарів та традиційних занять у синхронному та асинхронному режимі, та аспектів онлайн-викладання дисциплін різних галузей.

Список використаної літератури

1. Вебінар як форма дистанційного інтерактивного навчання. URL : <https://osvita.ua/vnz/43979/> (дата звернення: 25.05.2020).
2. Кондратюк С. Ю. Методичні та практичні аспекти проведення вебінарів : посібник методиста. Черкаси : ЧОПОПП, 2015. 30 с.
3. Морзе Н. В., Ігнатенко О. В. Методичні особливості вебінарів, як інноваційної технології навчання. *Інформаційні технології в освіті* : зб. наук.-практ. конф. м. Херсон : ХДУ, 2010. Вип. 5. С. 31–39.

4. Як Zoom став головним засобом спілкування епохи пандемії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3012862-ak-zoom-stav-golovnim-zasobom-spilkuвання-epohi-pandemii.html> (дата звернення: 25.05.2020).

УДК 378.147:004

Богдан Гривнак

*к. філос. н., доцент кафедри
суспільних наук*

*Івано-Франківського національного
технічного університету
нафти і газу,*

Христина Кушецька

*студентка II курсу
спеціальності «Інформаційна
бібліотечна та архівна справа»*

*Івано-Франківського національного
технічного університету
нафти і газу*

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Анотація. У статті досліджено використання технологій дистанційного навчання здобувачами вищої освіти. Визначено, що в умовах обмежень щодо фізичної присутності студентів у навчальних закладах, пов'язаних із запровадженням карантину, такі технології набули неабиякої популярності у всьому світі.

Розглянуто основні технології, за допомогою яких може здійснюватися комунікація учасників освітнього процесу в дистанційному режимі, таких як системи дистанційного навчання на базі навчальної платформи Moodle, електронна пошта, месенджери (Viber, Telegram), відеоконференції (Zoom, Google Meet, Skype), безкоштовний сервіс для дистанційного навчання Google Classroom тощо. Визначено їх переваги та недоліки, а також особливості застосування.

Проведено за допомогою соціальної мережі Instagram опитування серед учасників навчального процесу щодо рівня ефективності дистанційного навчання, особливостей використання тих чи інших методів комунікації, а також їх переваг та недоліків.

За результатами проведеного дослідження, на основі отриманих результатів опитування, висловлено окремі пропозиції щодо можливих шляхів вдосконалення процесу дистанційного навчання та підвищення його ефективності у майбутньому.

Зокрема визначено, що однією з головних проблем організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти, та і не тільки вищої, є те, що навчальний процес відбувається на різних платформах, а отже необхідна єдина платформа для проведення занять, яка має бути прийнята за результатами голосування здобувачів вищої освіти, викладачів та адміністрації, принаймі, на рівні навчального закладу, якщо не держави загалом. Крім того, висловлено припущення щодо необхідності прийняття та використання свого роду «цифрового етикету» для уникнення непорозумінь та перешкод під час спілкування учасників дистанційного навчального процесу.

Ключові слова: *дистанційне навчання, відеоконференції, електронна пошта, Zoom, Skype, Viber, Moodle, Google classroom, Telegram, Instagram.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні у зв'язку з карантинном (поширення коронавірусної хвороби COVID-19) питання ефективної організації навчального процесу, зокрема у вищій освіті, є надзвичайно актуальним. Саме тому дедалі популярнішими стають інтерактивні дистанційні технології навчання. Основа цих технологій – інтенсивна та контрольована, самостійна робота студентів, які можуть навчатися у зручному для себе місці, за узгодженим розкладом під керівництвом педагогів-наставників, без відвідування закладів освіти. Дистанційна комунікація учасників освітнього процесу може здійснюватися через системи дистанційного навчання на базі навчальної платформи Moodle, за допомогою електронної пошти, месенджерів (Viber, Telegram), відеоконференцій (Zoom, Google Meet, Skype), форумів, чатів тощо.

Використання зазначених технологій покликане усунути проблему відсутності живого контакту між викладачами і студентами. Однак, практична реалізація дистанційного навчання не завжди відповідає очікуванням. У своєму дослідженні нам важливо було дізнатися чи забезпечується якісна освіта під час карантину, яким чином та наскільки ефективно вона реалізується, яка ситуація з організацією дистанційного навчання та які проблеми виникають у студентів та викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, дослідження стану та перспектив розвитку дистанційного навчання досліджувались і раніше, тому кількість публікацій із даної тематики доволі значна. Нашу ж увагу привернули праці К. Жучені, О. Онищенко, І. Совсун, Г. Федосєєвої Я. Яким та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз ефективності використання технологій дистанційної освіти у закладах вищої освіти, зокрема, особливості окремих їх видів, переваги та труднощі їх застосування в умовах карантину.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дистанційна освіта останнім часом обговорюється в суспільстві так само активно, як і коронавірус. Навчальні заклади у всьому світі перейшли на дистанційну

форму навчання, щоб створити безпечні умови для своїх учнів та студентів. «Епідемія коронавірусу стала краш-тестом не лише для медицини, а й для освіти», – зазначає у своїй статті О. Онищенко[4].

Здавалось би, що дистанційне навчання для студентів не надто відрізняється від традиційного: викладачі надсилають завдання та матеріали для опрацювання, встановлюють кінцевий термін їх виконання, а студенти надсилають виконану роботу для перевірки. Однак, тоді ще заступниця міністра освіти України, Любомира Мандзій зазначала: «Чинна нормативна база, що регулює питання дистанційного навчання в Україні, є застарілою і не відповідає вимогам часу» [5]. Через це багато студентів та викладачів зіштовхнулися із певними труднощами, адже рівень, перш за все технічний, в закладах вищої освіти України дуже неоднорідний. Для належної організації навчального процесу потрібні електронні ресурси, система проведення занять та контролю знань і бажано, щоб це все було зібране на одній платформі. Багато що залежить від якості Інтернет-зв'язку, навичок володіння викладачами цифровими технологіями і станом забезпечення технічними засобами студентів. Саме тому якість навчання на відстані може бути дуже неоднорідною.

Варто зазначити, що значна частина викладачів сьогодні організують віддалене навчання за допомогою технології відеоконференцій (зазвичай це Skype або сервіс Zoom).

Можливостей Skype достатньо для потреб онлайн-навчання. Можна давати пояснення та ставити запитання віч-на-віч, надсилати файли, переписуватися у чаті, показувати презентації, відтворювати аудіо і відео у режимі демонстрації екрану. Однак, сьогодні Skype перестав бути безальтернативним. Поступово викладачі і студенти переходять на інші, зручніші для них платформи, зокрема, дуже популярними є різноманітні месенджери [2].

Останнім часом різко зросла популярність сервісу Zoom. Перевагами цієї технології є: якість відео та аудіо; демонстрація екрану; викладач має змогу вибрати декілька учасників для одночасного показу екранів; доступна можливість коментарів; запис: після зустрічі відео доступне у форматі MP4, аудіо у форматі M4A, також зберігаються текстові повідомлення (чат). При цьому записи можна зберігати як на свій комп'ютер, так і у хмарне сховище Zoom; мобільні пристрої: можливість планувати і починати події, надавати доступ до входу [1].

Значною перевагою цієї технології, за словами студентів, є можливість зворотнього зв'язку, бо саме відсутність контакту з викладачем під час навчання за дистанційною формою викликає у здобувачів вищої освіти певний психологічний дискомфорт. Незважаючи на популярність та зручність роботи на платформі Zoom, все ж вона має свої недоліки, одним з яких є те, що програма недостатньо захищена від дій «хакерів» та безпосередніх учасників конференцій. Перші можуть як втрутитися в хід вашої розмови (такий вид атаки вже отримав назву Zoom-bombing), так і викласти її

відеозапис в загальний доступ. Другі – зберегти на свої комп'ютери записи конференцій, не питаючи дозволу інших учасників, та розповсюдити їх [1].

Іншим недоліком Zoom-технології є обмеження в часі на трансляцію заняття для тих користувачів, які користуються безкоштовним пакетом послуг. Для студентів плата за використання є дуже важливою.

Найпоширенішим же зв'язком між викладачами та студентами на початку запровадження карантину були групи у месенджері Viber, які здавалися на той час дуже зручними. Однак, цей менеджер зовсім не підходить для занять у групах, бо навіть конференції проходять без відео, що в принципі не є ефективним для дистанційного навчання. Тому багато викладачів відмовилися від використання Viber.

Робота на платформі Google classroom дає можливість колективної та індивідуальної роботи, дозволяє публікувати навчальні матеріали, проводити опитування, тести й створювати тематичні завдання, прикріплювати посилання на YouTube-канали, на яких є відеолекції. Google classroom є повністю безкоштовним. Його недоліком можна вважати обмеження в часі для виконання певного завдання, оскільки не всі студенти мають однаково якісний Інтернет-зв'язок.

Електронна пошта в дистанційному навчанні є чи не головним ресурсом обміну інформацією, адже викладачі і студенти можуть надсилати один одному файли із завданнями та виконаними роботами. Недолік її полягає в тому, що користувачі не завжди вчасно її переглядають, а через великий обсяг інформації, що надходить, файли можуть бути непрочитаними або навіть видаленими як спам. Крім того, відсутність відеозв'язку теж не додає переваг електронній пошті.

Найпоширенішими серед студентів є соціальна мережа Instagram та месенджер Telegram. На них активно спілкуються та обговорюють різноманітні завдання та теми. Однак, в дистанційному навчанні їх використовують рідко. Справа в тому, що ці засоби комунікації традиційно вважаються «молодіжними», а вибір каналу комунікації належить зазвичай педагогам.

Навчання під час карантину чітко продемонструвало рівень підготовленості учасників дистанційного освітнього процесу застосовувати новітні технічні засоби. Багатьом викладачам часто бракує знань і навичок для вибору онлайн-інструментів та їх використання. Тому дистанційне навчання, робота на онлайн-платформах – це своєрідний виклик для старшого та молодшого покоління. І від того наскільки добре зможуть вони порозумітися та співпрацювати залежатиме ефективність та якість знань студентів.

В межах нашого дослідження ми провели опитування в соціальній мережі Instagram серед учасників дистанційного навчання, здебільшого студентів, з приводу ефективності, переваг чи недоліків тих чи інших технологій, що використовуються для організації такого процесу. За результатами опитування нами було отримано наступні відповіді:

На питання «Чи виникали у Вас проблеми в процесі проведення електронних лекцій і семінарів?» Опитано 456 осіб :

– 42 % зазначили, що «проблем не було, лекції і семінари пройшли організовано»;

– 58 % респондентів відповіли, що «Часто виникають проблеми».

«Чи задоволені Ви роботою в Zoom?» Опитано 436 осіб:

– 20 % осіб зазначили, що «повністю задоволені»;

– 80 % «частково задоволені».

«Чи користуєтесь Ви програмою Skype під час дистанційного навчання?» Опитано 412 осіб:

– 21 % користувачів відповів «Так користуємось»;

– 79 % «Ні використовуємо сучасніші платформи».

«Чи виникали проблеми зі зв'язком під час відеоконференції в Zoom?» з 426 опитаних:

– 66% зазначили «Так»;

– 34% «Ні».

«Чи зручно Вам працювати у Viber під час дистанційного навчання?» з 405 опитаних:

– 37% відповіли «Ні»;

– 63% відповіли «Так»;

«Чи подобаються Вам лекції в YouTube?» з 387 опитаних:

– 29% «Так, дуже»;

– 71% «Взагалі не ефективні».

«Чи використовуєте Ви платформу дистанційного навчання Google classroom?» з 379 опитаних:

– 56% «Так»;

– 44% «Ні».

«Чи були ситуації, коли Ви вчасно не бачили відправлених завдань на електронну пошту?» з 372 опитаних:

– 71% «Таке буває часто»;

– 29% «Завжди вчасно бачу завдання».

«Чи просили викладачі перекинути ще раз виконані завдання, бо з надходженням великого обсягу повідомлень, вони не побачили ваших?» з 361 опитаної людини:

– 61% «Так»;

– 39% «Ні».

«Чи задоволені Ви можливостями інформаційної взаємодії з адміністрацією, викладачами і студентами, що навчаються дистанційно в Інтернет-середовищі?» з 357 опитаних:

– 39% зазначили, що «повністю задоволені»;

– 61% «частково задоволені».

«Чи бували ситуації, коли через відсутність Інтернету Ви не могли вчасно надіслати виконані завдання?» з 354 опитаних:

- 76 % «Так, бували»;
- 24% «Ні, я щасливчик».

В опитуванні зазначаються й інші проблеми з якими студенти зіткнулися під час навчання, а саме: труднощі вивчення навчального матеріалу в Інтернет-середовищі (76%); відсутність допомоги з боку викладача (69%); швидкий темп навчання, нестача часу на підготовку завдань (85%) від вибіркової сукупності опитаних у кількості 353 учасники дистанційного навчання.

В одній із статей І. Совсун поділилася тим, що «... Вал письмових робіт посилює стрес і психологічне навантаження, в якому студенти вже перебувають у зв'язку з карантинном та відсутністю звичної соціальної активності. А такий стан, своєю чергою, прямо корелює з рівнем засвоєння навчального матеріалу» [3]. Тому при проведенні опитування було зазначено й таке важливе питання:

«Чи задоволені студенти об'ємом і якістю отриманих знань за фахом під час карантину?» з 357 опитаних людей:

- 21% відповіли, що «повністю задоволені»;
- 43 % «частково задоволені»;
- 22 «зовсім незадоволені»;
- 14% утрималась від відповіді.

Висновки. Отже, навчання онлайн має багато переваг, але і чимало недоліків. І тому варто загадати не лише про нормативно-правову базу, над якою потрібно працювати посадовцям, чи про фінансування та забезпечення технічними засобами навчальних закладів. Необхідна тісна співпраця адміністрації навчальних закладів, викладачі і студентів. Практика останніх двох місяців показала, що налагодження такої співпраці потребує чимало зусиль, хоча, в кінцевому результаті компромісні рішення здебільшого знайдено.

Однією з головних проблем організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти, та і не тільки вищої, виявилось те, що навчальний процес відбувається на різних платформах, а технічні засоби студентів не завжди спроможні завантажити їх. Зважаючи на це, можна зробити висновки, що необхідна єдина платформа для проведення занять. На наш погляд, оптимальним буде рішення, прийняте за результатами голосування здобувачів вищої освіти, викладачів та адміністрації, принаймі, на рівні навчального закладу, якщо не держави загалом.

Також варто, на нашу думку, розробити правила стосовно того, яку інформацію слід повідомляти електронною поштою, а яку за допомогою платформ обміну повідомленнями (Viber, Telegram, Instagram і т. д.), домовитися про правила «цифрового етикету», зокрема, що до того як ділитися інформацією на платформах обміну повідомленнями, що краще підходить для дзвінків, електронної пошти чи відеодзвінків. Водночас доцільно встановити часові рамки для онлайн-спілкування і не очікувати, що

студенти чи викладачі мають реагувати на повідомлення поза робочим часом чи часом навчання.

Варто пам'ятати, що карантин – це стрес для кожного з нас. У цей час як ніколи потрібна підтримка один одного, командна робота та пошук таких компромісних рішень, які б забезпечили ефективний навчальний процес та якість здобутої освіти.

Список використаної літератури:

1. Онлайн пшеницю жала / Оксана Онищенко.–2020.–28 березня-3квітня [Електронний ресурс].–Режим доступу: https://dt.ua/EDUCATION/onlayn-pshenicyu-zhala-343566_.html
2. «Освіта не була готова до дистанційного режиму»: як карантин позначиться на якості знань / Ярина Яким [Електронний ресурс].–Режим доступу: <https://dyvys.info/2020/03/20/osvita-ne-bula-gotova-do-dystantsijnogo-rezhymu-yak-karantyn-roznachytsya-na-yakosti-znan/>
3. Навчання через Skype. Чого більше переваг чи перепон? / Ганна Федосєєва [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://www.prozno.pro/learning-from-skype-whats-better/>
4. Все про Zoom: як почати відеорозмову та не стати потім зіркою Інтернет / Катерина Жученя [Електронний ресурс].–Режим доступу: <https://happymonday.ua/vse-pro-zoom>
5. Обираючи дистанційне навчання, ми не повинні обирати між доступністю і якістю / Інна Совсун [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://dt.ua/EDUCATION/obirayuchi-distanciynе-navchannya-mi-ne-povinni-obirati-mizh-dostupnistyu-i-yakistyu-344794_.html
6. Як ви оцінюєте дистанційне навчання в університеті? / Христина Кушецька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://instagram.com/kushetskaa?igshid=flyfhuxh3hs3>.

УДК 378:371.

Світлана Грушко

*к. філол. н., доцент кафедри перекладу
і теоретичної та прикладної
лінгвістики Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського»*

ІНФОРМАТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТА

Анотація. У статті інформаційно-комунікативні технології розглядаються як сучасні методологічні підходи у площині лінгвокраїнознавства – напрямку розвитку лінгвістичної науки, що забезпечує процес оволодіння студентами іноземної мови у засвоєнні мовних знань і у формуванні умінь і навичок практичного користування іноземною мовою з урахуванням національно-мовної картини світу носіїв мови. Цей процес стає

більш ефективним із введенням інформатизації навчання. Інтенсифікація у вивченні іноземної мови відбувається через застосування мультимедійних продуктів, які виконують інформаційно-пізнавальну функцію і синхронізують візуальне та слухове сприймання, синтезують вербальний і невербальний аспект мови, інтегрують часово-просторові та візуально-просторові джерела навчальної інформації. Важливим засобом інформатизації навчального процесу в лінгвокраїнознавчому аспекті є використання Інтернету: сайти, призначені вивченню іноземної мови; розвиваючі завдання лінгвокраїнознавчого характеру; англомовні форуми і блоги, електронна пошта тощо. Особливу увагу привертають електронні навчальні видання, які розвивають лінгвістичні навички і вміння і знайомлять студентів із конкретними аспектами іншомовної культури, без знань яких неможлива ефективна міжкультурна комунікація.

Ключові слова: *інформаційні технології, лінгвістика, країнознавство, інформаційні ресурси.*

Одним з найяскравіших явищ сучасності є посилення ролі міжкультурної комунікації. Мова іде не тільки про процес взаємодії людей із різних культурних спільнот – явище, яке супроводжує людство на протязі всього його існування, але й про нагальну необхідність взаємної інтеграції, обміну інформацією та технологіями між країнами у площині сучасних проблем глобального світу. Природно, що головним засобом комунікації є мова, адже мова – це головний код, за допомогою якого відбувається спілкування між людьми. Без розуміння культури народу, його мови, що сформувала образ мислення людей з якими доводиться взаємодіяти, неможлива повноцінна комунікація. У цьому контексті одним з найголовніших завдань вищої школи є актуалізація мотивації у студентів до вивчення іноземних мов. Важливу роль у підтримці цього мотиву є введення на заняттях з іноземної мови країнознавчих елементів. Актуальність зв'язку країнознавства з навчанням іноземній мові викликана як соціальними, так і лінгвокраїнознавчими причинами.

Лінгвокраїнознавчий матеріал слугує опорою для підтримки мотивації, адже включає в себе два аспекти: відбувається опанування іноземною мовою і надаються відомості про країну. Попри углублення лінгвокраїнознавчих знань у студентів формуються інтелектуальні, мовленнєві здібності, культура мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У пошуках нових найбільш оптимальних методологічних підходів у площині лінгвокраїнознавства актуалізуються пошуки нових підходів щодо створення оптимальних умов, які б забезпечили процес оволодіння студентами іноземної мови не тільки у засвоєнні певних мовних знань, але й у формуванні умінь і навичок практичного користування іноземною мовою з урахуванням національно-мовної картини світу носіїв мови. Цей процес стає більш ефективним із введенням інформатизації навчання у площині лінгвокраїнознавства. Інформативно-комунікативні технології у цій галузі знань розглядаються як засіб інтенсифікації у вивченні іноземної мови.

Аналіз останніх публікацій. Лінгвокраїнознавчий аспект, як складова процесу навчання іноземної мови досліджувався у розвідках вітчизняних та зарубіжних науковці: І. Васильцової, Є. Верещагіна, Л. Воскресенської, О. Коломінової, В. Костомарова, А. Солодка, О. Фльорова, Г. Томахіна, Bernard J. Vaars, Stephen N. Elliott, Kees de Bot, Robert Lado та ін. Більшість учених акцентують увагу на вивченні окремих методичних аспектів лінгвокраїнознавства у процесі навчання іноземної мови. У дослідженнях С. Бернштейна, Л. Щерби, А. Супрун, Р. Барсук, Є. Поліванова, В. Виноградова, В. Журавльова висловлюється думка про необхідність порівняльного аналізу рідної та іноземної мови, використання історичних та країнознавчих відомостей, які активізують комунікативно-пізнавальну діяльність студентів. Проблема розробки і впровадження у навчальний процес сучасних інформаційних технологій приділяють увагу С. Новіков, Є. Полат, Т. Пахомова, Л. Цветкова, С. Фадєєв та ін.

Викладання іноземної мови не мислиться без культурознавчого коментування, тому попри усне мовлення на заняттях з іноземної мови на перше місце висувається ознайомлення студентів з реаліями країни, мова якої вивчається. В Україні мовні особливості країни позначаються терміном *лінгвокраїнознавство*, в США існують курси *мови і територій (language and area)*, британськими дослідниками використовується термін *лінгвокультурні дослідження (linguacultural studies)*. Лінгвокраїнознавчий підхід на заняттях з іноземної мови досліджує реалії певної країни, забезпечує розвиток і формування комунікативної компетентності в актах міжкультурної комунікації. У результаті з'являється уявлення про звичаї, традиції культури країни, – все те, що лежить за «межами мови» і допомагає засвоєнню мови.

Одне з завдань лінгвокраїнознавства – навчити студентів здійснювати міжкультурну комунікацію, в основі якої – знання лексичних одиниць із національно-культурною семантикою; демонструвати вміння адекватного їх застосування у міжкультурному спілкуванні; формувати навички використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованої та безпосередньої міжкультурної комунікації.

Лінгвокраїнознавство традиційно розглядають як галузь лінгводидактики, яка досліджує шляхи і засоби ознайомлення студентів з реаліями країн, яка вносить в учбовий процес відомості про національно-культурну своєрідність мовленнєвого спілкування носія мови з метою забезпечення міжкультурної компетенції. Традиційно вітчизняні науковці визначають лінгвокраїнознавство як лінгвістику, що орієнтована на країнознавство, яка вивчає іноземну мову у співставленні з рідною мовою [2.3.4]. Проте, дослідження у галузі лінгвокраїнознавства свідчать про два типи проблематики цієї дисципліни: лінгвістичні та методичні. Лінгвістичні питання пов'язані із аналізом мовних одиниць з метою виявлення національно-культурного смислу в них. О.В. Фльоров виділяє наступні мовні одиниці: безеквівалентну лексику; невербальні засоби спілкування – дії, що передаються мімікою, жестами, що мають специфічні сфери вживання і які

не прийняті у рідній мові; фонові знання; мовну афористику і фразеологізми, які вживаються з точки зору віддзеркалення в них культури і національних особливостей людей іншомовної культури [5]. Методичні питання, на думку ученого, стосуються прийомів введення, закріплення, активізації специфічних для рідної мови одиниць національно-культурного змісту, що виявляються у іншомовному тексті [5].

Лінгвокраїнознавство акцентує вагу на тих реаліях країни, у результаті незнання яких виникає нерозуміння інформації іноземною мовою або нерозуміння контексту повідомлення. До таких реалій відносяться екзотизми – слова, які у силу певних причин не вживаються за межами певної країни (позначають специфічні явища та об'єкти).

Особливі труднощі викликають топоніми і антропоніми, які є об'єктами лінгвокраїнознавства. Топоніми відображають історію заселення і колонізації території; антропоніми (у першу чергу імена історичних, державних діячів) пов'язані з історією народу. Очевидно, що вивчення таких слів і реалій передбачає багатий соціокультурний матеріал, забезпечує фонові знання, тому лінгвокраїнознавство завжди спирається на країнознавство [1]. Подібний матеріал буває важко продемонструвати мультимедійними засобами, тому вони вимагають додаткових пояснень викладача.

Однією з важливих проблем інформатизації лінгвокраїнознавства як аспекту викладання іноземної мови є проблема відбору лінгвокраїнознавчого матеріалу. Учбовим матеріалом курсу лінгвокраїнознавство є тексти іноземною мовою, які мають бути: аутентичними (мовленнєві твори, що породжені в реальних ситуаціях спілкування в тому соціумі, мова якого вивчається); актуальними (повинні відображати сучасну стадію соціально-рольової взаємодії комунікантів); типовими (представляти стандартизовані мовленнєві висловлювання, які відтворюються у сталих ситуаціях спілкування). Такі форми і прагматичні матеріали, які їх ілюструють (у тому числі мультимедійними засобами) сприятимуть реалізації важливих принципів навчання іноземної мови: комунікативність, наочність, новизна, функціональність.

Лінгвістичні та методичні проблеми лінгвокраїнознавства частково вирішуються через введення у навчальний процес нових засобів навчання – інформатизації навчального процесу.

Сучасні євроінтеграційні виклики диктують навчальним закладам вимоги впровадження інноваційних засобів, підходів та технологій навчання у підготовці кваліфікованих фахівців, які вільно б володіли іноземними мовами, що сприятиме їх професійній самореалізації. Серед інновацій, які дозволяють досягнути високого рівня у фаховій підготовці, чи не найважливішими є інформатизація навчального процесу, яка забезпечує доступність до джерел інформації, її візуалізацію, сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Інформаційні технології у навчанні іноземним мовам у площині лінгвокраїнознавства передбачають у першу чергу використання мультимедійних продуктів (автоматизованих навчальних курсів з іноземних

мов), які виконують інформаційно-пізнавальну функцію. Сучасні дослідження свідчать, що найкращі результати у навчанні мовам були отримані у результаті використання мультимедійних навчальних програм, які синхронізують візуальне та слухове сприймання, синтезують вербальний і невербальний аспект мови, інтегрують часово-просторові та візуально-просторові джерела навчальної інформації [1, 3, 4].

Одним із засобів інформатизації навчального процесу в лінгвокраїнознавчому аспекті є використання Інтернету. Це не тільки сайти, призначені вивченню іноземної мови (багаточисельні словники, ігри зі словом, on-line тести тощо), мета яких популяризація мови. Але й інформація і розвиваючі завдання лінгвокраїнознавчого характеру, які знайомлять студентів із самобутністю історії, традицій, культури країн, мова яких вивчається.

Широкий культурологічний фон, який забезпечують мультимедійні програми та Інтернет-сайти, сприяють як розвитку лінгвістичних навичок і вмінь (збагачують іншомовну лексику, сприяють практиці у перекладацькій діяльності та вмінню працювати із фразеологізмами), так і знайомлять студентів із конкретними аспектами іншомовної культури.

Практично необмежені можливості Інтернету надають таки ж самі можливості для використання інформаційно-комунікаційних технологій для тих, хто бажає вивчати мову або практикуватися у знанні мови. Це читання оригінальних текстів газет та журналів в on-line версії, що знайомлять із сучасним станом культурного та політичного життя зарубіжних країн (такі публікації насичені сучасною термінологією, фразеологізмами, сленгом, алюзіями); листування засобами електронної пошти з іноземними адресатами; можливість публікації власної інформації (веб-блоги); створення Інтернет-проектів (веб-сторінок); участь у дистанційних конференціях, семінарах іноземною мовою; використання текстових та голосових чатів.

Усі перелічені засоби і форми є своєрідним «додатком», допоміжними формами на допомогу ЗВО у викладанні іноземних мов засобами мультимедійних технологій, де перевага надається електронним навчальним виданням з наочними матеріалами, представленими засобами мультимедії: електронними підручниками і посібниками, різного роду довідкової літератури (словниками, енциклопедіями), презентаціями іноземними мовами, відео-матеріалами тощо. Всі ці засоби навчання мають потужний лінгвокраїнознавчий аспект.

Електронні навчальні видання найбільш розповсюджені мультимедійні форми. Їх перевага в наочності подачі матеріалу, можливості адаптації його до дисциплінарних вимог, можливості самоконтролю знань і проходження навчальних тем [1]. Важливу роль в опануванні лінгвокраїнознавчих знань засобами інформаційних технологій відіграє презентація, яка надає можливість студентам продемонструвати власні навички мовленнєвої діяльності: писання, читання, говоріння, переклад.

Високоєфективним методом лінгвокраїнознавчого інформування є відео-метод. Перевага цього методу – наочність інформації, яка є більш доступною для сприйняття, а відтак, легше і швидше засвоюється.

Із допоміжних методів Інтернет ресурсів найбільш розповсюдженим є електронна пошта, яка є додатковим методом спілкування і, одночасно, засобом контролю і передачі інформації.

Під час взаємодії мовної структури та країнознавчої інформації створюється органічна система комунікативних навичок і умінь, які лежать у площині порівняння двох національних культур – рідної та іноземної. У результаті студент може зробити самостійний висновок: вони ніколи повністю не співпадають, адже кожна з них складається з унікальних національних і універсальних інтернаціональних елементів. Для кожної культури співвідношення цих елементів буде різним, тому у лінгвокраїнознавчих коментарях необхідні пояснення щодо особливостей мовної свідомості носія мови. Так, до прикладу, порівнюючи англійське *house* і українське *дім*, необхідно відмітити той факт, що у британців це слово пов'язується у першу чергу з місцем проживання, в українців – на першому плані асоціації з сім'єю. Роз'яснення вимагає і слово *holiday*, яке зазвичай перекладається як *канікули*, інше значення цього слова *відпустка*, часто не береться до уваги, тому що для українця поняття *канікули* і *відпустка* належать до різних сфер діяльності: навчання і роботи. У англійському *café* (кафе) не обідають. Це місце де у певний час вживають каву, чай та алкогольні напої.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є адаптація інформаційно-комунікативних технологій, мультимедійних навчальних програм до лінгвокраїнознавчого напрямку підготовки майбутніх фахівців-філологів, перекладачів. У цьому контексті перспективним напрямом роботи бачиться перенесення акценту з методологічного навчання іноземним мовам (традиційний підхід) на інформаційне навчання, на розвиток у студентів здатності отримувати і використовувати набуті нові знання за допомогою інформаційно-комунікативних технологій; вміння створювати і функціонувати у інтерактивному іншомовного середовища (у тому числі – віртуальному мовному середовищі). Цей аспект є перспективним напрямом підготовки майбутніх фахівців і одним з головних завдань інтенсифікації викладання лінгвокраїнознавства.

Завдяки лінгвокраїнознавчим матеріалам опанування іноземною мовою відбувається у комунікативно-прагматичному напрямленні, із залученням творчого потенціалу студентів, що призводить до зацікавленості мовою, рівно-партнерським співробітництвом із викладачем.

Інформатизація навчання іноземній мові з лінгвокраїнознавчою складовою – процес об'єктивний і необхідний в сучасних соціокомунікативних умовах. Мультимедійні інформаційні технології та Інтернет-ресурси відкривають широкі можливості для розвитку необхідних мовленнєвих навичок та умінь, підвищують мотивацію студентів до вивчення

іноземних мов, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання з урахуванням здібностей студентів. Вони знімають психологічний бар'єр у мовленнєвому спілкуванні, демонструють результативність навчання через установлення міжкультурних зв'язків у віртуальному просторі, створюють умови для самоосвіти та дистанційної освіти.

Інтернет-ресурси, мультимедійні технології дозволяють актуалізувати і популяризувати вивчення іноземних мов, сприяють комунікативно-орієнтованій спрямованості навчання. Сучасні Інтернет-технології значно покращують якість викладання та засвоєння матеріалу. Впровадження інноваційних технологій є ефективним засобом удосконалення освітнього процесу; підвищує мотивацію до вивчення іноземних мов і знайомства з країнами, мови яких вивчаються; сприяє співпраці між викладачем і студентами.

Список використаної літератури

1. Алехин И.А., Тренин И.В. Актуальные проблемы интеграции информационных и дидактических ресурсов в образовательном процессе высшего учебного заведения. *Мир образования – образование в мире*. 2016. № 1. С. 176-186.
2. Євдокимов В.І., Пономарьова Г.Ф., Луценко В.В., Агапова Т.П. та ін. Ефективність навчання студентів: Навчальний посібник / За ред. В.І. Євдокимова. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2004. 222 с.
3. Молянинова О.Г. Мультимедиа в образовании (теоретические основы и методика использования): Монография. Красноярск: Изд. КрасГУ, 2002. 300 с.
4. Пустовойтов Ю.Л. Альтернативные подходы к формированию иноязычного грамматического навыка. *Современные научные исследования и инновации*. 2015. № 6-5(50). С. 30-38.
5. Флеров О.В. Лингвострановедение и лингводидактика: точки соприкосновения. *Психология, социология и педагогика*. 2016. № 10 [Электронный ресурс]. URL: <http://psychology.snauka.ru/2016/10/7217>.

УДК 378.046.4

Яна Кунденко

*к. філос. наук, доцент кафедри
соціо-гуманітарних дисциплін
Харківського національного університету
будівництва та архітектури*

ЗАЛУЧЕННЯ МУЛЬТІМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. Сучасні мультимедійні засоби комунікації не тільки визначають духовну форму існування соціуму, а й впливають на реальність природи і людини як специфічне віртуальне «середовище проживання».

Таке змістовне наповнення, передбачає відповідну форму проведення занять в рамках навчальних курсів, присвячених вивченню соціальної

комунікації та духовних цінностей («Суспільні комунікації» та «Духовні цінності людини інформаційного суспільства»): системний підхід, який синтезує основні напрацювання в області психології, філософії, соціології, етики та естетики, логіки та риторики, спрямований на розуміння сенсу медіа-основ духовності в визначеності її практичної реалізації.

Виклад теоретичного матеріалу передбачає діалог і дискусію, визначення понять супроводжується обговоренням кінофільмів, які розкривають емоційний контекст змісту понять. Крім того, є чуттєвою формою, що розкриває абстрактне наповнення наукових теорій та доказів.

Побудований таким чином навчальний курс конкретизує розуміння медіа-комунікацій, навчає практичного застосування цих знань з максимальним ефектом в житті та професійній діяльності. Що само по собі сприяє досягненню не тільки освітніх цілей, а й дає виховний ефект, формує духовні цінності, які відповідають інформаційній стадії розвитку суспільства.

Нові обрії духовного змісту світогляду людини сучасного суспільства, що є не тільки споживацьким, а й інформаційним, потребує наукового визначення та висвітлення у освітніх дисциплінах та виховних заходах. Розробка та запровадження сучасних мультимедійних засобів подання учбового матеріалу – одне з головних завдань науковців та викладачів ЗВО технічного спрямування.

Ключові слова: *мультимедійні засоби, методика викладання, гуманітарні дисципліни, суспільні комунікації, духовні цінності, інформаційне суспільство.*

Постановка проблеми: Необхідно відзначити, що час системних змін у сфері загальнолюдських, етнічних та індивідуальних духовних цінностей вимагає трансформації в системі освіти. Корекція змісту змінює форми його подання. Конкретизація яких у викладанні гуманітарних дисциплін у ЗВО технічного спрямування є основною *метою та завданням нашої статті*. Абстрактно-понятійна форма, властива суб'єкт-об'єктному відношенню вчителя і учня переходить в суб'єкт-суб'єктну тренінгову взаємодію, що використовує кінообраз, як основну конструкцію для візуалізації навчання і виховання.

Кіномистецтво – інтегральна (як за змістом, так і за засобами вираження) форма мистецтва, а також мультимедійний засіб для передачі інформації та аудіовізуальна форма виховання, освіти і розвитку особистості. Кіно як медіа засіб створює «ефект присутності» і «переживання» інформації, який зумовлює достовірність змісту повідомлення і високий ступінь впливу, що дозволяє досягти зміни в свідомості. Візуалізація змісту повідомлення в кінообразі вимагає його соціальної адаптації та перевірки в практичній діяльності. Що в свою чергу створює соціальну реальність інформаційного суспільства, основу якого становлять духовні цінності.

Перевагами використання кінообразу в навчальному процесі є емоційний фон для запам'ятовування і розуміння; аудіо-візуальна форма

сприйняття, характерна сучасній людині; інформаційна «повнота» змісту при різноманітності зовнішньої форми; можливість розвитку всіх учасників освітнього процесу.

У контексті програми по впровадженню нових положень медіа-культури і медіа-освіти в навчальний процес заняття можуть проводитися як образна форма подачі та обговорення основних понять навчальних дисциплін.

Основні проблеми, що вивчаються на лекціях і практичних заняттях, отримують аудіо-візуальну реалізацію в електронній презентації, що підготовлюється учнями спільно з викладачем і закріплюється в усному обговоренні-грі як основному форматі заняття-тренінгу. На базі цього студенти готують аудіо-візуальні есе, які подаються як тези на студентські наукові конференції.

Зміна сприйняття людини інформаційного суспільства, що відбивається в системі освіти і виховання, пов'язана з подальшим розвитком засобів передачі та зберігання інформації та відбивається на трансформації духовних підвалин культури. Що є підставою для їх подальшого дослідження в науці та подання як гуманітарних дисциплін у навчальних закладах. Невизначеність значущості та можливостей комунікації, її видового різноманіття призводить до соціальної та психологічної нестабільності, руйнівні наслідки якої наочні в сучасному економіко-політичному та культурному житті суспільства.

Основна частина статті: Сучасні засоби комунікації не тільки визначають духовну форму існування соціуму, а й впливають на реальність природи і людини як специфічне віртуальне «середовище проживання».

Таке змістовне наповнення, передбачає відповідну форму проведення занять в рамках навчальних курсів, присвячених вивченню соціальної комунікації та духовних цінностей («Суспільні комунікації» та «Духовні цінності людини інформаційного суспільства»): системний підхід, який синтезує основні напрацювання в області психології, філософії, соціології, етики та естетики, логіки та риторики, спрямований на розуміння сенсу медіа-основ духовності в визначеності її практичної реалізації.

Крім того, обізнаність з'являється при єдності знання і волі, тобто власної діяльності в певному напрямку. Що і пропонується в процесі освоєння навчального матеріалу: дослідження медіа-комунікації та її духовного наповнення в процесі комунікації та застосування різних медіа-засобів, а також каналів сприйняття (як раціональних, так і чуттєво-образних).

Виклад теоретичного матеріалу передбачає діалог і дискусію, визначення понять супроводжується обговоренням кінофільмів, які розкривають емоційний контекст змісту занять. Крім того, є чуттєвою формою, що розкриває абстрактне наповнення наукових теорій та доказів.

Побудований таким чином навчальний курс конкретизує розуміння медіа-комунікацій, навчає практичного застосування цих знань з

максимальним ефектом в житті та професійній діяльності. Що само по собі сприяє досягненню не тільки освітніх цілей, а й дає виховний ефект, формує духовні цінності, які відповідають інформаційній стадії розвитку суспільства.

Крім того, необхідно відзначити, що в соціо-психологічній реальності інформаційного суспільства практично відсутні зовнішні принципи і ціннісні домінанти. Що актуалізує необхідність дисциплін, пов'язаних з аксіологічною проблематикою.

Традиційно однозначна ціннісно-змістовна орієнтація змінюється плюралізмом (властивим «грайливому» умонастрою і стану), що породжує невизначеність ідеалів і орієнтирів людини. Особливість масової культури і масової свідомості «тиражувати» не тільки матеріальні, але й духовні цінності стає одним з «правил гри» людини в умовах глобалізації.

Основними аспектами сучасного культурного розвитку є

1. Некласична методологія наукового дослідження: від аналізу та синтезу, що відповідає природознавству, до діалектики та узагальнення, властивих гуманітарним наукам;
2. Самосвідомість як основа світогляду людини;
3. Мас-медійний характер культури як «життєвого світу» людини.

Важливою особливістю сфери духовності в сучасному інформаційному соціумі є орієнтація на конкретну людину як екзистенціальну одиницю, що «переживає» в своєму потоці свідомості сутність світу, що постійно розвивається у взаємодії. Це породжує зміну в системі координат світогляду, напрямками якого є естетичні, етичні, гносеологічні і епістемологічні цінності, що є основою для формування духовності людини і суспільства.

Враховуючи такі кардинальні зміни в світогляді сучасної людини виникає необхідність систематизувати аксіо-сферу як філософське поняття, спираючись на великий доробок вивчення цінностей та потреб у соціо-гуманітарних науках. Розподіл цінностей на види проводиться щодо суб'єкта та способу поціновування:

1. Фізичні, які задовольняють базові потреби суб'єкта, спрямовані на чуттєво дану реальність, що має одиничний, безпосередній та матеріальний характер;
2. Соціо-психологічні, які задовольняють особливі, опосередковані (результат рефлексії), ідеальні потреби суб'єкта, спрямовані на метафізичну чи віртуальну реальність, що існує у свідомості людини;
3. Духовні цінності, які задовольняють всезагальні та трансцендентальні потреби суб'єкта за допомогою творчої діяльності узагальнюючого мислення по створенню естетичні ідеалів; релігійних уявлень; наукових теорій; філософських категорій.

Людина неодноразово розглядалася як центр природи і культури, проте конкретність одиничної людини як аксіологічної цінності істотно видозмінює уявлення про прекрасне, високе та істинне. Ця зміна, в трактуванні Гегеля, повністю знищує такі сфери творчої діяльності як мистецтво, релігія, наука і філософія. Мистецтво переходить у свою протилежну релігійну форму,

естетичне стає етичним, прекрасне - потворним, піднесене – ницим, трагічне – комічним. Образ стає уявленням або зразком, ідеал – ідолом (подобою – відносною та обмеженою ідеєю) або жупелом (те, що жахає). Увага зосереджується не на творі мистецтва, а на митцях та глядачах, що створюють артефакти.

Сучасне мистецтво, орієнтоване на художника, що створює твір мистецтва, не як прекрасний і загальновизнаний ідеал, а як приємне і корисне для себе і глядача, переходить в самодіяльність і сферу споживання. Що є не тільки не красивим, а є потворне і нице, що принижує людину як духовну істоту. Однак при цьому не змінюється визначеність мистецтва як чуттєвої форми істини, що впливає на людину за допомогою образу, який в даній подачі працює «від противного», показуючи якою не повинна бути людина і світ, що руйнує їх єдність і взаємодію. Таким чином, мистецтво не знищується, а розвивається як світоглядна форма. Основними напрямками трансформування фізичних та соціо-психологічних потреб в системі естетичних цінностей людини інформаційного суспільства є:

1. Технізація та дізнавання життєвого простору людини;
2. Культивування несмаку та кітчу;
3. Самодіяльна творчість.

Потрібно відзначити діалектичне співіснування класичних та традиційних форм мистецтва та естетичних цінностей поряд з новими, некласичними та авангардними візіями, що межують з постмодерними інсталяціями, перформансами та культурними акціями.

Щодо релігії, яка виступає як протилежність мистецтву і виробляє основні етичні ідеали для існування людини і суспільства, необхідно відзначити такі ж видозміни в уявленні про Бога і душу як ідеальну сутність світу і людини. Висловлення Ніцше про смерть Бога і владу Надлюдини стають реальністю. Сучасні релігійні вірування орієнтовані на конкретного «людино-бога» і духовні практики як езотеричне знання. Релігія переходить у свою протилежну - світську форму (атеїзм, політичні та духовні практики), де віра в Бога змінюється поклонінням та служінням людині як конкретній психо-фізіологічній та соціо-культурній реальності. Релігійні уявлення та етичні цінності стають наочними зразками, ідеальне – соціо-психологічною реальністю, довершене – недолугим, загальнолюдське благо – особистою вигодою (добро підміняється злом), справедливість - помстою. Увага прикута не до Бога, а до пророків та месій, що створюють та володіють своїм особистим «світом».

Основними напрямками трансформування фізичних та соціо-психологічних потреб в системі духовних цінностей людини інформаційного суспільства є:

1. Формування інтелектуальної культури особистості та комунікаційних підвалин ментальності;
2. Набування психологічного та соціологічного досвіду рефлексії та саморефлексії;

3. Розвиток креативних якостей характеру людини та моральних цінностей у суспільних групах.

При цьому сфера сучасного раціонального знання та епістемологічних цінностей виявляє «відносність» науки та «суб'єктивну» змістовну визначеність в діяльності дослідника. В силу цього змінюється предметна область та методика дослідження: реальність, що вивчається набуває віртуальний характер, що призводить до тісної співпраці та успішної взаємодії природознавства та гуманітарного знання у синтетичних технічних науках.

Крім того, суперечності сучасних естетичних та етичних цінностей, релігійних рухів і наукових пошуків вирішуються в рамках «філософської віри», запропонованої ще Карлом Ясперсом як підстава для соціальної комунікації. В даному випадку віра і знання змінюються розумінням як методологічним фундаментом сучасного наукового знання, а також підстави для руйнування сумнівів щодо релігійних уявлень та художніх уподобань. Сучасна філософія проходить етап трансформації і являє собою філософування, що має міфологічний та аксеологічний характер, що дозволяє створювати світоглядну «різому» кожній людині.

Такі нові обрії духовного змісту світогляду людини «культури самосвідомості» та сучасного суспільства, що є не тільки споживацьким, а й інформаційним, потребує наукового визначення та висвітлення у освітніх дисциплінах та виховних заходах. Розробка та запровадження сучасних мультимедійних засобів подання учбового матеріалу – одне з головних завдань науковців та викладачів ЗВО технічного спрямування.

УДК 378.147:81'243

Галина Малик

*к. пед. н., доцент кафедри
філології та перекладу*

*Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Анотація. Розглянуто різні концепції змішаного навчання як освітньої інновації, у якій поєднуються традиційні, дистанційні, онлайнві та мобільні моделі організації навчального процесу. Акцентовано термінологічний дуалізм в українській педагогіці, пов'язаний з уживанням термінів-синонімів «змішане навчання» та «комбіноване навчання». Виокремлено основні компоненти педагогічної взаємодії, можливі сценарії змішаного навчання та шляхи залучення мультимедійних технологій у навчальний процес.

Охарактеризовано зміст основних моделей змішаного навчання та способи їх реалізації у вищій школі. Окреслено переваги моделі порівняно з традиційним навчанням. Описано онлайн-ресурси, які доцільно використовувати у моделі змішаного навчання з метою розширення можливостей професійної підготовки майбутніх перекладачів.

Ключові слова: *змішане навчання, модель організації навчального процесу, дистанційне навчання, онлайн навчання, онлайн ресурс, перевернутий клас, професійна підготовка перекладача.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Виклики, пов'язані з різноманітними зовнішніми і внутрішніми впливами на життя суспільства, що іноді мають непереборну силу, вимагають від освітян пошуку інноваційних технологій, до яких належить змішане навчання (далі – ЗмН) (англ. «blended learning»), яке ще в 2003 році Американське товариство з навчання та розвитку визнало як одну з десяти кращих тенденцій у навчанні та висловило припущення, що в найближчому майбутньому ЗмН буде використовуватися в 80-90% усіх курсів. [18] ЗмН, яке поєднує різні форми, дає змогу забезпечити стабільність, дискретність, ієрархічність, відкритість, а також безперервний поступ в системі підготовки майбутніх фахівців, зокрема перекладачів, в умовах флуктуацій та невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти реалізації ЗмН розглядаються в роботах вітчизняних та зарубіжних учених: С. Бонк, К.Бугайчук, В.Кухаренко, С.Патрік, Е. Пауел, А. Стрюка., Х.Стейкер, М. Хорна та ін. Грунтовно підійшли до аналізу теоретичних і практико-орієнтованих проблем упровадження ЗмН, технологій його проектування та використання у середній школі та при вивченні технічних дисциплін у вищій школі автори монографії «Теорія та практика змішаного навчання» [7]. Проте результати аналізу досліджень засвідчують розбіжності в трактуванні поняття ЗмН, а особливості його застосування у професійній підготовці перекладачів об'єктом дослідження не були.

Мета дослідження – узагальнити підходи до трактування поняття ЗмН та виокремити навчальні ресурси для реалізації цієї моделі у підготовці майбутніх перекладачів. Для досягнення поставленої мети використано такі загальнонаукові **методи** дослідження: опис, аналіз та синтез предмету дослідження, конкретизації, порівняння.

Виклад основного матеріалу. Розуміння потенціалу ЗмН неможливе без усвідомлення сутності цього поняття, яке у західній педагогіці відоме як «blended learning». Слово «blend» має декілька значень:

- v.tr.: 1) to combine or mix (different substances) so that the constituent parts are indistinguishable from one another; 2) to combine (varieties or grades of the

- same substance) to obtain a mixture of a particular character, quality, or consistency; 3) to combine (different elements) into a single entity;
- v.intr.: 1) to form a uniform mixture; 2) be unobtrusive or harmonious by resembling the surroundings or behaving like others in a group; 3) to create a harmonious effect or result. [17]

Відповідно, «Англо-український словник» надає такі його українські еквіваленти: *змішувати(ся)*, *сполучати(ся)*, *гармоніювати*, *об'єднувати(ся)*, *зливати(ся)*, *поєднувати*. [1, с. 129-130] Таким чином, йдеться про гібрид, комбінацію, змішування, сполучення, об'єднання різних елементів, характеристик або властивостей у одному об'єкті.

В українській педагогіці «blended learning» отримало дві назви: «ЗмН» та «комбіноване навчання» [4; 5; 6; 8], які вживають взаємозамінно. У нашому дослідженні використовуватимемо термін ЗмН.

Науковці часто називають ЗмН гібридним. Так, фундатори «Слоан Консорціум» («Sloan Consortium», зараз відома як «*Online Learning Consortium*»), спільноти лідерів та новаторів вищої освіти, наголошують на гібридній природі ЗмН, яке є результатом інтегрування он-лайн курсів (30%-70% навчального процесу) з традиційними аудиторними заходами, які проводять згідно з навчальним плановим, використовуючи педагогічно перевірені технологічні підходи. У цій моделі технології не доповнюють традиційне навчання, а трансформують і вдосконалюють його. [9]

Загалом, у моделі ЗмН виділяють три основних компоненти педагогічної взаємодії: 1) очне навчання – традиційний формат аудиторних занять викладач-студент; 2) самостійне навчання – самостійну роботу студентів, наприклад, пошук матеріалів у мережі; 3) онлайн навчання – роботу студентів і викладачів в режимі онлайн, наприклад, за допомогою Інтернет-конференцій, скайпу або вікі та ін. [11]. Однак, як засвідчують визначення, наведені в тлумачному словнику «Analytic Quality Glossary» [13], ЗмН передбачає, з одного боку – традиційне очне навчання (*face-to-face instruction*), а з другого – поєднання таких форм навчання, як: дистанційне (*distance learning*), онлайнове (*online learning*), спільне онлайнове (*online collaborative learning*), асинхронне онлайнове (*online asynchronous learning*), електронне (*e-learning*), дистрибутивне з використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів в очному навчанні із застосуванням елементів асинхронного та синхронного дистанційного навчання (*distributed learning*), за допомогою комп'ютера (*computer-based learning / computer-mediated instruction*), самостійного (*self-study learning*) навчання (табл. 1).

Визначення ЗМН в словнику «Analytic Quality Glossary»

Джерело	Сутність ЗМН
New South Wales Department of Education and Training (2002)	Blended Learning is learning which combines online and face-to-face approaches.
Kurtus, R. 2004, Blended Learning http://www.school-for-champions.com/elearning/blended.htm	Blended learning is a mixture of the various learning strategies and delivery methods that will optimize the learning experience of the user. Classroom training sessions, Computer-Based Training (CBT) via a CD-ROM, Web-Based Training (WBT) can be combined as a way to train the learners. WBT can be on demand or at a specific time with an instructor and other students involved.
Mid-Young, A., <i>The key to e-learning is b-learning</i> , Hci Professional Services, http://www.hci.com.au/hcisite5/library/materials/B-learning.htm	Blended learning is simply a flexible approach to learning delivery that recognises the benefits of delivering some training and assessments online, but also uses other modes to make up a complete training delivery service. These other modes may range from classroom sessions to mentoring arrangements, or the support of a subject matter expert in the same office or area.
Collis, B., Moonen, J. (2001). Flexible learning in a digital world: Experiences and expectations. London: Kogan Page.	Blended learning is a hybrid of traditional face-to-face and online learning so that instruction occurs both in the classroom and online, and where the online component becomes a natural extension of traditional classroom learning. Blended learning is thus a flexible approach to course design that supports the blending of different times and places for learning, offering some of the conveniences of fully online courses without the complete loss of face-to-face contact. The result is potentially a more robust educational experience than either traditional or fully online learning can offer.
Smith, J.M., 2004, Blended Learning: <i>An old friend gets a new name</i> . Executive on-line, http://www.gwsae.org/ExecutiveUpdate/2001/March/blended.htm .	Blended learning is a fairly new term in education lingo, but the concept has been around for decades. Essentially, blended learning is defined as a method of educating at a distance that uses technology (high-tech, such as television and the Internet or low-tech, such as voice mail or conference calls) combined with traditional (or, stand-up) education or training.
Horn, M. and Staker, H., 2011, <i>The Rise of K-12 Blended Learning</i> . Innosight Institute. available at http://www.innosightinstitute.org/media-room/publications/educationpublications/the-rise-of-k-12-blended-learning/	Blended learning is any time a student learns at least in part at a supervised brick-and-mortar location away from home and at least in part through online delivery with some element of student control over time, place, path, and/or pace; often used synonymously with Hybrid Learning.

Отже, іноземні фахівці розглядають ЗМН як: 1) сукупність технологій та традиційного аудиторного навчання на основі гнучкого підходу, який враховує переваги тренувальних та контрольних завдань у мережі, що може

значно покращити якість навчання, одночасно знижуючи витрати на організацію навчального простору [18]; 2) сукупність процесів навчання, що забезпечуються особистим спілкуванням і програмними технологіями в межах єдиного навчального простору [10]; 3) курс навчання, що поєднує особистісне спілкування і технології [15; 16].

Вітчизняні науковці розглядають ЗмН також по-різному, наприклад: 1) як цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного навчання [5, с. 29]; 2) як цілеспрямований процес оволодіння знаннями, вміннями та навичками, що здійснюється освітніми установами різного типу в рамках формальної освіти, частина якого реалізується у віддаленому режимі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій і технічних засобів навчання, які використовуються для зберігання і доставки навчального матеріалу, реалізації контрольних заходів, організації взаємодії між суб'єктами навчального процесу (консультації, обговорення) та під час якого має місце самоконтроль студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання [2, с. 5]; 3) як методику формальної освіти, згідно з якою студент засвоює одну частину матеріалу онлайн, частково самостійно керуючи своїм часом, місцем, шляхом і темпом навчання, а іншу частину матеріалу вивчає в аудиторії. [3, с. 83]

Аналогічні акценти спостерігаємо і у визначенні поняття «комбіноване навчання»: 1) цілеспрямований процес здобування знань, набуття умінь і навичок, засвоєння способів пізнавальної діяльності суб'єктами навчання та розвитку його творчих здібностей на основі комплексного і систематичного використання традиційних, інноваційних педагогічних технологій та інформаційно-комунікаційних технологій навчання за принципами взаємного доповнення з метою підвищення якості освіти [8, с. 304]; 2) спосіб реалізації змісту навчання, що інтегрує аудиторну та позааудиторну навчальну діяльність за умови педагогічно виваженого поєднання технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання з метою ефективного досягнення навчальних цілей [4].

У моделі ЗмН виокремлюють:

- два підходи у розумінні ЗмН: з одного боку, використання нових мультимедійних технологій при вивченні іноземних мов, з іншого – дидактичні сценарії, які передбачають різноманітні методичні комбінації;
- три шляхи залучення мультимедійних технологій у навчальний процес: 1) дистрибутивний (доступ до навчальних матеріалів через певні цифрові ресурси); 2) інтерактивний (взаємодія учасників з системою); 3) колаборативний (взаємодія учасників між собою);
- чотири можливі сценарії змішаного навчання: 1) аудиторне заняття, доповнене інтернет-ресурсами (онлайн-граматики та словники, тренувальні лексико-граматичні вправи, тести закритого типу);

2) аудиторне заняття, доповнене онлайн-компонентами комунікативної направленості (учасники отримують за допомогою E-mail чи через навчальну платформу завдання, які контролюються викладачем, контактують з носіями мови у соцмережах тощо); 3) чергування аудиторних занять з онлайн-заняттями (групова робота над проектами, презентаціями, віртуальні контакти між учасниками); 4) повністю віртуальне навчання (самоосвіта під керівництвом викладача-куратора, віртуальна аудиторія, яка також уможливорює групову роботу) [14]

У зарубіжній методиці виділяють шість моделей ЗмН, особливості яких відображено в табл.2.

Таблиця 2

Моделі ЗмН

Модель	Особливості моделі ЗмН
«FacetoFace Driver»	основну частину навчального матеріалу вивчають при безпосередньому спілкуванні з викладачем; електронне навчання використовують як доповнення до основної програми; рекомендована для студентів, які потребують більше зусиль для засвоєння навчального матеріалу
«Rotation»	навчальний час розподілений між індивідуальним електронним навчанням та навчанням в аудиторії із викладачем; викладач працює очно в аудиторії та здійснює дистанційну підтримку електронного навчання; сприяє зростанню активності студентів та їх змагальності; включає чотири різновиди: модель ротації з наявністю «он-лайн станцій» (студенти навчаються у групах згідно з певним графіком ротації, що є спільним для всіх); модель ротації з лабораторними роботами (курс або предмет, коли студенти працюють в лабораторії, оснащений комп'ютерною технікою); «перевернутий клас» (<i>flipped classroom</i>), відмінність якого полягає у тому, що студенти отримують заздалегідь основний навчальний матеріал та інструкції он-лайн і самостійно опрацьовують його, заняття з підготовленої теми проводяться у вигляді активної участі студентів у навчальній діяльності; індивідуальна модель ротації (кожен студент навчається за своїм індивідуальним графіком ротації)
«Flex»	основну частину програми засвоюють самостійно за допомогою електронного навчання; викладач організовує групові або індивідуальні консультації для опрацювання складних для розуміння тем; навчання самокероване, оскільки студенти самостійно незалежно навчаються та практикуються
«Onlinelab»	навчальний матеріал засвоюють у межах навчального закладу за допомогою електронного навчання в аудиторіях з комп'ютерною технікою; викладач супроводжує онлайн-навчання; студенти можуть доповнювати своє навчання в традиційній формі в аудиторіях
«Self-blend»	студенти самостійно вибирають додаткові курси, які пропонують різні навчальні заклади
«OnlineDriver».	більшу частину навчальної програми засвоюють за допомогою електронних ресурсів; передбачені очні зустрічі з викладачем; обов'язковими є очні консультації; підходить для студентів, які потребують індивідуалізації та незалежності в процесі навчання

Аналіз наукових джерел засвідчує, що ЗмН має чимало переваг, зокрема: 1) економічність – надання якісного навчання з мінімальними фінансовими витратами; 2) гнучкість моделі – поєднання самостійного

навчання за допомогою дистанційних технологій з навчанням в аудиторії; 3) безперервність навчання – можливість навчатися в будь-який момент за індивідуальним графіком; 4) доступність – відкритість освітніх ресурсів (підручників, посібників, дидактичних матеріалів, педагогічних програмних засобів тощо) для масового залучення різних верств населення до освітнього процесу; зберігання навчальних ресурсів в єдиному сховищі з постійним доступом до них; 5) множинне застосування навчальних матеріалів – розміщення інформації в доступних форматах на Інтернет-серверах та її доставка стандартними механізмами уможливорює багаторазове використання інформаційних ресурсів як викладачами, так і студентами); 6) індивідуалізація та диференціація навчання – створення і налаштування дистанційних курсів із врахуванням рівня підготовки та індивідуальних особливостей студента; 7) збільшення обсягу засвоюваного матеріалу завдяки можливості варіювання темпу навчання; 8) інноваційність – застосування нових інформаційно-комунікаційних засобів навчання для створення якісного освітнього середовища з метою формування та розвитку навичок не тільки з фахових галузей, але і набуття комп'ютерної грамотності; 9) широкий інструментарій – можливість використання різних технологій очної форми навчання (перевірка домашнього завдання, контроль рівня засвоєння матеріалу) у в поєднанні із заочною формою (консультації в режимі «онлайн», телеконференції), а також як окремий тип організації навчання (веб-курс, тренінг); 10) інтерактивність – здатність студента активно впливати на зміст, форму і тематичну спрямованість комп'ютерної програми або електронних ресурсів); 11) розвиток критичного мислення та здатності до самостійної роботи (вміння працювати з інформаційними джерелами, відбирати необхідний для навчання і розвитку матеріал); 12) мобільність – можливість паралельного застосування мобільних засобів.

У професійній підготовці майбутніх перекладачів доцільно використовувати різні комбінації ЗмН. Це насамперед стосується вивчення іноземних мов, лінгвістики, різних модулів з теорії та практики міжкультурної комунікації, теорії перекладу, стилістики, літературознавства та методики викладання англійської мови як іноземної.

Процес вивчення іноземної мови можна ефективно гейміфікувати за допомогою таких ресурсів, як: *Hello Talk*, *Busuu*, *Rosseta stone*, *Anki*, *LinguaLeo*, *Memrise*, *Easy Ten*.

Доцільним є використання додатків на мобільних пристроях:

- *Business Englishwords*. Основні теми: Business deals, Businesspeople, Running a business, Banking, Economy, Trends, Manufacturing, Marketing;
- *BusinessEnglish*. Розділи: Listening, Reading, Grammar, Vocabulary: Business vocabulary test, Money vocabulary, Work vocabulary, Travel vocabulary;
- *CompleteIELTSBands*. IELTS Vocabulary, IELTS Tips, IELTS Writing (завдання з письма із зразками виконання), IELTS Reading (прикладі різних форматів завдань і відповіді), IELTS Speaking (питання, зразки

відповідей, корисний вокабуляр до теми), IELTS Listening (прикладі всіх частин аудіювання).

Як підтверджує практика, ЗмН дозволяє успішно використовувати онлайн-тести, зокрема стандартизовані, призначені для носіїв англійської мови. Так, наприклад, EF Standard English Test (EFSET) [13] є альтернативою традиційних міжнародних тестів TOEFL, IELTS та Cambridge, оскільки він руйнує бар'єри, пов'язані з фінансовим статусом та місцем проживання людей, дозволяючи визначити рівень володіння мовою онлайн і до того ж безкоштовно. EFSET – перший стандартизований тест з англійської мови, який використовує комп'ютеризовані адаптивні методи багатоетапного тестування для регулювання в режимі реального часу рівня складності тесту в залежності від рівня можливостей апліканта.

Формуванню різних елементів компетентності майбутнього перекладача з різних предметів сприяють масові відкриті онлайн-курси (Massive open online course – MOOC), які надають доступ до курсів, які викладають у провідних світових університетах. Одним із лідерів у наданні таких послуг є онлайн-платформа «Coursera», яка пропонує важливі для майбутніх перекладачів ресурси, наприклад з таких навчальних дисциплін:

- *англійська мова*: «English for career development»; «Advanced Grammar and Punctuation»; «Academic English»; «Advanced English Speaking»;
- *ділова англійська мова*: «Business English for cross-cultural Communication»; «Business English: networking»;
- *теорія комунікації*: «Communication theory»; «Communication theory: bridging academia and practice»; «Communication strategies for a virtual age»; «Communication in the 21st century workplace»; «Welcome to successful negotiation!»; «International and Cross-Cultural Negotiation»;
- *основи теорії перекладу*: «Translation quality management»; «Introduction to Translational Science»;
- *стилістика*: «The concept of stylistic identity»; «Stylistic devices: Allusions and rhetorical question»; «Stylistic devices: Diacope, epanalexis, epizeuzis»; «Introduction to meaning, sense, and clarity»;
- *методика викладання англійської мови як іноземної*: «Introduction to Applied Linguistics and TESOL»; «Teaching EFL/ESL Reading: A Task Based Approach»; «English for teaching purposes»; «Introduction to Multilingual and Multicultural Education».
- *літературознавство*: «The Modern and the Postmodern (Part 1)».

Висновки. Отже, трансформації в сучасному інформаційному суспільстві спонукають ЗВО до застосування моделі ЗмН, яка дає змогу перенести частину освітнього процесу з аудиторій до віртуального освітнього простору, поєднати розподілені інформаційно-освітні ресурси у традиційному навчанні із елементами асинхронного й синхронного дистанційного, онлайнного і мобільного навчання. ЗмН, яке органічне поєднанує традиційні і комп'ютерно орієнтовані форми, методи і засоби

навчання з новітніми інформаційними технологіями, стає одним із реальних шляхів підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

1. Англо-український словник: У 2 т. / Укладач М. І. Балла. К.: Освіта, 1996. Т. 1. 752 с.
2. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання*. 2016. Т. 54, вип. 4. С. 1-18.
3. Прима В.В. Модель змішаного навчання – «за» і «проти». *Використання моделі змішаного навчання при викладанні іноземних мов: тези доповідей.*– Київ.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. С. 83-86.
4. Стрюк А. М. Проектування комбінованого навчання системного програмування бакалаврів програмної інженерії. *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: збірник наукових праць*. Випуск X: в 3-х томах. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – Т. 3: Теорія та методика навчання інформатики. – 157- 164 с.
5. Стрюк А. М. Система «Агапа» як засіб навчання системного програмування бакалаврів програмної інженерії: дис. канд. пед. наук: 13.00.10 / Андрій Миколайович Стрюк. – Київ, 2012. – 312 с.
6. Стрюк А. М. Теоретичні основи комбінованого навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна.* – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. – Вип. 17 : Інноваційні технології управління компетентісно-світоглядним становленням учителя: фізика, технології, астрономія. – С. 63-66.
7. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В.М. Кухаренко, С.М.Березенська, К.Л. Бугайчук, Н.Ю. Олійник, Т.О. Олійник, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко, А.Л. Столяревська; за ред. В.М. Кухаренка. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. 284 с.
8. Триус Ю. В., Герасименко І. В. Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. *Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць. Випуск III.* – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 299–308.
9. Allen I.E., Seaman J., Garrett R. Blending in: *The Extent and Promise of Blended Education in the United States.Sloan Consortium: USA.* 2007. – URL: <http://sloanconsortium.org/publications/survey/blended06>.
10. Banados E. A blended-learning pedagogical model for teaching and learning EFL successfully through an online interactive multimedia environment. *CALICO Journal*. 2006. № 23 (3). pp. 533–550.
11. Bonk C. J., Graham C. R. Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs. San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing, 2006. – 571 P.
12. EF Standard English Test (EFSET). URL: <https://www.efset.org/free-english-test/>
13. Harvey L., 2004-20, Analytic Quality Glossary, Quality Research International. – URL: <http://www.qualityresearchinternational.com/glossary/>
14. Kranz D., Lüking B. Blended Learning – von der Idee zur Tat, vom Konzept zur Realisierung: Zwei Berichte aus der pädagogischen Praxis der Lehrerbildung. *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht*. 10/1. Darmstadt 2005, online verfügbar unter <http://zif.spz.tudarmstadt.de/jg-10-1/docs/KranzundLueking2005.pdf>.
15. Sharma P., Barrett B. Blended Learning. Oxford: Macmillan, 2007.
16. Stracke E. A road to understanding: A qualitative study into why learners drop out of a blended language learning (BLL) environment. *ReCALL*. 2010. № 19 (1). pp. 57–78.
17. The Free Dictionary. – URL: <https://www.thefreedictionary.com/blend>
18. Tomlinson B., Whittaker C. (). Blended learning in English teaching: course, design and implementation. London, 2013. pp. 12–14.

Олена Медведь

*к. філол. наук, доцент кафедри
документознавства
та української мови
Національного аерокосмічного
Університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,*

Вікторія Рижкова

*к. філол. наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ ДО НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ

Анотація. У пропонованому дослідженні розглянуто особливості укладання електронного навчального двомовного перекладного словника до дисципліни «Конструкція літальних апаратів» як одного з варіантів електронного довідкового видання. Описано макро- й мікроструктуру розробленої термінографічної праці, наведено приклад словникової статті в ній, зацентровано важливість ілюстрацій технічних термінів у виданні такого типу.

Ключові слова: *електронні освітні ресурси, електронний навчальний словник, термін, термінологічний словник.*

Формулювання проблеми в загальному вигляді. У реаліях сьогодення необхідність формувати й упорядковувати насамперед електронні освітні ресурси постала перед кожним ЗВО України, і закладами вищої інженерної освіти також. «Положення про електронні освітні ресурси» окреслює жанрову типологію відповідних видань, зокрема визначаючи поняття «електронний словник» як «електронне довідкове видання, що містить упорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, термінів, фразеологізмів тощо) з відомостями про їх значення, вживання, будову, походження тощо» [5]. Зважаючи також на інший важливий аспект розвитку сучасної вищої освіти України, а саме її повноцінне входження у світовий науково-освітній простір із відповідним рівнем професійного спілкування іноземними мовами, **актуальним** видається звернутися до проблем теорії та практики укладання електронних навчальних словників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теоретичного обґрунтування й практичного розроблення електронних словників

присвячено дослідження О. Балалаєвої [1], В. Перебийноса й Т. Бобкової [3], А. Полуєктової [4], Р. Мисака [2] та ін.

Слушним слід визнати зауваження О. Балалаєвої, що питання «статусу електронного навчального словника знаходиться у зоні перетину двох відносно нових напрямів у лінгвістиці: навчальної лексикографії та лексикографії комп'ютерної і вимагає залучення концептуальних ідей і ключових моментів кожної з них» [1, с. 26].

На думку В. Перебийноса й Т. Бобкової, навчальні словники створюють основу лексикографічного забезпечення навчального процесу, а ефективність сприйняття лексико-граматичного та термінологічного матеріалу залежить від того, наскільки навчальний словник відповідає програмним і дидактичним вимогам [3, с. 84]. Сучасні науковці дійсно формулюють до лексикографічних видань такого типу певні вимоги, зокрема обмеженість кількості слів у реєстрі; наявність рекомендацій щодо послідовності вивчення термінів у загальній терміносистемі; стислість і структурованість словникової статті; наявність не тільки перекладу слова, але й ілюстрації його вживання в певному лексичному та термінологічному оточенні; уникнення неконтрольованого розширення реєстру; залучення ілюстративних додатків із зображенням; подання граматичних і методичних коментарів; в електронних навчальних словниках простоту та доступність програмного забезпечення [4, с. 78].

Відповідно комп'ютерну термінографію (як складову комп'ютерної лексикографії) прийнято вважати особливим напрямком практичного словникарства, що має власні підходи як до змісту словника, так і до відображення цього змісту. Ця сфера діяльності не позбавлена певних питань: на думку науковців, «на сьогодні в українському мовознавстві проблемою виступає саме процес відбору термінологічного мінімуму» [4, с. 80]. Критеріями відбору тут постають, зокрема, тематичність (приналежність терміна до певної понятійної системи), частотність (частота вживання терміноодиниці у фахових текстах), поширеність (наявність у кількох словниках одночасно) тощо.

Мета пропонованого дослідження – описати укладений електронний навчальний двомовний перекладний словник до дисципліни «Конструкція літальних апаратів» як один із варіантів електронного довідкового видання, складник електронних освітніх ресурсів сучасного технічного ЗВО, призначений для широкого кола користувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Електронний навчальний термінологічний англійсько-український перекладний словник із навчальної дисципліни «Конструкція літальних апаратів» містить 750 термінологічних одиниць.

Корпус пропонованого електронного навчального ресурсу сформовано на підставі аналізу текстів із відповідного навчального курсу «Конструкція літальних апаратів», який викладають студентам авіаційних спеціальностей, а також із використанням термінологічного матеріалу авіаційних словників.

Створене електронне термінографічне видання має наступну макроструктуру:

- передмова до видання,
- корпус словника,
- правила користування укладеним електронним ресурсом.

Терміни в пропонованому електронному навчальному словнику розташовано суцільно в алфавітному порядку (за англійським алфавітом) як найбільш зручному для користувача довідкового видання.

Словникові статті розміщено під літерами, виділеними напівжирним шрифтом для зручності пошуку.

Наприклад:

Сс

cam plate

[kæm pleit]

кулачковий диск

a rotating or non-rotating plate with cams on it. [Dictionary of Aviation]

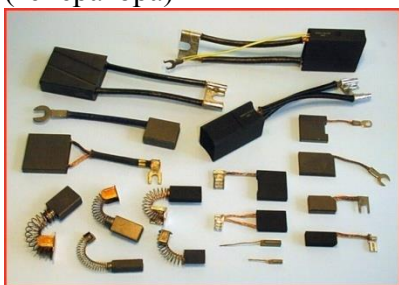
The fuel pump consists of a rotor assembly fitted with several plungers, the ends of which bear onto a non-rotating camplate. [Dictionary of Aviation]

carbon brush

['kɑːbən brʌʃ]

вугільна щітка

(генератора)

a small, replaceable, carbon block found in electric motors, generators and alternators, which provides the passage of electric current. [Dictionary of Aviation]

Manufacturer and supplier of top quality carbon brushes, holders, mechanical carbon products and brush springs. [helwigcarbon.com]

Відповідно до мікроструктури пропонованого електронного перекладного словника належать такі дані:

- реєстрова одиниця – термін-слово або термін-словосполучення, написаний із маленької літери й виділений напівжирним шрифтом;
- транскрипція реєстрової одиниці – письмовий запис звукової форми терміноодиниці за допомогою спеціальної графічної системи;
- переклад терміна українською мовою;
- ілюстрація до реєстрової одиниці – зображення, яке візуалізує поняття, номіноване терміном;

- дефініція терміна з позначенням джерела;
- приклад використання – речення, у якому подано функціонування пропонованої термінологічної одиниці (також із позначенням джерела).

Усі терміни в описуваному електронному термінографічному виданні розміщено в алфавітному порядку. Початок частини словника згідно з першою літерою першого слова термінологічної одиниці позначений відповідно великою й малою літерами, виділеними напівжирним шрифтом.

Усі реєстрові одиниці в електронному перекладному термінографічному виданні виділено напівжирним шрифтом, що значно полегшує пошук потрібного терміна-слова чи термінологічного словосполучення, що функціонує у предметно-понятійній сфері конструкції літальних апаратів.

Ліва частина словникової статті має реєстрове слово, нижче подано транскрипцію в квадратних дужках, відповідно переклад надано українською мовою. Кожна словникова стаття також містить ілюстрацію до поняття, номінованого відповідним терміном.

Права частина словникової статті складається з дефініції поняття галузі конструкції літальних апаратів і прикладу вживання описуваного терміна, відібраного із загальнодоступних джерел. Відповідно це джерело до дефініції та до прикладу вживання подано в кінці речення в круглих дужках; приклад уживання відповідного терміна виділено курсивом.

Транскрипція до кожного терміна-слова чи терміна-словосполучення є особливістю укладеного словника, оскільки в процесі вивчення англійської мови надзвичайно важливу роль відіграє вимова. Саме тому наявність транскрипції, наведеної відразу після англійської лексеми, сприяє правильному запам'ятовуванню звукової форми терміна.

Ще однією особливістю електронного навчального ресурсу є наявність ілюстрації до кожного терміна, що функціонує в галузі конструкції літальних апаратів. Завдяки ілюстрації користувач перекладного англійсько-українського електронного термінологічного словника може побачити розміщення, зовнішній вигляд і функції елемента конструкції в літальному апараті, що допомагає швидше й чіткіше зрозуміти сутність терміна названої галузі людської діяльності, а також зіставити співвідносні англо- й україномовні звукові оболонки на позначення того самого технічного предмета, явища, поняття, номінованого в інженерній практиці відповідним терміном.

Приклад словникової статті з укладеного словника:

turn indicator

[tʒ:n 'ɪndɪkeɪtə]

показчик

повороту

is a gyro driven device that indicates the rate of turn. [ExperimentalAircraft.info]

Turn indicators use a rate gyro to detect how fast the aircraft is changing direction. [ExperimentalAircraft.info]

Структура:

– ліва частина:

- 1) **turn indicator** – заголовне слово,
- 2) [tʒ:n 'ɪndɪkeɪtə] – транскрипція,
- 3) показчик повороту – переклад українською мовою,

- 4) – ілюстрація до терміна;

– права частина:

5) is a gyro driven device that includes the rate of turn. [ExperimentalAircraft.info] – дефініція до терміна із зазначенням джерела в дужках,

6) *Turn indicators use a rate gyro to detect how fast the aircraft is changing direction.* [ExperimentalAircraft.info] – приклад уживання терміна в реченні із зазначенням джерела в дужках.

У словнику наведено одно- й багатокomпонентні терміни. Прикладами однокомпонентних термінів є, зокрема, такі англійські номінації: *actuator* – виконавчий механізм, *bogie* – балансир візка та ін.

Складені терміни можуть бути двокомпонентними, трикомпонентними та багатокomпонентними словосполученнями. Наприклад:

- двокомпонентні англійські терміни-словосполучення: *air brake* – повітряне гальмо, *avionics bay* – відсік бортового радіоелектронного обладнання, *blade lever* – важіль;
- трикомпонентні англійські терміни-словосполучення: *air data computer* – обчислювач повітряних параметрів, *compressor rotor blade* – лопатка компресора, *detachable wheel spat* – знімний обтікач колеса;

- багатокomпонентні англійські терміни-словосполучення: *control cable pressure seal* – гермовивід троса керування, *ground proximity warning system* – система попередження про наближення до землі тощо.

Пропонований електронний термінологічний словник розрахований на студентів технічних ЗВО, що навчаються за спеціальностями авіаційного спрямування, студентів – майбутніх перекладачів, викладачів англійської мови й технічних інженерних дисциплін, перекладачів технічної літератури, технічних письменників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Електронний навчальний англійсько-український перекладний словник з авіаційної дисципліни «Конструкція літальних апаратів» можна розглядати як один із варіантів електронного довідкового видання, що є складником електронних освітніх ресурсів сучасного технічного ЗВО. Перспективами подальших досліджень варто вважати, по-перше, укладання належних термінографічних видань усіх навчальних дисциплін за інженерними спеціальностями авіаційного спрямування; по-друге, розроблення на підставі навчальних відповідних наукових термінографічних видань, які б мали поглиблений рівень повноти й системності подання термінологічного матеріалу.

Список використаної літератури

1. Балалаєва О. Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник». *Проблеми сучасного підручника*. 2014. Вип. 14. С. 26–33.
2. Мисак Р. Комп'ютерні словники: класифікація та укладання. *Проблеми української термінології* : зб. наук. праць. 2008. С. 52–55.
3. Перебийніс В. І., Бобкова Т. В. Типологія навчальних словників. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2008. Вип. 38. С. 81–84.
4. Полуктова А. Ю. Теоретичні засади укладання навчального словника-мінімуму лінгвістичної термінології. *Наукові праці : Наук.-метод. журнал*. Вип. 183. Т. 195. Філологія. Мовознавство. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. С. 76–80.
5. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 р. №1060. *Офіційний вісник України*. 2012. №80. С. 61.

РОЗДІЛ 3
НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД ТА ЛІНГВІСТИЧНІ
НОВАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

УДК 811.112.2

Оксана Ріба-Гринишин

к. філол. н., доцент кафедри

філології та перекладу

Івано-Франківського національного

технічного університету нафти і газу

СВІТОВА НАФТОВА КРИЗА: ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
НІМЕЦЬКОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню граматичних особливостей сучасних німецькомовних газетних текстів, які висвітлюють особливості світової нафтової кризи, спровокованої пандемією коронавірусу COVID-19. Граматичний матеріал розглядається з позиції функціональної граматики, спрямованої на опис закономірностей та правил функціонування граматичних форм і конструкцій. Проаналізовано вплив позамовних чинників на лексико-граматичне наповнення досліджуваних текстів. Газетні статті містять часто питальні речення та складні підрядні речення, які складаються із взаємопов'язаних окремих речень, при цьому одне виступає структурним стрижнем цілого, а інше – граматично підпорядковане головному і водночас доповнює чи розкриває його. Використання довгих речень мотивується специфічним призначенням газетного тексту, а також специфічними умовами сучасної цінової війни та нинішньої світової економічної кризи. Мовносоціумні чинники окреслюють актуалізацію вживання умовного способу, модальних дієслів та інфінітивних конструкцій. Кон'юнктив служить за своїм основним значенням для позначення події як опосередкованої, нереальної або ще недійсної в широкому розумінні, оскільки вартість палива як проміжного товару в процесі виробництва багатьох продуктів і послуг грає вкрай важливу роль і ніхто не може ігнорувати можливого подальшого розвитку світової кризи. Виходячи з глобальної світової рецесії модальні дієслова покликані виражати значення можливості, ймовірності, бажаності та необхідності припинення цінової війни на нафтовому ринку. Інфінітивний зворот називає ціль, намір певної дії щодо вартості нафтопродуктів, які формують структуру економіки багатьох країн через дефіцит платіжного балансу і скорочення інвестицій і експорту. Тому текст виступає функціональною послідовністю письмових мовних елементів, поєднаних із прагматичною метою у висловлюваннях (реченнях), які розглядаються тематично відносно завершеним цілим.

Ключові слова: функціональна граматики, модальні дієслова, підрядні речення, умовний спосіб, інфінітивні конструкції.

Постановка проблеми. Страшна пандемія вірусу COVID-19, крах нафтових ринків і як наслідок світова економічна криза. Інформаційний простір переповнений статтями, коментарями, репортажами і оглядами журналістів, фахівців та експертів щодо обвалу цін на «чорне золото». Карантинні обмеження у світі потроїли Інтернет-трафік. Сучасні газетні тексти формують погляди суспільства в умовах зародження катастрофічної кризової спіралі. Сьогодні ми спостерігаємо абсолютно нову реальність.

Мета статті – проаналізувати граматичні особливості сучасних німецькомовних газетних текстів.

Об'єкт дослідження – німецькомовні газетні статті, які висвітлюють закономірності світової нафтової кризи 2020 р.

Фактичний матеріал дослідження взято з німецьких онлайн газет.

Аналіз досліджень. Вагомий внесок у дослідження медіалінгвістики та газетних текстів зокрема, зробили такі вчені: Т.Г. Добросклонська, В.В. Різун, Г.Я. Солганик, Л.І. Шевченко, Т.В. Шмельова та інші. Вчені Н. Burger, Н. Lüger, Н. Lenk, В. Spillner проводили зіставні дослідження німецьких медіатекстів з медіатекстами різних мов. Підвищення ролі мас-медіа в сучасному глобалізованому світі актуалізує науковий інтерес до вивчення різних аспектів газетних текстів. Інтернет упевнено відвойовує собі життєвий простір в інших засобів поширення й обміну інформацією. Тому усі провідні газети і журнали світу мають свої електронні онлайн версії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз граматичного матеріалу сучасних німецькомовних газетних текстів проводився з позиції функціональної граматики, спрямованої на опис закономірностей та правил функціонування граматичних форм і конструкцій, які беруть участь у взаємодії з одиницями різних рівнів мовної системи для передавання змісту висловлювання [2, с. 333].

Результатом дослідження стало виокремлення характерних особливостей, оскільки сучасним німецькомовним газетним текстам, які висвітлюють проблему світової нафтової кризи притаманна відносна граматична стабільність та динамічна рівновага.

За останні чотири місяці 2020 р. відбулося рекордне падіння цін на нафту. Financial Times називає нинішню нафтову кризу найгіршою за останні 100 років. Тому у досліджуваних газетних статтях переважає Präteritum Indikativ (минулий час дійсного способу) та Präsens und Präteritum Passiv (теперішній та минулий час пасивного стану), наприклад:

Ein Fass der Ölsorte Brent kostete zeitweise nur noch gut 30 Dollar.

Schon am Freitag fielen die Weltmarktpreise für Öl um zehn Prozent.

Das nach Marktwert größte Unternehmen der Welt wurde am Montag zum niedrigsten Stand seit seinem Börsengang gehandelt.

Die Aktie von Saudi Aramco wird knapp zehn Prozent unter dem Ausgabepreis vom Dezember gehandelt.

Спровокована пандемією коронавірусу COVID-19 глобальна рецесія ставить світ перед перспективою коротко- і середньострокових зрушень у структурі промислового виробництва, споживання та постачання не тільки продуктів нафтопереробки, але навіть продуктів харчування, тому будь-які висловлювання журналістів, фахівців та експертів переповнені модальними дієсловами, наприклад:

Bricht die Nachfrage dort wie in der Corona-Krise ein, kann sie die überschüssige Produktion wegen fehlender Exportwege nicht im Ausland verkaufen. Da die Förderung aus technischen Gründen aber auch nicht umgehend gestoppt werden kann, fließt das Erdöl in Lager. Sind diese voll, muss das Unternehmen Interessenten finden, die sich die Abnahme bezahlen lassen.

Ein Preis von weniger als 30 Dollar, sollte er länger bestehen bleiben, wäre daher eine Katastrophe für die amerikanische Ölbranche, was nicht ohne Konsequenzen für die Volkswirtschaft insgesamt und die Banken bleiben könnte.

Швидкий розвиток подій і непрогнозованість наслідків зводить нанівець будь-які спроби зазирнути за цей часовий горизонт, тому доречним видається вживання умовного способу (Konjunktiv), наприклад:

Mit einem Rückgang von 6,7 Prozent wäre die Coronakrise wirtschaftlich gesehen nicht in einer Kategorie für sich.

Noch gravierender für das Land wäre das Szenario «L-Rezession», wo es nach einem massiven Einbruch nur noch zu einer schwachen Erholung käme: Dabei würde die Wirtschaft 2020 in der Größenordnung von 10 Prozent schrumpfen und 2021 nur gerade wieder 3 Prozent zulegen.

Ціни на світових ринках залежать від багатьох факторів, тож фактор зміни ціни на нафту може впливати на коливання в попиті та пропозиції лише дуже умовно, тому досліджувані газетні статті містять багато підрядних речень, зокрема: Підрядних речень часу (Temporale Nebensätze), Підрядних речень умови (Konditionale Nebensätze), Підрядних речень причини (Kausale Nebensätze), наприклад:

Wenn von „dem Ölmarkt“ und „dem Ölpreis“ gesprochen wird, bezieht sich dies grundsätzlich auf drei Sorten: Am wichtigsten davon ist Brent, das seinerseits aus 15 Sorten besteht, daneben WTI und zuletzt noch Dubai/Oman. Diese Sorten gelten als Maßstab, weil ihre Qualität eindeutig klassifiziert ist, andere Ölsorten werden im Vergleich dazu betrachtet und ihre Preise von der relativen Qualität abgeleitet. Für die Finanzmärkte ist zudem wichtig, dass sich in andere Ölsorten wie etwa den Opec-Korb aus 12 Ölsorten oder russisches Öl (Urals) aufgrund der politischen Gegebenheiten nicht investieren lässt.

Аналізуючи дані тексти, слід звернути увагу на підвищену частотність вживання поширеного означення, інфінітивної конструкції “um + zu“, наприклад:

Die beiden Förderländer konnten keinen gemeinsamen Beschluss über eine Kürzung der Fördermenge treffen, um den Markt zu stabilisieren.

Dieser Umstand nährt immer wieder Gerüchte, Saudi-Arabien habe sich auf den Preiskrieg eingelassen, um die amerikanische Fracking-Industrie zu zerstören.

Um profitabel zu sein, brauchen die Firmen, je nach Lage, heute einen Preis zwischen 23 und 75 Dollar, wie die Dallas Fed, die Landeszentralbank für Texas und den Süden des Bundesstaats New Mexico errechnet hat.

Спостерігається також значна кількість питальних речень, наприклад:

Warum fällt der Preis für amerikanisches Öl blitzschnell tief in den negativen Bereich?

Для сучасних газетних текстів властива і багатозначність не лише лексична (зокрема, термін – нетермін), а й граматична. Так, дієслова *haben* і *sein* можуть бути:

1) самостійними дієсловами, наприклад: *Der Fall des Ölpreises hat Auswirkungen auf die Wirtschaft und damit auch auf die Arbeitsplätze. Ungeachtet der jüngsten Preissteigerungen ist die Lage am Ölmarkt nach wie vor dramatisch;*

2) допоміжними словами, наприклад: *Nach dem Absturz der Erdölpreise zu Wochenbeginn sind die Notierungen am Mittwoch wieder gestiegen. Die Pandemie und der Preiskampf beim Erdöl haben den „Lone Star State“ jedoch in seine schwerste Krise gestürzt;*

3) дієсловами з модальним значенням, наприклад: *Das Ölgeschäft hat gerade eine große Herausforderung zu meistern.*

Для розуміння досліджуваних газетних текстів на синтаксичному рівні, як зазначалось уже вище, важливою є інформація про типи речень. Прості та складні (сурядні і підрядні) речення визначають граматичні особливості сучасного газетного тексту.

Прості речення, крім підмета і присудка, містять додаток, обставину, означення, наприклад: *Allein für den April prognostiziert sie jedoch einen Nachfragerückgang um 29 Millionen Barrel am Tag. Erdöl ist nicht länger ein lukratives Geschäft.*

Складні речення досліджуваних текстів – це також складносурядні та складнопідрядні речення, наприклад: *Triumphierend sprach er, als sich die Opec und Nicht-Opec-Staaten wie Russland auf die Kürzung der Förderung um 9,7 Millionen Barrel vom 1. Mai an verständigt hatten, von einem „großen Öldeal“ und davon, dass damit in den Vereinigten Staaten „Hunderttausende Energiejobs gerettet“ würden. Dabei hatte er wenige Wochen zuvor den Fall des Ölpreises, der gerade eingesetzt hatte, noch als „Steuersenkung für den amerikanischen Verbraucher“ gepriesen.*

Отже, текст стає функціональною, семантично когерентною послідовністю усних та письмових мовних елементів, поєднаних із прагматичною метою у висловлюваннях (реченнях), яка (як комунікативно та тематично відносно завершене ціле) ґрунтується на морфологічно-синтаксичному поєднанні (зчепленні) своїх складових (слів, синтагм, речень). Вихідною категорією для розуміння вищого рівня мовної діяльності – тексту – виступає та ж категорія висловлювання (речення), яка стає ключовою для здійснення перекладу [1, с. 71].

Висновки. Результати наукової розвідки відкривають перспективи подальших ґрунтовних досліджень граматичних особливостей німецькомовних газетних статей, оскільки сучасне глобалізоване суспільство

потребує оперативної Інтернет-інформації. Такі газети мають змогу миттєво оновлювати сторінки та швидко реагувати на нові події. Новий формат існування засобів масової інформації вимагає нового представлення інформаційних матеріалів, оформлених лексично та граматично правильно.

Список використаної літератури

1. Кияк Т. Р. Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія і практика перекладу (німецька мова) / Вінниця : Нова книга, 2006. 586 с.
2. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Л. : Наука, 1974. 428 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Der Ölpreis steigt wieder. Deutsche Welle. 18. 05. 2020. URL: <https://www.dw.com/de/der-ölpreis-steigt-wieder/>
2. Hermann Rainer. Wie Saudi-Arabien vom fallenden Ölpreis profitiert. Frankfurter Allgemeiner. 22. 04. 2020. URL: <https://www.faz.net/>
3. Piper Nikolaus. Eine Ölkrise der anderen Art. Süddeutsche Zeitung. 16. 03. 2020. URL: <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/>
4. Willmroth Jan. Ein Ölpreis-Einbruch ohne historisches Vorbild. Süddeutsche Zeitung. 09.03. 2020. URL: <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/>
5. Zimmermann Sebastian. Die Erdölkrise und die Folgen für die Wirtschaft. euronews. URL: <https://de.euronews.com/2020/04/22/>

УДК 81`25: 811.161.2+811.111:340(002.1)

Ольга Янишин

*к. пед. н., доцент кафедри
філології та перекладу,*

Володимир Пахомов

*к. філол. н., доцент кафедри
документознавства
та інформаційної діяльності,*

Богдан Гривнак

*к. філос. н., доцент кафедри
суспільних наук
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПРОТОКОЛІВ: КОГНІТИВНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Незважаючи на загальну зацікавленість перекладом текстів ділового мовлення, на сьогодні бракує розвідок, присвячених вивченню особливостей протоколів із позиції перекладознавства. Протокол – це письмова фіксація проведення зборів, які відбуваються за певним сценарієм, тому, перекладаючи його, слід зважати не тільки на лексико-синтаксичні та стилістичні норми певного типу документа, але й на традиції та правила

організації засідань у різних культурах, використовувати знання відповідних правових систем і юридичних формулювань. Структурні особливості протоколів визначаються на законодавчому та традиційному рівнях. Якщо в Україні це “Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої”, то в США понад століття широкою популярністю користуються “Правила порядку Роберта” (“Robert's Rules of Order Newly Revised” або RONR). Ці документи мають різні вимоги до процедури проведення зборів, що й зумовлює різницю у структурі протоколів.

Переклад протоколів є складовою юридичного перекладу, проте перекладач та юрист мають різні підходи щодо тлумачення документів. Якщо перекладач прагне успішної міжкультурної комунікації шляхом тлумачення інформації засобами мови перекладу, то правник зосереджений на забезпеченні правового статусу документа в іншій культурі.

Композиційні особливості юридичних текстів є атрибутами юридичного перекладу. Тому у перекладі протоколу важливо зберегти аналогічне розміщення його частин. Якщо ж у ділових культурах країн є розбіжності, то виникають проблеми невідповідності кількості складових. Обов'язок перекладача – дотриматися форми та відтворити зміст оригінального тексту у тексті перекладу, зокрема обов'язково перекласти всі реквізити.

Стаття містить низку практичних рекомендацій щодо перекладу дати, часу, назв професій і посад, адрес і географічних назв, назв установ та аббревіатур. Це допоможе подолати труднощі під час перекладу основних реквізитів та змісту протоколу.

Ключові слова: *службовий документ, протокол, юридичний переклад, переклад реквізитів, функціональна культура, соціокультурний, RONR.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та актуальність теми. Розвиток стосунків з європейськими державами, що супроводжує інтеграцію України в європейське суспільство й охоплює практично всі сфери життя, спричинює певні зміни процесів міжнародної комунікації та співробітництва. Одним із першочергових завдань, пов'язаних із поглибленням міжнародного бізнесу, є переклад документації.

Сучасні ділові стосунки охоплюють нові форми ведення бізнесу та співробітництво на всіх рівнях – особисті зустрічі, обмін інформацією, погодження, планування, виконання прийнятих рішень. Під час проведення спільних зустрічей та перемовин інформація щодо досягнутих рішень, термінів та способів виконання накресленого фіксується у протоколах, правильне розуміння яких залежить першочергово від якісного перекладу. Проте особливості перекладу протоколів зборів залишаються недостатньо вивченими, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значні обсяги ділової документації вимагають нових рішень, які би забезпечили швидкий якісний

переклад, виконання якого потребує мінімум затрат часу та коштів. Сучасне мовознавство приділяє значну увагу вивченню лінгвістичних і соціокультурних особливостей перекладу та встановленню можливості залучення комп'ютерних програм для підвищення ефективності перекладацької діяльності.

Переклад нормативно-правових текстів – царина юридичного перекладу, яким в Україні займається обмежене коло науковців: С. Снігур [12] (загальні проблеми юридичного перекладу); Г. П. Апалат [1], О. Ю. Вийнюк [4], В. І. Карабан, І. А. Рудь, Л. М. Черноватий [10; 15] (окремі теоретичні та дидактичні аспекти англо-українського юридичного перекладу); О. А. Шаблій [16] (термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми німецько-українського юридичного перекладу) та ін. Найбільш дослідженим є переклад юридичних текстів з англійської (Г. П. Апалат, В. І. Карабан, С. Снігур, Л. М. Черноватий [1; 10; 12; 15]) та німецької (І. В. Станика, О. А. Шаблій [13; 16]) мов.

Незважаючи те, що переклад ділового мовлення приваблює багатьох науковців, дослідженням протоколів як нормативно-правових текстів до сьогодні були зацікавлені здебільшого лише документознавці: С. П. Бибик [2], Л. Ю. Бурківська [3], Т. В. Кузнецова [5], Ю. І. Палеха [11], Е. Міна [17; 18] та ін. Натомість вивчення особливостей протоколів із позиції перекладознавства – поодинокі випадки. З огляду на тему нашого дослідження, особливий інтерес становить наукова розвідка І. В. Станики, сфокусована на лексичних особливостях і труднощах перекладу протоколів засідань Бундестагу [13]. Загалом, специфіка перекладу зборів колективного органу залишається поза межами кола наукових інтересів мовознавців і потребує детальнішого дослідження.

Формулювання завдань. У цій статті, застосувавши соціокультурний підхід у межах юридичного перекладу, визначимо структурні особливості протоколу в українській та англійській культурі та особливості його перекладу як нормативного документа, сформулюємо рекомендації щодо перекладу основних реквізитів та змісту протоколу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У перекладі документа виняткової уваги слід надавати соціокультурним особливостям тексту оригіналу та підібрати в мові перекладу відповідні лексичні одиниці еквівалентні тим, що вживаються в тексті оригіналу. За В. П. Фурмановою, функціональна культура містить когнітивний, комунікативний та аксіологічний аспекти, які поєднують знання, правила вербальної та невербальної поведінки із усвідомленням системи традицій і норм, притаманних певній культурі. А тому соціокультурний компонент інтегрує філологію (відомості про мову і культуру країни) та соціологію (варіативність сценаріїв міжкультурного спілкування) [14].

Оскільки протокол – письмова фіксація проведення зборів, які відбуваються за певним сценарієм, то перекладач має спиратися не тільки на знання лексико-синтаксичних і стилістичних норм

оформлення документа, але й на традиції та правила організації засідань, норми поведінки, комунікативний стиль представників обох культур. Тому до обов'язкових умов якісного перекладу протоколу зборів з іноземної мови зараховуємо також знання відповідних правових систем і юридичних формулювань.

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55 “Деякі питання документування управлінської діяльності” визначає, що у протоколах фіксується інформація про хід ведення засідань, прийняття рішень комісіями, дорадчими органами, зборами тощо. Протокол складають на підставі зроблених під час засідань записів, поданих текстів та тез доповідей і виступів, довідок, проектів рішень тощо. Пункти 107–122 “Типової інструкції з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади” визначають форми протоколів (повна або стисла), містять вимоги до оформлення протоколів, їхнього змісту та структури. Текст протоколу складається з вступної та основної частин. У вступній частині – зазначають прізвища та власне ім'я голови, секретаря, запрошених, а також присутніх осіб. Наприкінці вступної частини подають порядок денний – перелік запланованих до розгляду на засіданні питань із зазначенням доповідача. Основна частина протоколу складається з розділів, які відповідають пунктам порядку денного. Розділи нумеруються арабськими цифрами і будуються за такою схемою: СЛУХАЛИ – ВИСТУПИЛИ – ВИРІШИЛИ (УХВАЛИЛИ, ПОСТАНОВИЛИ) [6].

Як бачимо, законодавець не дає чіткого визначення поняття “протокол” як службового (управлінського) документа. Усталеним можемо вважати таке визначення: “Протокол – це один з найпоширеніших документів колегіальних органів. У ньому фіксують хід і результати проведення зборів, конференцій, засідань, нарад. У протоколах фіксуються всі виступи з питань, що розглядаються, і рішення, ухвалені в результаті обговорення” [7].

Якщо ж звернутися до класичного визначення англomовного світу, то у формальному сенсі протоколи – це офіційний запис про зустріч; це історичний запис офіційно скликаного засідання організованого органу, що приймає рішення, такого як рада директорів, муніципальна рада чи виконавчий комітет.

“Протокол повинен містити інформацію про те, що відбувалося, та рішення, які приймалися. Неофіційно ж термін протокол може поширюватися на резюме засідання групи, яка формально не організована і може мати або не мати колективних повноважень для прийняття рішень. Протоколи, як правило, мають фокусуватися на рішеннях і діях групи, а також можуть показувати хід думок, який привів до прийняття рішень” [17, с. 11].

Атрибутами юридичного перекладу є композиційні особливості юридичних текстів. Оскільки офіційні документи різних країн укладають відповідно до вимог цих країн та відповідних національних норм права,

перекладач має достовірно відтворювати зміст та форму тексту оригіналу. Слід прагнути розміщення перекладених частин документа в аналогічних з текстом оригіналу місцях. Проблеми виникають тоді, коли у діловодній культурі країн є розбіжності, що виявляються у наявності або відсутності певних частин тексту у документах одного виду.

Нещодавно оновлені “Правила порядку Роберта” (“Robert's Rules of Order Newly Revised” або RONR) є найпоширенішим керівництвом для проведення зборів у найрізноманітніших організаціях Сполучених Штатах Америки та Канади, серед яких: професійні спілки, окружні комісії, асоціації домовласників, некомерційні асоціації, церковні групи, шкільні ради та профспілки, а також законодавчі органи на місцевому рівні [19–20].

Відповідно до цих правил, в англomовних протоколах одним із перших пунктів у порядку роботи або у порядку денному зборів є читання і затвердження протоколу попередніх зборів. Якщо є згода, що письмовий протокол правильно зафіксував події та рішення попередніх зборів, його затверджують, а факт схвалення фіксують у протоколі поточних зборів. Якщо ж є суттєві помилки, невідповідності або упущення, то протокол може бути змінений і затверджений пізніше. Незначні зміни можна вносити негайно, а виправлений протокол затвердити “з внесеними в них поправками” [20]. Тому зазвичай чернетку протоколу відсилають усім членам засідання заздалегідь, щоб через читання і узгодження проекту протоколу попередніх зборів його не довелося відкладати на пізніше [19; 20]. Також обов’язковим є записи про те, які питання з порядку денного залишилися нерозглянутими; коли та де відбудуться наступні збори; на чію пропозицію та коли збори закінчилися, і як присутні голосували за це рішення [17, с. 11].

Такі вимоги відсутні у практиці ведення зборів в Україні та в країнах пострадянського простору. Відповідно немає й записів про такі дії у вітчизняних протоколах засідань чи зборів, де протокол підписується головою на засіданні колегіального органу та секретарем. За потребою паперові копії протоколів або витяги з них надсилають зацікавленим сторонам [6].

Оскільки вирішальним у перекладі нормативно-правового документа є прагматичне бажання забезпечити його правовий статус у правовій культурі мови перекладу, то рішення про те, як саме заповнити прогалини або видалити непотрібний контент у стандартному вигляді документа приймається на інституційно-процедурному рівні або на рівні замовника та виконавця перекладу. Утім замовник перекладу не повинен надавати рекомендації стосовно форми та відтворення змісту оригінального тексту у тексті перекладу, а може тільки визначити перелік процедур необхідних для досягнення відповідності перекладу його юридичним функціям.

Проте юристи та перекладачі тлумачать юридичні тексти з різною метою: перші – задля обґрунтування подальших юридичних дій, другі – задля

досягнення відповідного виду адекватності трансляту (залежно від заданих мети, функцій та інших параметрів конкретного перекладацького та юридичного акту) [16].

З погляду перекладознавства, показником якості перекладу є комунікативна рівноцінність нового тексту, який має задовольняти такі вимоги: якнайповніше передавати зміст оригіналу без довільного виключення та додавання інформації; відповідати нормам мови перекладу і не створювати перешкод для сприйняття інформації; приблизно збігатися з оригіналом за своїм обсягом [8].

Для досягнення якісного перекладу перекладач спочатку ознайомлюється зі змістом тексту-оригіналу і, застосовуючи фонові знання предметної області, надає відповідного тлумачення інформації та передає її засобами мови перекладу. Правильна інтерпретація вихідної інформації забезпечує адекватність перекладу, а, відтак, і успіху міжкультурної комунікації.

О. Шаблій акцентує, що усі без винятку реквізити документа потрібно відтворювати чи описувати іноземною мовою або, за необхідності, дублювати чи зберігати в оригінальному написанні, оскільки саме точне відтворення реквізитів документа сигналізує про їхнє юридичне призначення [16]. Отже, відсутність або неповне відтворення реквізитів може позбавити документи юридичної сили.

Далі в статті, на підставі опрацювання літературних джерел та власного досвіду, опишемо вимоги та рекомендації до перекладу реквізитів документів, що актуальні для протоколу.

Окрім повного перекладу реквізитів, важливо зберігати розмір та модифікації шрифтів, якщо є така можливість. Якщо протокол оформлений на бланку протоколу або на загальному бланку установи, слід звернути увагу на вимоги до перекладу тих частин, які містять зображення герба або емблеми. У тексті перекладу на відповідному місці напівжирним шрифтом пишуть слово “Герб” та додають офіційну назву країни. Наприклад: **Герб України, Coat of Arms of Ukraine**. Наявність герба у формі фонового малюнка не вказують.

До інших труднощів перекладу протоколів належать такі: переклад аббревіатур, адрес і географічних назв, дати та часу, назви професій, посад, вчених звань, печатки, підписи та ін.

Перекладаючи аббревіатури (крім загальноприйнятих, які мають відповідність у мові перекладу) на українську мову, аббревіатуру розшифровують при першій згадці, а потім використовують її мовою оригіналу: *BBC (Британська Телерадіомовна Корпорація), IBM (International Business Machines Corporation)*. Так само чинимо і з перекладом українських аббревіатур на іноземну мову, проте аббревіатуру слід транслітерувати: *NAES of Ukraine (National Academy of Educational Sciences of Ukraine/), IFNTUOG (Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas)* тощо.

Для перекладу адрес використовують транслітерацію, крім історично сформованого написання. Важливо дотримуватися прийнятого в країні порядку перекладу адреси. Немає потреби дублювати адресу мовою оригіналу в дужках: *вулиця Карпатська, 14 – 14 vulitsya Karpatska, London street – Лондон стріт*. Географічні назви перекладаємо історично сформованими варіантами або транскодуємо.

Дати, написані в тексті прописом, також перекладають прописом, дотримуючись прийнятого в тій країні формату зазначення дати: 15 листопада 2010 – 15 November 2010; 25 лютого 1998 – 25 February, 1998 (Велика Британія); 6 червня 2001 – June 6, 2001, 31 жовтня 2005 – October 31, 2005 (США); 03.07.2029 – 03/07/2019 (Велика Британія), 07/03/2-19 (США).

У перекладі застосовують найменування компаній, вказане на офіційному сайті компанії. Якщо ж такого немає, то транслітерують не тільки назву, а й аббревіатуру організаційно-правової форми (ЗАТ, ТОВ, ВАТ – ЗАТ, ТОМ, ВАТ тощо). Якщо аббревіатура розшифрована, то її потрібно повністю перекласти. Наприклад: Закрите акціонерне товариство – Closed Joint Stock Company.

Назви професій, посад, вчених звань, титулів перекладають, якщо в мові перекладу є однозначне відповідне поняття; в інших випадках – використовують калькування або транслітерацію. Імена, прізвища транскрибують згідно з правилами мови перекладу або відповідно до закордонного паспорта.

У перекладах буквено-цифрові позначення в номері документа залишаємо без змін. Перекладаємо тільки аббревіатури. Формат позначення номера має відповідати правилам мови перекладу та країни призначення (# – для США, No. – для Великобританії, No – для Франції, Nr. – для Німеччини, № – для України тощо).

На місці печатки в тексті перекладу ставлять “Печатка” мовою перекладу і після двокрапки перекладають увесь текст, який видно на печатці, як-от назва, номер свідоцтва про Державну реєстрацію тощо. Переклад печатки обмежують між косими рисками: Печатка /ТОВ “ЯНДЕКО”. ПІН 5262053993/.

Поставлені від руки підписи, не слід розшифровувати. На місці перекладу замість підпису в тексті оригіналу необхідно поставити слово “Підпис” мовою перекладу та обмежити його косими рисками. Приклад: “/підпис/”, “/signature/”.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Структурні особливості протоколів у різних культурах визначаються на законодавчому та традиційному рівнях. Переклад протоколу, який є службовим документом і засобом збереження інформації про події та результати різних типів зібрань колегіальних органів, належить до царини спеціалізованого, юридичного, перекладу, розвиток якого в Україні ще не досяг необхідного рівня.

Щоб здійснити якісний переклад протоколів недостатньо володіти лексико-синтаксичними та стилістичними нормами відповідних мов. Перекладачеві потрібні ще й знання предметної області: ділових вимог до оформлення документації різних країн, традицій та правил організації засідань, норм поведінки, комунікативного стилю представників різних культур, відповідних правових систем і юридичних формулювань. Поєднання функціональної культури та соціокультурного підходу, інтеграція лінгвокраїнознавчих і соціологічних знань забезпечать правильну інтерпретацію вихідної інформації, можливість підібрати в мові перекладу еквівалентні до тексту оригіналу структурні, стилістичні та лексичні одиниці.

Практичні рекомендації щодо перекладу дати, часу, назв професій і посад, адрес і географічних назв, назв установ та аббревіатур допоможуть подолати труднощі під час перекладу основних реквізитів та змісту протоколу.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні особливостей перекладу вживаних у протоколах кліше та залучення до цього комп'ютеризованих засобів перекладу.

Список використаної літератури

1. Апалат Г. П. Англомовний юридичний дискурс і його відтворення українською мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2002. 19 с.
2. Бибик С. П., Сюта Г. М. Ділові документи та правові папери. Харків : Фоліо, 2006. 493 с.
3. Бурківська Л. Ю. Лінгвістичні основи документознавства : практикум. 2-ге вид., випр. і доп. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2010. 102 с.
4. Вийнюк О. Ю. Відтворення англійської юридичної лексики в українських наукових перекладах. Київ : нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2003. 20 с.
5. Делопроизводство: (документационное обеспечение управления) / под ред. Т. В. Кузнецовой. 5-е изд., испр. и доп. Москва : Журнал «Управление персоналом», 2007. 520 с. URL : http://adhdportal.com/book_2061_chapter_34_7.3_Protokol.html (дата звернення 05.05.2020).
6. Деякі питання документування управлінської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 55. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF> (дата звернення: 10.05.2020).
7. Ділове мовлення для державних службовців : навч. посіб. / за ред. С. В. Шевчук. Київ : Алерта, 2012. 426 с. URL : https://pidruchniki.com/1151040939556/dokumentoznavstvo/protokol_vityag_protokolu_rezolyutsiya#32 (дата звернення 05.05.2020).
8. Д'яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ Academia, 2000. 218 с.
9. Загальне діловодство. Вимоги до оформлення документів : практ. посіб. / автор-укладач : В. М. Пахомов. 2-ге вид., оновл. і доп. Івано-Франківськ : ІФОЦППК; Сімік, 2011. 112 с.
10. Карабан В. І., Рудь І. А. До теорії англо-українського юридичного перекладу. *Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність* : зб. наук. пр. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. С. 369–374.
11. Палеха Ю. І. Управлінське документування : навч. посіб. для вищ. навч. закл. : у 2 ч. Київ : Видавництво Європейського університету, 2001. Ч. 1 : Ведення загальної документації (зі зразками сучасних ділових паперів). 328 с.

12. Снігур С. Юридичні терміни як перекладознавча проблема. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології"*. 2003. № 490 . С. 71–75.
13. Станика І. В. Відтворення лексичних особливостей протоколів засідань Бундестагу / І. В. Станика. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Філологічні науки*. 2014. Кн. 3. С. 159–162. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2014_3_36 (дата звернення: 10.05.2020).
14. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков (языковой вуз) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Москва, 1994. 475 с.
15. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Іванко Ю. П., Ліпко І. П. Переклад англомовної юридичної літератури : навч. посіб. для студ. ВНЗ юрид. спец. та спец. "Переклад" / за ред. Л. М. Черноватого, В. І. Карабана. 3-тє вид., випр. і доп. Вінниця : Нова книга, 2006. 656 с.
16. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи : монографія. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 320 с.
17. Mina E. *Mina's Guide to Minute Taking: Principles, Standards and Practical Tools*. Vancouver (Canada) : Eli Mina Consulting, 2004. URL : <http://www.elimina.com/minutes/minute-taking-excerpt.pdf> (дата звернення 05.05.2020).
18. Mina E. *The complete handbook of business meetings*. URL : <http://www.elimina.com/books/bus-meetings-e-book-highlights.html#chap8> (дата звернення 05.05.2020).
19. Robert's Rules of Order Newly Revised. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Robert%27s_Rules_of_Order (дата звернення 05.05.2020).
20. RONR Frequently Asked Question. *The Official Robert's Rules of Order Web Site* URL : <https://robertsrules.com/faq.html> (дата звернення 05.04.2020).

РОЗДІЛ 4

ТЕКСТ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА «КУЛЬТУРНОГО ПОЛЯ»

УДК 81'38

Світлана Бибик

д.філол.н., професор,

*п.н.с. відділу стилістики, культури
мови та соціолінгвістики*

Інституту української мови

НАН України

ДИСТАНЦІЙНИЙ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИЙ ДИСКУРС: ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИЙ РІЗНОВИД «ЗАВДАННЯ ВЧИТЕЛЯ»

Анотація. У статті представлено аналіз практичного матеріалу – мінітекстів, створених відповідно до жанрово-стильових особливостей такого різновиду писемного спілкування, як «завдання вчителя». Подано орієнтовну класифікацію складних жанрів спілкування (повсякденно-побутової культури та культури повсякдення). Проаналізовано їх співвідношення з жанрами освітньо-навчального простору, конкретніше – дистанційного науково-навчального дискурсу.

Виокремлено жанрово-стильовий різновид «завдання вчителя», оскільки він в останні місяці посилив свою суспільну вагу, став проявом публічної мовної поведінки українського вчителя.

Жанр «завдання вчителя» уналежнено до інформаційно-навчальних. Наголошено на тому, що жанрово-стильовий різновид «завдання вчителя» є складником культури повсякдення – професійної освітньо-наукової сфери діяльності мовців, зокрема шкільної ланки. За функціонально-структурними ознаками це науково-діловий опис – директивна інструкція, рідше – діловий лист. За комунікативно-прагматичними ознаками це директивний жанр, у якому переважає субординативний складник «старший – молодший / вчитель – учні». За стилістичним регістром це науково-навчальний книжний офіційний текст із пропозиційним змістом.

Проаналізовано композиційні, лексико-граматичні особливості (термінологічний апарат, поняття дидактики; засоби стиснення інформації – скорочення, креолізація; роль імперативних способових форм дієслів), зауважено про можливість варіювати комунікативну інтенцію того чи іншого мінітексту відповідного субжанру. Окрему увагу приділено засобам суб'єктивізації жанру «завдання вчителя».

Підкреслено відмінності в обох субжанрах: апеляція до директивного мінітексту уможливорює значне скорочення вербальних засобів інформування про освітні завдання у шкільному середовищі, а тому видається як більш прийнятна; діловий лист прийнятний для підтримки довірливих стосунків,

але через багатослівність не може повністю заступати компресійний варіант директивної інструкції.

Сформульовано перспективи дослідження дистанційного науково-навчального дискурсу, пов'язані з розширенням практичної бази зі збирання відповідного матеріалу в різних регіонах України, з виробленням культуромовних рекомендацій та стандартизації комунікації «вчитель – учні» саме в зазначених жанрово-стильових рамках.

Ключові слова: *культура мови, науково-навчальний дискурс, інформаційний жанр, жанрово-стильовий різновид «завдання вчителя», граматична стилістика, комунікативна інтенція.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Динаміка літературно-писемної практики очевидна. В колі зору дослідників перебуває як лексико-граматична модифікація системи літературної мови, так і жанрово-стильове втілення української комунікації. Остання структурована із численних складних жанрово-стильових утворень різних рівнів: I. Повсякденно-побутової культури (спілкування у неофіційному родинно-побутовому середовищі, у напівофіційних ситуаціях – транспорт, сусіди, магазин, банк, паркова прогулянка, ігровий майданчик тощо). II. Культури повсякдення, яка представлена в субжанрах, диференційованих за офіційними культурними сферами – релігійною, юридичною, торговельно-економічною, професійною, сферами освіти, культури, мистецтва, науки тощо [3, с. 68 – 89]. Відомо, що освітня та наукова сфери частково перетинаються, утворюючи науково-навчальний дискурс, складники якого розрізняються за термінологічним наповненням наукових напрямків, але мають тотожні лексико-граматичні засоби, комунікативні, стилістичні прийоми організації освітнього процесу.

Зміни в суспільно-культурному житті останніх двох місяців спонукають до роздумів і новітніх досліджень не лише економістів, соціологів, психологів, культурологів, дидактів, але й мовознавців. Очевидно, що в українському освітньо-навчальному просторі увиразнився такий жанрово-стильовий різновид, що його можемо умовно назвати «завдання вчителя». В освітньо-навчальний процес втягнуті ще більше батьки, від педагогів і усна, і писемна дистанційно-освітня практика вимагає ще більшої чіткості, актуалізації стереотипних навчальних настанов, від яких залежить мотивованість освітнього процесу в цілому та його результати.

Хоча це не нове типізоване комунікативне явище, але воно в нинішній ситуації набуло важливих соціальних функцій, стало проявом мовного вчинку педагога, увійшло до складної системи жанрів науково-навчального дискурсу.

Актуальність теми. В українському мовознавстві жанрово-стильові різновиди науково-навчального дискурсу ще не були предметом спеціального вивчення. Дискусійним є питання про віднесення жанру «завдання вчителя» до фатичних чи інформаційно-навчальних. Залежно від граматичної стилістики фрази висловлення змінює своє інтенційне,

емоційно-експресивне наповнення. Це загальне твердження потребує емпіричного аналізу в проекції на мову жанрово-стильового різновиду «завдання вчителя», структуру і композиційне оформлення такого мінітексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча спеціальних досліджень жанрово-стильового різновидів науково-навчального дискурсу не проводилися, цілком раціонально враховувати, що маємо в лінгвоукраїністиці чітко визначені критерії диференціації усного та писемного монологічного та діалогічного висловлення [1], прагматичних жанрів [2]. Доволі вичерпно представлено стилістичні та лексико-граматичні організації наукового функціонально-стильового різновиду української літературної мови [5]. Саме в контексті педагогічного дискурсу найбільш дослідженим є питання становлення та розвитку педагогічного термінології (до середини 90-х рр. ХХ ст.), окреслені аспекти «комунікативного ідеалу вчителя у свідомості школярів» [4, с. 297 – 303].

Мета статті, постановка завдання. Серед основних завдань дослідження вбачаємо два напрямки: по-перше, виклад аргументації щодо визначення місця жанрово-стильового різновиду «завдання вчителя» у системі жанрів науково-навчального дискурсу української мови; по-друге, представлення комунікативно-прагматичних різновидів окресленого жанру з визначенням їхніх структурно-стилістичних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як вже зазначено вище, жанрово-стильовий різновид «завдання вчителя» є складником культури повсякдення – професійної освітньо-наукової сфери діяльності мовців, зокрема шкільної ланки. За функціонально-структурними ознаками це науково-діловий опис – інструкція, рідше – діловий лист. За комунікативно-прагматичними ознаками це директивний жанр, у якому переважає субординативний складник «старший – молодший / вчитель – учні». За стилістичним регістром це науково-навчальний книжний офіційний текст із пропозиційним змістом. Відповідно, ключове структурно-семантичне навантаження припадає на дієслово у формі інфінітива чи особовій формі наказового способу, а також на номінативні, безсполучникові синтаксичні структури.

Маркерами науково-навчального дискурсу є педагогічна лексика, термінологія дидактики, терміни і поняття різних освітніх галузей (*завдання, літературний диктант, твір-мініатюра; усно, письмово; скласти, розв'язати, доповнити*). Нові в дидактичному обігові поняття – *зошит для дистанційного навчання* (очевидно, педагог запровадив окремий зошит для перевірки завдань), *відеоконсультація*. Актуальні спеціальні скорочення: стандартні (ст. / с. / стор. 'сторінка') та вузьковживані (впр. 'вправа'; ГО 'граматична основа'). Тексти жанру «завдання вчителя» почасти креолізовані, наприклад, деякі додаткові компоненти завдань долучаються за допомогою позначки «+», яка виконує і видільну функцію, і функцію структурування, компресії висловлення, відмежування інформації (*Вправа 339 (переписати, розділові знаки, ГО) + твір-мініатюра*).

Розрізняємо «завдання вчителя» у формі **директивної інструкції**, про свідчить опертя в інформації на імперативні інфінитивні форми – *розв'язати / розв'язувати завдання, дочитати до кінця параграф; виписати з тексту; відповісти на питання до параграфа; написати твір, познайомитися з художниками* тощо, наприклад: 3. *Написати твір на 10-15 речень про звичаї, святкування, традиції в своєму житті; По темі «Комбінаторика» відправити на пошту фотоматеріали як приклади застосування цього методу.* На інфінитив припадає основний семантичний наголос «що робити», «яким способом іти до результату»: **Прочитати "Наймичку" Т. Шевченка, записати в зошиті тезово сюжет, тему, основну думку поеми; Параграф 37, читати та переказувати.** В зошиті **дати** відповідь на запитання №4 ст. 162.

Характерні для «завдання вчителя» складні безсполучникові речення, у яких другий компонент є інфінитивним односкладним реченням. Такі висловлення виражають наказовість жорстко: *Назви одягу – знати; Параграф 32 – читати.*

Модифікаторами імперативної модальності вчительської інструкції є слова *можна* та *потрібно*, *бажано*, пор.: необов'язковість, бажаність одних рекомендацій («**Параграфи 36-41. Можна готувати** повідомлення по захворюваннях нервової та гуморальної систем»; «**Прочитайте (бажано повністю, а не скорочено) роман П. Куліша "Чорна рада"**») та обов'язковість інших («**Їх потрібно виконати до суботи**»).

Рекомендаційну модальність передають настанови з дієсловом у 2-й ос. множини: *Тема 8. **Ознайомтеся** з творчістю видатного іспанського художника за фільмом..; **Знайдіть.** Двокрапка в безсполучниковому складному реченні. 9. Савченко Т.О. Презентація.*

Стислість викладу директиви актуалізує формат висловлення – безсполучникове складне речення, у якому поєднана буквенна і цифрова інформація, поділ висловлення на пункти, що ускладнює композиційну структуру мінітексту-інструкції, як-от: *Завдання для 8-А, 8-Б, 8-Г, 8-Д, 8-Є класів від 11.03.2020: 1) дочитати до кінця повість Н. Бічуї "Шпага Славка Беркути" (буде літературний диктант); 2) ст. 175-176 (тести № 1,2,3 + завдання 11 письмово).*

Безсполучникова синтаксична структура є формою прописування алгоритму дій: предмет інформації визначає головне номінативне речення, односкладні речення – наступні, що перебувають з головним у з'ясувальних відношеннях, наприклад: *Геометрія: **тіуклас, розв'язувати завдання з тем "теорема Піфагора"**.*

Значно рідше жанрово-стильовий різновид «завдання вчителя» має формат ділового листа з елементами опису, інструкції. Його композиція і стилістика значно складніші, оскільки він є синкретичним. Насамперед відзначаємо, що, на відміну від імперативно-директивної інструкції, цей текст суб'єктивізований, бо містить адресні компоненти: вступне етикетне кліше-звертання (наприклад, *Вітаю всіх!*), прикінцеве кліше-побажання, що

виконує і функцію висловлення прощальної інтенції (наприклад, *Бажаю успіхів. Не хворійте!*), звертання до колективного читача у формі займенника «ви», авторського «я» («мене») (*Від початку карантину ви мали від мене завдання опрацювати параграфи 42-46; Сподіваюсь, ви активно засвоюєте телеуроки!; Нагадую вам, що під час уроку доцільно працювати зі своїми картами атласу!*), уживання особових форм дієслів (*Помітили, що теми не збігаються?*), актуалізація стилістичного потенціалу дієслів 1-ї ос. мн. – єдність дій вчителя та учнів (*Надалі притримуємось такого алгоритму дій: теорію і параграфи даю тут..; Отже, активно дивимось телевізійних викладачів, чекаємо від мене перевірочних робіт по телеурокам на платформі Мійклас*). Пропоную текст листа повністю:

Вітаю всіх!

Від початку карантину ви мали від мене завдання опрацювати параграфи 42-46. Зверніть увагу, на Мійклас триває доступ до двох перевірочних робіт до 6 квітня. Дуже вдячна тим, хто вже пройшов тести. Особливо-рекордсменам. Результат 12 балів за 45 секунд не подолати навіть мені, а я їх складала. Маю надію, що найближчим часом стан захворюваності покращиться і всі подібні рекордсмени порадують нас надзвичайними здібностями наживо.

Надалі притримуємось такого алгоритму дій: теорію і параграфи даю тут, на сайті гімназії. Паралельно дивитесь уроки по телебаченню (не факт, що теми співпадуть, але спробуємо підлаштуватись). На Мійклас викладатиму перевірочні роботи (спроба одна, обмеження по часу).

Отже, до 6 квітня опрацювати параграфи 47-48.

Необхідно знати ключові поняття:

1. Демографія

2. Природний приріст. Це є різниця між народжуваністю і смертністю.

Бажаю успіхів. Не хворійте!

Засобом суб'єктивізації є формулювання завдань у такій лексико-граматичній формі, коли суть самого завдання зрозуміла вповні тому мікроколективу. В якому працює вчитель і регулярно дає відповідні директиви. За таких умов учитель цілком обґрунтовано обмежується неповними синтаксичними одиницями, як-от: *Параграф 40, уважно прочитати, переказати, вивчити дати, тлумачення нових слів.*

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, дистанційний науково-навчальний дискурс значно актуалізував суспільну функцію інструкції, а також ділового листа. Апеляція саме до директивного мінітексту уможлиблює значне скорочення вербальних засобів інформування про освітні завдання у шкільному середовищі, а тому видається як більш прийнятна. Такі «завдання вчителя»-інструкції залежно від формальних ознак дієслів, їхньої позиції в реченні представлені трьома видами – стандартні, напівжорсткі та жорсткі.

Такий варіант жанрово-стильового різновиду «завдання вчителя», як діловий лист, має виражені ознаки інтимізації, суб'єктивізації спілкування. Він прийнятний для підтримки довірливих стосунків, але через багатослівність не може повністю заступати компресійний варіант директивної інструкції.

Перспективи запропонованого дослідження бачимо у розширенні практичної бази зі збирання відповідного матеріалу в різних регіонах України, з вироблення культуромовних рекомендацій та стандартизації комунікації «вчитель – учні» саме в зазначених жанрово-стильових рамках.

Список використаної літератури

1. Баранник Д.Х., Гай Г.М. Усний монолог. Дніпропетровськ, 1969. 144 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 374 с.
3. З.Бибик С. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення. Ніжин, 2013. 589 с.
4. Данилевська О.М. Українська мова в українській школі на початку ХХІ століття: соціолінгвістичні нариси. Київ, 2019. 360с.
5. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. Київ, 1970. 306 с.

УДК: 002:001

Лілія Бурківська, Світлана Григораш
*к. філол. н., доценти кафедри
документознавства та
інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,*

Ольга Лесюк, Анна Шаламай
*студенти 3-го курсу
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ У НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЯХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ

Анотація. Дослідження документа зумовило становлення документознавства як метанауки, що охоплює терміни, які називають поняття створення, виробництва, зберігання, поширення та використання документів. Сучасна українська документознавча термінологія є цілісною системою ієрархічно організованих номінативних засобів документно-комунікативної діяльності.

Проаналізовано особливості використання термінів з документознавства в наукових публікаціях таких учених-документознавців, як В. А. Барабаш, В. В. Горєва, С. В. Литвинська, С. Х. Литвин.

До лексико-граматичної структури документознавчої терміносистеми аналізованих наукових публікацій входять такі типи: терміни-однослови, терміни-композиції, терміни-словосполучення. Серед вищезазначених термінів простежуємо двоосновний зв'язок для моделей термінів-композицій, а також значну кількість композитних прикметників, утворених від основ двох прикметників. Найпоширенішими є двокомпонентний зв'язок іменника з прикметником та іменника з іменником,

З'ясовано, що для творення похідних термінів суфіксальний спосіб є високопродуктивним, а низька продуктивність серед термінів дієприкметників зумовлюється їх нечисленністю.

За допомогою термінів фахового спрямування відображається специфіка конкретного наукового напрямку, а їхнє вивчення засвідчує рівень інтелектуалізації української мови.

Ключові слова: документознавство, документознавчий термін, модель, термін, терміносистема, українська документознавча термінологія.

Постановка проблеми. Історія української термінології є невід'ємною складовою історії розвитку всієї лексичної системи національної мови. Становлення української термінології відбувалося в несприятливих суспільно-політичних умовах. Проте у XIX–XX ст. певною мірою сформувалася суспільно-політична термінологія, порівняно багато було зроблено і в галузі математичної, фізичної, хімічної, географічної, астрономічної, медичної термінології; виробилася офіційно-ділова термінологія. Українське національне термінознавство, розвиваючись у напрямі дослідження окремих галузевих терміносистем, поступово набувало рис цілісної та сформованої галузі знань.

Всебічне вивчення документа зумовило становлення документознавства як метанауки, що охоплює терміни, які називають поняття створення, виробництва, зберігання, поширення та використання документів. Українська документознавча термінологія розвивалася разом як з літературною мовою, так і документознавством, а тому сьогодні є цілісною системою ієрархічно організованих номінативних засобів документно-комунікативної діяльності.

Сучасний період формування української документознавчої термінології характеризується такими процесами: поповнення існуючої термінології новими термінами, що відповідають структурі української мови, структурне калькування оригінальних термінів, усунення подвійного калькування.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зміст фундаментальних понять документної сфери та проблеми розвитку терміносистеми документознавства виступають предметом наукових

розвідок В. В. Бездрабко, М. В. Комової, Н. М. Кушнарєнко, С. В. Силкової, Ю. М. Столярова, Г. М. Швецової-Водки та інших. Тому сьогодні актуальними є дослідження, присвячені вживанню термінів у публікаціях наукових видань учених-документознавців.

Мета статті – проаналізувати особливості вживання документознавчих термінів у статтях наукових фахових видань. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: здійснити порівняльну лексико-граматичну характеристику документознавчих термінів та виявити найпродуктивніші моделі термінів-словосполучень.

Виклад основного матеріалу. Наукова термінологія – вище породження людської думки, яка є національною за своїми витокami, міжнародною за своїм поширенням серед різних народів світу [8]. Під поняттям «термінологія» більшість науковців розуміють усю сукупність термінів, що склалася стихійно в певній галузі наукового знання. Дослідниця А. В. Ліпінська подає дещо інше визначення термінології: «Термінологія – сукупність термінів означеної галузі знань чи виробництва, а також вчення про утворення, склад і використання термінів» [7, с. 30].

У розумінні терміна як одиниці термінології, або елемента терміносистеми, думки лінгвістів істотно різняться, що знаходить відображення у тлумаченні цього поняття різними вченими. У визначенні терміна немає цілковитої однотайності. Науковець Б. М. Головін пише, що термін – це окреме чи утворене на базі іменника підрядне словосполучення, що означає професійне поняття та призначене для задоволення специфічних потреб спілкування у сфері певної професії [3]. Визначення О. В. Суперанської, Н. В. Подольської, Н. В. Васильєвої збігається з поглядами більшості науковців про те, що «...термін – це спеціальне слово (чи словосполучення), яке прийняте в професійній діяльності та вживається в особливих умовах; ...словесне позначення поняття певної галузі професійних знань; ...основний поняттєвий елемент мови спеціального призначення» [9, с.12]. Терміни є різноманітні за структурою, походженням і способами творення.

Українська документознавча термінологія широко використовується в наукових публікаціях таких учених-документознавців, як В. А. Барабаш, В. В. Горєва, С. В. Литвинська, С. Х. Литвин.

У статті С. В. Литвинської «І ще раз про документологію» [5] вжито чимало документознавчих термінів: *документ, документальна комунікаційна система, документальні комунікації, документація, документні потоки та масиви, документні ресурси, документована інформація, документознавець, документознавство, документологічна термінологія, документологія*. Серед вищезазначених термінів є похідні (*документ – документальна, документація, документні*), терміни-композиції (*документознавець, документознавство, документологія*) та терміни-словосполучення, утворені за такими моделями: «прикметник+іменник» (*документальні комунікації, документні ресурси, документологічна термінологія*);

«дієприкметник+іменник» (документована інформація); «прикметник+(прикметник+іменник)» (документальна комунікаційна система); «прикметник+(іменник+іменник)» (документні потоки та масиви).

Для порівняння розглянемо ще одну статтю цієї ж дослідниці під назвою «Перспективні напрями розвитку української документознавчої термінології» [6], яка містить такі терміни: діловодство, документально-комунікаційний цикл, документація, документознавство, кодифікація, стандарт, стандартизація, термінологічний апарат документознавства, терміносистема документознавства, уніфікація, фахівець-документознавець. Серед перелічених є похідні (стандарт – стандартизація); терміни-композиції (діловодство, документознавство) та терміни-словосполучення, утворені за такими моделями: «іменник+іменник» (терміносистема документознавства); «прикметник+(іменник+іменник)» (термінологічний апарат документознавства).

Приклади термінів з документознавства знаходимо й у статті С. Х. Литвина «Сучасний стан наукової розробки проблем документознавства» [4]: галузеве документознавство, документ, документальні комунікації, документальні потоки, документаційне забезпечення, документаційні процеси, документація, документні ресурси, документно-комунікативна діяльність, документознавець, документознавство, документознавча професіологія, документознавча термінологія, документологія, ДСТУ, електронне документознавство, картографічне документознавство, методологія документознавства, музичне документознавство, науково-технічне документознавство, нормативний документ, стандарт, стандартизація, уніфікація, юридичне документознавство. Терміни-однослови (документ, стандарт) стали базою для похідних термінів (документація, стандартизація) та термінів-композицій (документознавець, документознавство, документологія). Переважають у статті двокомпонентні моделі «прикметник+іменник» термінів-словосполучень.

У статті дослідниці В. В. Горевої «Інформологічні дослідження в документознавстві України у 60–70-х роках ХХ ст. (на прикладі досліджень Української філії науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві)» [2] знаходимо терміни (документ, документалістика, документальна інформація, документальне обслуговування, документальні інформаційно-пошукові системи, документальні потоки, документально-інформаційні системи, документація, документознавство, документування, системи документообігу, управлінське документознавство), серед яких є похідні, терміни-композиції та терміни-словосполучення.

Наукова стаття В. А. Барабаш «Проблеми становлення розвитку документознавчої освіти і науки в Україні в інтерпретаціях сучасних вітчизняних учених» [1] містить велику кількість документознавчих термінів

(видання, голографічний документ, діловий документ, документ, документаліст, документально-комунікаційний цикл, документна інфраструктура, документна комунікація, документно-комунікаційна діяльність, документно-комунікаційна система, документована інформація, документознавець, документознавство, документознавча професіологія, документознавче видання, документообіг, документування, електронний документ, ізографічне видання, картографічне видання, кінофотофонодокумент, магнітний документ, мікрографічний документ, неопублікований документ, нормативний документ, нотне видання, образотворче видання, оптичний документ, перфорований документ, продовжуване видання, текстове видання, теорія документознавства, управлінське документознавство, фахівець-документознавець), серед яких виокремлюємо похідні (документ – документаліст, документування), терміни-композиції (документознавець, документознавство, документообіг, кінофотофонодокумент), а також велику кількість двокомпонентних термінів-словосполучень, утворених за такими моделями:

1) «прикметник+іменник» (голографічний документ, діловий документ, документна інфраструктура, документна комунікація, документознавча професіологія, документознавче видання, електронний документ, ізографічне видання, картографічне видання, магнітний документ, мікрографічний документ, нормативний документ, нотне видання, образотворче видання, оптичний документ, перфорований документ, текстове видання, управлінське документознавство);

2) «іменник+іменник» (теорія документознавства);

3) «дієприкметник+іменник» (documents information, неопублікований документ, продовжуване видання).

Висновки і пропозиції. Можна підсумувати, що до лексико-граматичної структури документознавчої терміносистеми входять такі типи: терміни-однослови, терміни-композиції, терміни-словосполучення. Серед вищезазначених термінів простежуємо двоосновний зв'язок для моделей термінів-композицій, а також значну кількість композитних прикметників, утворених від основ двох прикметників (документально-інформаційні системи, документно-комунікативна діяльність, документно-комунікаційна діяльність, документно-комунікаційна система, документально-комунікаційний цикл, інформаційно-пошукові системи, науково-технічне документознавство). Найпоширенішими є двокомпонентний зв'язок іменника з прикметником та іменника з іменником,

Для творення похідних термінів суфіксальний спосіб є високопродуктивним, а низька продуктивність серед термінів дієприкметників зумовлюється їх нечисленністю.

Отже, є підстави твердити, що за допомогою термінів фахового спрямування відображається специфіка конкретного наукового напрямку, а їхнє вивчення засвідчує рівень інтелектуалізації української мови.

Список використаної літератури

1. Барабаш В. А. Проблеми становлення розвитку документознавчої освіти і науки в Україні в інтерпретаціях сучасних вітчизняних учених. *Історія науки і біографістика*. 2014. №4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2014_4_2.
2. Горєва В. В. Інформологічні дослідження в документознавстві України у 60–70-х роках ХХ ст. (на прикладі досліджень Української філії науково-дослідного інституту планування і нормативів при Держплані СРСР у м. Києві). *Архіви України*. 2011. № 2-3 (273). С. 46-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2011_2-3_4.
3. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти : монографія. Київ : КМ Academia, 2000. 216 с.
4. Литвин С. Х. Сучасний стан наукової розробки проблем документознавства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 3-4. С. 4-8. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_3-4_1.
5. Литвинська С. В. І ще раз про документологію. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 1. С. 47. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2014_1_10.
6. Литвинська С. В. Перспективні напрями розвитку української документознавчої термінології. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань* : зб. наук. пр. К.: КНУКіМ, 2013. Вип. 7. С. 38–42. URL : <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/19737>
7. Ліпінська А. В. Науково-технічна термінологія : навч. посіб. Київ : Україна, 2007. 217 с.
8. Панько Т. І. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.
9. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.

УДК 811.161.2

Наталія Веселовська

*к. філол. н, доцент кафедри
філології та перекладу
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,*

Наталія Литвин

*к. філол. н., доцент кафедри
філології та перекладу
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

РОБОТА З ТЕКСТОМ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. У статті йдеться про особливості роботи з текстом в умовах міжкультурної взаємодії на заняттях з дисципліни «Українська мова як іноземна». Виокремлено основні етапи адаптації іноземних громадян – здобувачів фахової освіти до чужомовного соціального та культурного

середовища: адаптаційний, інтеграційний, мультикультурний. Автори акцентують на важливості врахування вказаних етапів у роботі з текстами (смысловим, власне мовним, контекстним). Інтерпретація тексту змінюється відповідно до етапів інтеграції в іншу культуру саме через мову. На початковому етапі студенти сприймають текст як чужий, у процесі опанування мови текст стає зрозумілим, у кінцевому результаті робота з текстом передбачає вихід за його межі. Сприйняття позатекстової інформації віддзеркалює рівень сформованої мовно-культурної особистості. Увагу зосереджено на підборі текстів відповідно до етапів інтеграції студентів-іноземців у нове соціокультурне середовище та виборі оптимальних форм роботи з такими текстами. Читання як один з традиційних видів роботи допомагає удосконалити комунікативні навички студента, опанувати різні рівні мовної системи та практично закріпити їх у роботі з текстом. Як види читання виокремлено ознайомлювальне, переглядове і вивчальне. Наведено приклади скорочених та адаптованих медіа- та авторських текстів. Проаналізовано роботу в групах інтерактивної взаємодії, що сприяє адаптації студентів, а відтак і їхній інтеграції у нове мовно-культурне середовище. Ігрові ситуації, робота на картках, побудова асоціативного куща – форми робіт, що допомагають іноземним студентам краще осягнути текст. *Використання сторітелінгу – нового неформального прийому навчання, покращує мотивацію студента, спонукає його до активності.* Поєднання відеосторітелінгу і традиційної роботи з навчальним текстом сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу.

Ключові слова: *текст, авторський текст, медіатекст, інтерпретація тексту, контекст, відеосторітелінг, інтерактивна взаємодія.*

Постановка проблеми. Сучасний динамічний світ зумовлює кардинальні зміни в освітній галузі, зокрема й у фаховій підготовці іноземних громадян у вищих навчальних закладах України. Однією з актуальних проблем сучасної лінгводидактики є специфіка вивчення української мови як іноземної під час професійної підготовки студентів з різних країн світу. Ґрунтовного наукового осмислення потребують насамперед ті питання, які пов'язані з визначенням найоптимальніших методів, прийомів та форм засвоєння різних рівнів мовної системи. Важливими є питання, пов'язані з вивченням тексту в умовах міжкультурної взаємодії.

У науковій літературі, присвяченій проблемам вивчення тексту, вагоме місце посідають роботи: М. Бахтіна, І. Гальперіна, М. Гінзбурга, І. Ковалика та ін. Окремо заслуговують на увагу роботи з комунікативної лінгвістики Ф. Бацевич.

В останні десятиліття дослідженню тексту як матеріалу для навчання іноземної мови, зокрема української, присвячено чимало праць. Роботу з текстом для читання на початковому етапі вивчення іноземної мови у ЗВО досліджували Г. Бойко, Є. Зозуля. Проблеми відбору і створення навчальних

текстів вивчали С. Дерба, Н. Станкевич. Методичним аспектам читання текстів присвятила свою роботу Г. Борецька. Особливості використання культурологічних текстів досліджувала Т. Беценко, О. Туркевич. Про психологічні аспекти навчальних текстів йдеться у роботі Л. Селіверстової. Фахово спрямовані тексти – предмет дослідження Г. Бородіної, І. Дроздової, О. Качалова, І. Судук, Г. Швець.

Незважаючи на певні напрацювання у сучасній лінгводидактиці вищої школи, робота з текстом в умовах спілкування носіїв різних національних та лінгвокультурних спільнот не втрачає **актуальності**, малодослідженою залишається проблема інтерпретації тексту відповідно до етапів інтеграції студентів-іноземців у нове соціокультурне середовище та вибору оптимальних форм роботи з таким текстом.

Мета нашої статті – проаналізувати особливості роботи з текстом в умовах міжкультурної взаємодії, відповідно передбачаємо розв'язання таких завдань, зокрема висвітлити:

- роботу над змістом тексту (смісловий рівень);
- роботу над текстом (власне мовний рівень);
- роботу з контекстом (вихід за межі аналізованого тексту).

У науковій літературі існує значна кількість дефініцій терміна «текст». На думку І. Ковалика, «серед різних визначень тексту як лінгвальної величини виділяють три основні типи: текст розглядається як проміжна ланка процесу комунікації або як сума, сукупність чи множина фраз, або визначається як структурна і смислова єдність» [5, 412]. Відповідно текст можна розглядати у кількох аспектах: змістовому (про що йдеться), структурному (яка композиція), прагматичному (яке його призначення, з якою метою це було написано, сказано, повідомлено).

У сфері комунікації також існує чимало визначень поняття «текст». Деякі вчені ототожнюють процес спілкування з текстом, вважаючи його втіленням самої комунікації. Інші розглядають текст як результат спілкування, співвідносячи його з поняттям «дискурс»: «Текст – результат спілкування (інтерації та трансакції), його структурно-мовна складова і одночасно кінцева реалізація; структура, у яку втілюється «живий» дискурс після свого завершення» [1, 147].

Сутність міжкультурної комунікації передбачає спілкування носіїв різних культур, які послуговуються різними мовами, згідно (за Ф. Бацевич). Саме міжкультурна взаємодія створює середовище вивчення мови, розуміння та засвоєння тексту. Адже можна вивчати іноземну мову самостійно і досить успішно. Культурна взаємодія сприяє тому, що можна відчутти партнера, носія іншої лінгвокультурної спільноти, осягнути його мовну картину світу, його культуру. Зрештою можна говорити про мультикультурну особистість у процесі засвоєння нерідної мови, про толерантне ставлення до своєї культури і водночас до чужої.

Багаторічна робота зі студентами-іноземцями підтверджує, що навчання нерідною мовою в чужому мовно-культурному середовищі є

складним, поетапним процесом. Так, частина студентів (переважно іноземні громадяни, у яких другою мовою навчання у школі була російська чи білоруська) мають вже достатній рівень знань, щоб легше адаптуватись у нерідному україномовному середовищі. Студенти з Китаю, В'єтнаму, Південної Африки та ін., які є носіями різних мовних груп, далеких від східнослов'янської, потрапляючи в інше мовно-культурне середовище, фактично потрапляють в інший світ цінностей і законів спілкування, випрацьованих у межах цієї мови і культури [6].

Виокремимо основні етапи у процесі адаптації студентів-іноземців до чужомовного соціального та культурного середовища:

- подолання мовного бар'єру й адаптація до незнайомого соціокультурного середовища;
- інтеграція в нове мовне оточення та синтез культур (свого і чужого);
- формування мовної особистості крізь призму світогляду, інтелектуального рівня та ін.

Взявши до уваги вищенаведені етапи, розглянемо особливості роботи з текстом в іншомовній аудиторії. Інтерпретація тексту змінюється відповідно до зміни етапів інтеграції в іншу культуру саме через мову. Спочатку студент-іноземець читає текст, який для нього є чужим. У процесі навчання він опановує мову, і цей текст для нього стає зрозумілим. Зрештою він може виходити за межі тексту, проводячи паралелі з іншими текстами.

Робота над текстом в іншомовній аудиторії складається з таких аспектів:

- 1) робота над змістом (смісловий рівень тексту);
- 2) робота над текстом (власне мовний рівень);
- 3) робота з контекстом (вихід за межі аналізованого тексту).

Найпоширенішим способом використання тексту з метою навчання іноземної мови є читання як вид мовленнєвої діяльності, спрямований на сприйняття і розуміння писемного тексту. Тексти для читання можуть бути різними за стилями і жанрами, складністю, тематикою. Н. Станкевич говорить про унікальність і базовість художнього тексту як матеріалу для навчання іноземної мови, що сприяє лексичному збагаченню та позитивно впливає на мовленнєву діяльність [9, 128]. Однак іноземні студенти технічних закладів вищої освіти мало працюють з такими текстами, оскільки потреба у фаховому мовленні переважає. Тому організація процесу читання для студентів немовних спеціальностей має, як слушно зауважують Н. Петрушова та В. Люлька, свої особливості, тому розглядають читання як один з найефективніших видів тренування мовленнєвої навички [7, 46].

Вважаємо за доцільне підбирати тексти для читання відповідно до виокремлених аспектів, використовуючи при цьому різні види читання. Ознайомлювальне читання, спрямоване на розуміння основної інформації, ефективним буде на кожному етапі адаптації студента. Важливу роль тут виконує тематика текстів. Звикнути до незнайомого мовного і культурного середовища, а відтак і адаптуватись до навчання, допоможуть тексти

соціально-побутового та соціокультурного характеру. Л. Селіверстова наголошує на важливості лексичного мінімуму ментального ядра в навчальному тексті для іноземного студента [8, 200]. У нашому дослідженні пропонуємо роботу з такими текстами на заняттях із міжкультурної взаємодії: «Чому потрібно вивчати іноземні мови?», «Столиця України», «Національний одяг українців», «Сувенірна крамниця» та ін. Саме такі скорочені й адаптовані медіа- та авторські тексти багаті на найбільш уживані слова та вислови, асоціативне поле яких є спільним в межах української та інших лінгвокультурних спільнот.

Наступний етап адаптації передбачає глибше проникнення у мовне середовище, тому його доцільно доповнити ще й переглядовим читанням, яке навчає пошуку необхідної інформації (тексти про систему освіти в Україні, про роботу міграційної служби, поліції, банків, особливості правопорядку та ін.)

Вивчальне читання як третій вид, ефективним буде для студента, що має вже добрі лексичні та граматичні навички, бо лише за таких умов можливим є повне розуміння змісту тексту. Такий вид роботи передбачає використання фахових текстів і може бути доповнений передтекстовим та післятекстовим завданням.

На одному із перших занять з української мови як іноземної ми запропонували студентам скорочений та адаптований текст «Чому потрібно вивчати іноземні мови?» українською та англійською мовами. Практика роботи зі студентами-іноземцями показує, що процес спілкування носіїв різних культур і мов, вимагає мови посередника. Такою мовою, зазвичай, є англійська. Зрештою, можна розглядати так звану триступеневу мовну парадигму роботи з текстом: українська – англійська – рідна (французька, португальська, іспанська та ін.).

Наводимо приклад скороченого та адаптованого медіатексту.

Чому потрібно вивчати іноземні мови?

Сьогодні в усьому світі люди вивчають іноземні мови. Чому вони це роблять? Комусь потрібне знання іноземної мови для навчання чи роботи. Хтось вивчає мову, щоб вільно спілкуватися з іноземцями під час подорожей. А для когось вивчення іноземних мов – це просто хобі.

Знати іноземні мови – дуже важливо. Вивчаючи англійську, французьку, португальську, іспанську або екзотичну урду чи гінді, ми дізнаємося багато нового про культуру і традиції інших народів, відкриваємо досі невідомий для нас світ. Все це збагачує наш розум і душу.

У сучасному світі складно бути добрим фахівцем, якщо не знаєш іноземної мови. Ти, наприклад, не зможеш прочитати технічних інструкцій до імпортного устаткування, зрозуміти, як працює нове обладнання.

Знання іноземної мови особливо потрібне в повсякденному житті. Якщо ти знаєш мову, то зможеш спілкуватися зі своїми друзями особисто. Тобі не потрібен перекладач. Ти зможеш сам читати іноземні газети чи журнали, переглядати сайти і дізнаватись щось нове про події у світі.

Ознайомлення зі змістом цього тексту передбачає читання та обговорення тексту в оригіналі та перекладі, наприклад, англійською чи рідною мовою. Форми роботи із запропонованим текстом можна обрати такі:

інтерактивну взаємодію, побудову асоціативного куща (хмари слів), роботу на картках / планшетах (побудова речень).

Оскільки у змісті тексту йдеться про кілька мов, представники яких присутні на занятті, то можна використати інтерактивну гру «Що нас об'єднує?»: про що йде мова у тексті, і що спільного у мові кожного представника. Адже кожен народ має свої іманентні традиції, але є і такі, що притаманні усім народам. Завдання полягає в тому, щоб першими знайти 5 слів у мові кожного народу, які об'єднують усіх учасників міжкультурної взаємодії. Таким чином виходимо за межі аналізованого тексту – роботу з контекстом.

Робота над текстом передбачає побудову асоціативного куща, у ході якої кожен учасник міжкультурної взаємодії має написати слово чи вислів, який висвітлює їхнє ставлення до мови, дати відповідь на питання, з чим асоціюється у нього вивчення іноземної мови. Іноземці можуть подавати свої версії та працювати над незрозумілими та складними словами у тексті. Зрештою, студенти можуть давати визначення певного поняття і пояснити, як воно трактується в їхній мові. Також робота з контекстом передбачає виконання завдань на картках або планшетах: необхідно записати виділене у тексті слово і побудувати з ним речення.

Вищенаведені форми роботи були успішно апробовані на занятті з міжкультурної взаємодії з іноземними та українськими студентами. Проведене опитування серед студентів дало такі результати: 98% учасників визнали заняття продуктивним та успішним [4].

Цікавим і результативним, на нашу думку, є використання відеосторітелінгу як підготовчого етапу роботи з текстом «Національний одяг українців». Іноземці захоплюються українською вишивкою. Її красу і багатство найлегше продемонструвати наочно у відеоматеріалі, супровідному до тексту [3]. З переглянутого відеоматеріалу студент швидше засвоює інформацію, тому робота з текстом, у якому висвітлена аналогічна тема, є більш продуктивною. Про мотиваційний ефект відеосторітелінгу у вдосконаленні іноземного фахового мовлення йшлося у наших попередніх дослідженнях [2]. Ми апробували прийом поєднання візуального сторітелінгу і традиційної роботи з навчальним текстом не лише за професійним спрямуванням, а й за національною тематикою і отримали позитивний результат: візуальна історія зацікавлює, стає підґрунтям до подальшої роботи з текстом і сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу.

Варто використати також інтерактивну взаємодію як форму роботи з текстом. У ході заняття студенти з різних країн, одягнені у свій національний одяг, розказують про свої традиції та національні свята. У такому випадку вербальний текст доповнено візуальним, а також, що є важливим, усі учасники взаємодії задіяні в процесі. Можна також використати гру «П'ять спільних традицій»: з'ясувати чи однакові, чи подібні традиції в різних країнах. Саме такий контекст сприятиме формуванню комунікативних

навичок і практикуванню мови. Таким чином вербальний та візуальний тексти доповнюють контекст та впливають на безпосереднє спілкування.

Подаємо скорочений та адаптований приклад авторського тексту:

Національний одяг українців

Українська вишиванка – основа національного одягу українців. Традиційно вона виконана у двох кольорах: червоному і чорному. Сучасна вишивка може бути різнобарвною, а може мати лише один колір. Наприклад, тільки білий чи тільки чорний. Цікавий дизайн мають білі сорочки з чорною вишивкою або чорні з білою. Сучасна стилізована вишиванка чудово поєднується навіть із джинсами. Тому такий одяг молоді люди носять не лише у свята, а й у будні.

У карпатському регіоні використовують у вишивці геометричний орнамент. Він є символом гір. Поширений також рослинний орнамент, зокрема квітковий.

Щороку в Україні з нагоди святкування Дня незалежності проходить парад вишиванок. Велика кількість людей одягає власні вишиванки і демонструє свою національну самобутність. Такі заходи часто супроводжуються конкурсом на найкращу вишиванку.

Українські вишиванки люблять вдягати іноземні студенти, які здобувають в Україні освіту. Вони у такий спосіб підкреслюють свою зацікавленість українською культурою та демонструють повагу до місцевих традицій.

Робота з текстом може бути спрямована не лише на розуміння прочитаного, а й на вправління в граматиці. Наприклад, запитання за змістом тексту можна сформулювати так, щоб достатньо було знайти відповідне речення у тексті і використати його для відповіді. Таке завдання покаже, наскільки добре студент ознайомлений з текстом. Але якщо запитання сформулювати таким чином, що відповідь потребуватиме граматичних трансформацій, то такий вид роботи буде спрямований ще й на повторення чи засвоєння граматики.

Лексичним навичкам сприятимуть такі завдання: знайти значення визначених слів за словником, перекласти слова на рідну мову, дібрати до слова синонім чи антонім, звернути увагу на слова, що творять патронімічні пари та ін.

Доволі ефективним видом роботи з текстом можуть бути тести. Тестові завдання як рецептивний спосіб контролю – легший вид роботи, але не менш дієвий для перевірки повноти розуміння тексту. Використання питань як вид репродуктивного контролю допомагає краще ознайомитись зі змістом. З допомогою питань можна зацентувати увагу на ключових моментах тексту. Складнішим способом опанування змісту є зворотна робота – складання питань до тексту. Правда, таке завдання вимагає від студента навичок у використанні питальних слів та порядку розташування слів у питальних реченнях.

Підсумовуючи зауважимо, що робота з текстом в умовах міжкультурної взаємодії є складним, поетапним процесом. Розуміння та засвоєння тексту змінюється відповідно до зміни етапів (адаптаційного, інтеграційного, мультикультурного) звикання до іншої культури саме через мову. Робота з текстом в умовах спілкування носіїв різних національних та лінгвокультурних спільнот передбачає триаспектне опрацювання тексту в іншомовній аудиторії (смісловий, власне мовний та контекстний рівні) з

можливою зміною послідовності. Ефективному засвоєнню тексту сприятиме вибір оптимальних форм роботи (інтерактивна взаємодія, побудова асоціативного куща, робота на картках або планшетах, відеосторітелінг та ін.).

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. К. 2004. – 344 с.
2. Веселовська Н. Опанування фаховоспрямованого мовлення: традиційні і нетрадиційні підходи до організації навчального процесу іноземних студентів. Міжнаціональна комунікація – полілог культур (актуальні питання навчання іноземців) : зб. наук. праць. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. С. 17-19. http://liber.onu.edu.ua/pdf/polilog_kult.pdf
3. Вишиванка – твій унікальний код. <https://www.youtube.com/watch?v=ouUPA3DjYVg>
4. Інтегроване заняття з міжкультурної взаємодії для студентства Івано-Франківська. https://ciot.pnu.edu.ua/2020/03/06/news_28/
5. Ковалик І. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Частина II. Упорядник З. Терлак. Львів–Івано-Франківськ. 2008. 496 с.
6. Манюх Н. Асоціативний потенціал концепту Батьківщина у процесі вивчення української мови як іноземної. Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. 2012. Вип. 23. С. 84-86. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_23_31
7. Петрушова Н., Люлька В. Принцип організації домашнього читання іноземною мовою студентами непрофільних спеціальностей. Імідж сучасного педагога. 2018. № 2 (179). С. 46-48
8. Селіверстова Л. Психологічний аспект дослідження навчального тексту для іноземної аудиторії. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. Вип. 14. Х., 2009. С. 195–201.
9. Станкевич Н. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2019. Вип. 14. С. 128-139

УДК 808.5:81'276.6:62

Ангеліна Ганжа

к. філол. н., старший

науковий співробітник відділу

стилістики, культури мови

та соціолінгвістики

Інституту української мови НАНУ

СОЦІОДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ ПРИРОДНИЧОЇ ТЕМАТИКИ: ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ

Анотація. У статті наголошено на актуальності дослідження соціальної природи наукового тексту. Соціальні чинники впливають на механізми творення текстів і проєктуються на інтра- та екстралінгвальний вимір наукового дискурсу. Мета пропонованої наукової розвідки – окреслити

окремі підходи до аналізу проблеми соціодетермінованості сучасних наукових текстів природничої тематики (на прикладі фахових періодичних видань наукових установ Національної академії наук України).

Контент наукового журналу розглядаємо як своєрідний макротекст, систему змістових елементів – наукових текстів, функціонально об'єднаних спільною концепцією в єдину ієрархічно організовану комунікативно-пізнавальну структуру.

У науковому дискурсі відбивається множинність культурно й соціально зумовлених наукових практик, прийнятих в академічній сфері комунікації. Мовне фіксування результатів досліджень у вигляді наукових текстів дає змогу визначити роль макросуб'єкта (наукової інституції) в процесі творення наукового журналу як макротексту і в оцінюванні індивідуальної чи колективної наукової продукції, запропонованої на розгляд редколегії конкретного видання. Соціальний запит на індексування журналів у міжнародних наукометричних базах формує своєрідну систему критеріїв відповідності/невідповідності деякому стандарту, певним нормам і вимогам, виробленим світовим науковим співтовариством (наприклад, виключна англійська мова публікацій, схематизація структури наукової статті тощо). Соціально детермінованою є конвергенція наукових дисциплін секції хімічних і біологічних наук НАНУ, тому в аналізованих журналах доволі часто трапляються трансдисциплінарні публікації.

Ключові слова: *науковий текст, науковий дискурс, соціодетермінованість, антропоцентризм, науковий журнал.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наука як соціальний феномен, науковий текст як оприявлення наукового результату й водночас фрагмент культурної пам'яті соціуму нині в полі зору дослідників різних галузей знань. З погляду лінгвістики набуває актуальності дослідження соціальної природи тексту, зокрема й соціодетермінованості, через концептуалізацію соціальних чинників, які впливають на механізми творення текстів і проектуються на інтра- та екстралінгвальний вимір наукового дискурсу.

Наукова праця зумовлена потребами суспільства і тому визначається ними. С. Кримський зауважував: «Наука потребує соціального контролю, який орієнтує її на служіння суспільному прогресу. За межами соціально-морального використання наукове знання втрачає культурногуманістичний вимір» [3, с. 14]. Результати наукової праці проходять перевірку в суспільній практиці. Зрештою, пізнавальна діяльність завжди відбувається в певних історично зумовлених формах і має відповідати певним нормам, критеріям, які виробив соціум. Отже, наука існує в межах умов, створених суспільством, і це вагомо впливає на її функціонування і розвиток. Але й наука впливає на культуру соціуму, формує складники його світогляду.

Стиль наукового мислення і його вплив на пізнавальний процес – один із напрямів дослідження культурного аспекту наукового пізнання. Нині все частіше акцентують увагу на такій особливості процесу формування нового

знання, як конвергенція наукових дисциплін і взаємне накладання сфер досліджень. В основі конвергенції як трансдисциплінарного феномену на цьому етапі є взаємопроникнення наук і технологій, що взаємно посилює синергетичну взаємодію елементів «нано», «біо», «інфо», «когно», «соціо» як компонентів цілісного конвергентного коеволюційного метапроцесу (Б. Прокопенко). М. Котюрова наголошує, що «складність мови як об'єкта дослідження детермінує трансдисциплінарність сучасної лінгвістики» [2, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові тексти ставали об'єктом різноаспектних дослідницьких пошуків О. Баженової, Н. Данилевської, Н. Зелінської, М. Кожиної, М. Котюрової, Н. Непійводи, І. Синиці, Т. Хомутової, І. Холявко та ін.

Т. Хомутова визначає науковий дискурс як «багатоаспектний інтегральний феномен, процес поєднання комунікативних діяльностей представників наукового соціуму, в ході якого вербалізуються фрагменти наукового знання, ... національної культури та професійного соціального простору в їх глобальній єдності і взаємозумовленості» [6, с.17]. Дослідниця запропонувала інтегральну модель наукового тексту в естетичному аспекті, в межах якої виокремлює і соціальний сектор (колективний естетичний простір). Соціодетермінованість знаходить вияв у тому, що в процесі історичного розвитку науки науковий соціум випрацьовує певні естетичні правила і норми щодо змісту і форми наукових текстів: їх тематики, макро- і суперструктур, методів досліджень, лінгвальних і екстралінгвальних засобів вираження тощо. Колективний естетичний простір в науці має регулятивну функцію і чинить безпосередній вплив на індивідуальний естетичний простір.

І. Холявко увиразнює ієрархічну соціокультурну рецепцію наукового тексту: «Будь-який науковий текст ретроспективно і проспективно пов'язаний з іншими текстами і позиціонується як своєрідний мікротекст у загальнонауковому макротексті. [...] Смісл наукового тексту ... ускладнений екстралінгвальними чинниками пізнавальної діяльності, специфікою комунікації в науковій сфері, а також принципом кумуляції знання, тобто відкритий у позатекстовий простір, інтегрований у соціокультурний контекст його побутування» [5, с. 83].

З питанням соціодетермінованості наукових текстів безпосередньо пов'язана й проблема антропоцентричності наукового знання. Розмірковуючи про лінгвістичний антропоцентризм у мові наукових статей з біології, Ю.С. Хукаленко доходить висновку, що неминучість антропоцентричності в науковому пізнанні та описі зумовлена 1) антропоцентричністю самої мови; 2) обмеженнями, властивими людині як біосоціальній істоті: фізичними (просторово-часовими); фізіологічними (органи чуттів); ментальними [7, с. 30].

Коли йдеться про власне науковий або науково-академічний різновид наукового дискурсу, мають на увазі академічність викладу, особливу

інформативну спрямованість, адресованість спеціалістам, лишаючи за кадром суб'єктивні (часто соціально зумовлені) складники наукової творчості. Н. Непийвода зауважувала: «Кардинальні відкриття в природничих і гуманітарних науках можливі там, де стереотипи руйнуються. Відповідно, і твір неординарного вченого своїм мовним оформленням відрізняється від стандартизованих текстів. Яскраво індивідуалізований науковий твір свідчить про те, що його автор – непересічна особистість, яка може силою слова емоційно впливати на читачів» [4, с. 22]. Але чи коректна ця теза для сучасних академічних періодичних видань, для яких критерієм якості наукової продукції постає відповідність вимогам міжнародних наукометричних баз? Яким чином соціокультурний простір впливає на текст як вияв наукової пам'яті?

Формулювання цілей (мети) статті, постановка завдання. Мета статті – окреслити окремі підходи до аналізу проблеми соціодетермінованості сучасних наукових текстів природничої тематики (на прикладі фахових періодичних видань наукових установ Національної академії наук України).

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукова стаття – це, напевне, найпоширеніший в академічному середовищі науковий текст, через який реалізується загальна мета наукової мови – повідомлення нового знання про дійсність і доведення його істинності. Для опублікування результатів наукових досліджень у певних галузях знань створюють фахові наукові журнали. Деякі з них уже мають понад столітню історію. Одним із найстаріших серед українських академічних наукових періодичних видань природничого профілю вважають заснований 1921 р. «Український ботанічний журнал» Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Контент наукового журналу розглядаємо як своєрідний макротекст, систему змістових елементів – наукових текстів, функціонально об'єднаних спільною концепцією в єдину ієрархічно організовану комунікативно-пізнавальну структуру.

У межах нашої розвідки розглянемо наукові журнали відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології секції хімічних і біологічних наук НАНУ. Це відділення охоплює такі наукові установи: Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна, Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця, Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України, Інститут молекулярної біології і генетики, Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького, Інститут проблем кріобіології і кріомедицини Національної академії наук України, Інститут біології клітини. Фактичний матеріал для статті взято з офіційних сайтів вищезгаданих установ та сайтів їх наукових журналів.

Зовсім не претендуючи на вичерпність у виявленні соціальних детермінант академічного наукового дискурсу, візьмемо до уваги час заснування наукових журналів, можливі зміни їх назв, а також мову наукових публікацій.

Наукове періодичне видання Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України – «**Мікробіологічний журнал**» – виходить друком із 1934 р. Раніше до розгляду приймали статті українською, російською та англійською мовою, а з березня 2020 року редакція бере в опрацювання статті виключно англійською мовою. За свою тривалу історію журнал не змінював назву.

Інститут молекулярної біології і генетики є засновником 4 періодичних видань:

- «**Biopolymers and cell**» – науковий журнал, заснований у 1985 р. Попередні назви видання: «Биополимеры и клетка» (1985–2009), «Біополімери і клітина» (2001–2009), «Biopolymers and Cell» (1985–2009). Статті публікуються англійською та супроводжуються ідентичними за змістом резюме російською і українською мовами. Scopus, SJR (2013 – 0.188)

- «**Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів**» – науково-практичний журнал заснований у 2003 році Українським товариством генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова. Редакція приймає до друку статті українською, російською або англійською мовою.

- «**Фактори експериментальної еволюції організмів**» – збірник наукових праць. Статті публікуються українською та російською мовами.

- «**Ukrainica Bioorganica Acta**» – журнал з біоорганічної і медичної хімії. Статті друкуються англійською та українською мовами, однак пріоритет надається статтям, написаним англійською мовою.

Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького має 2 видання:

- «**Experimental Oncology**» – заснований 1979 р. всесоюзний (нині — міжнародний) науково-теоретичний журнал, від заснування мав назву «Экспериментальная онкология». Зараз англійське видання, індексується в Scopus.

- «**Онкологія**» – науково-практичний журнал (додаток до журналу «Experimental Oncology»), заснований 1999 р. Мови видання – українська, англійська і російська.

Інститут проблем кріобіології і кріомедицини Національної академії наук України видає журнал «**Проблеми кріобіології і кріомедицини. Problems of Cryobiology and Cryomedicine**», що бере початок від регулярного збірника наукових праць (з квітня 1975 р. виходив спочатку щорічно, з 1980 р. – двічі на рік), у 1985 році він став щоквартальним науковим журналом «Кріобіологія», з 1991 паралельно публікувалися два журнали «Проблеми кріобіології» (російською мовою) та «Problems of Cryobiology» (англійською мовою), з 1999 року журнал «Проблеми кріобіології / Problems of Cryobiology» публікувався російською / українською та англійською мовами з паралельним перекладом. З 2013 р. журнал виходить під назвою «Проблеми кріобіології і кріомедицини/Problems of Cryobiology and Cryomedicine».

Лише на сайті Інституту біології клітини немає інформації про наявність власного наукового періодичного видання.

Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна має 2 періодичні видання: «The Ukrainian Biochemical Journal» та «Biotechnologia Acta». *The Ukrainian Biochemical Journal* – науковий журнал, заснований у 1926 р. Назву періодичного видання змінювали багато разів: Наукові записки Українського біохемічного інституту/Berichte des Ukrainischen Biochemischen Institutes in Kyiv (1926–1933 pp.), Український біохемічний журнал (1934–1937 pp.), Біохемічний журнал (1937–1938 pp.), Біохімічний журнал (1939–1941 pp.), Український біохімічний журнал (1946–1977 pp.), Украинский биохимический журнал (1978–1992 pp.), Український біохімічний журнал (1992–2013 pp.), The Ukrainian Biochemical Journal (з 2014 р.). Від 2016 р. статті друкуються виключно англійською мовою. З 1978 р. журнал індексується в найбільшій у світі реферативній базі даних Scopus.

«*Biotechnologia Acta*» – мультидисциплінарний рецензований науковий журнал, заснований 2005 року і зареєстрований під назвою «Біотехнологія», його було перереєстровано 2013 року як *Biotechnologia Acta*. Статті публікуються англійською та супроводжуються ідентичними за змістом резюме російською та українською мовами.

Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця є засновником таких видань, як:

- «*Фізіологічний журнал*», заснований в 1955 році. Кілька разів змінювалась назва видання: 1955 – 1977 pp. «Фізіологічний журнал»; 1978 – 1993 pp. «Физиологический журнал»; від 1994 р. «Фізіологічний журнал». Статті публікуються українською, російською або англійською мовою.

- «*Neurophysiology*» – журнал, заснований 1969 р. під назвою «Нейрофизиология». Мова видання: українська, російська, англійська. Журнал перевидається англійською мовою під назвою “*Neurophysiology*” видавництвом Springer.

- «*International Journal of Physiology and Pathophysiology*» виходить з 2010 р., частково складається з англійських версій праць українських дослідників із «Фізіологічного журналу».

- «*Патологія, реабілітація, адаптація*» – видання засноване у 2003 р. як науково-практичний журнал «Медична гідрологія та реабілітація» (2003–2015). Унаслідок реформування видання у 2016 р. журнал змінив назву на «Патологія, реабілітація, адаптація» / “*Pathology, Rehabilitation, Adaptation*” Рукопис статті має бути підготований українською, російською або англійською мовою.

Короткий огляд наукових видань відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології дає змогу зробити такі висновки. У наукових установах відділення є журнали, які засвідчують тяглість наукових традицій, – це засновані в першій половині ХХ ст. «Український біохімічний журнал» (1926) та «Мікробіологічний журнал» (1934). Назву першого з них за час існування змінювали 8 разів. Хронологія цих змін вказує на динаміку суспільно-політичних умов (правописні зміни; наявність і відсутність у назві

журналу слова «український»; зміна мови назви: українська, російська, українська, англійська) і певні соціальні запити на репрезентацію наукового знання. У перших випусках вищезгаданих журналів українську назву подавали паралельно з німецькою. Нині більшість наукових видань відділення віддають перевагу англійській назві або подать паралельно українську й англійську.

У журналах усіх наукових установ відділення (крім Інституту біології клітини) спостерігаємо непослідовне, хронологічно марковане використання трьох мов публікацій – української, російської, англійської. У другому десятилітті ХХІ століття деякі наукові журнали стали виключно англійськими. Це пов'язано з орієнтуванням на вимоги міжнародних наукометричних баз.

Соціально детермінованою є конвергенція наукових дисциплін секції хімічних і біологічних наук НАНУ, тому в аналізованих журналах доволі часто трапляються трансдисциплінарні публікації.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У науковому дискурсі відбивається множинність культурно й соціально зумовлених наукових практик, прийнятих в академічній сфері комунікації. Мовне фіксування результатів досліджень у вигляді наукових текстів дає змогу визначити роль макросуб'єкта (наукової інституції) в процесі творення наукового журналу як макротексту і в оцінюванні індивідуальної чи колективної наукової продукції, запропонованої на розгляд редколегії конкретного видання. Соціальний запит на індексування журналів у міжнародних наукометричних базах формує своєрідну систему критеріїв відповідності/невідповідності деякому стандарту, певним нормам і вимогам, виробленим світовим науковим співтовариством (наприклад, виключна англійська публікацій, схематизація структури наукової статті тощо). Такий стандарт формує стереотипне уявлення про авторитетне наукове періодичне видання, в якому індивідуалізація наукової творчості зведена до мінімуму.

Список використаної літератури

1. Баженова Е. А. Современные подходы к изучению научного текста // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2018. 2 (191). С. 54-60.
2. Котюрова М.П. Трансдисциплинарность современной стилистики в эпистемическом пространстве лингвистики // Мир русского слова. 2019. №1. С. 25-32.
3. Кримський С.Б. Наука як феномен цивілізації // Вісник НАНУ. 2003. №3. С. 7–20.
4. Непійвода Н.Ф. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета // Мовознавство. 2001. №3. С. 11–23.
5. Холявко І.В. Науковий текст у соціокультурному просторі сучасності // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія. 2017, № 26, т. 1. С. 81-84.
6. Хомутова Т.Н. Стратегии научного дискурса: интегральный подход // Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика». 2015. Т. 12, № 3. С. 15–22.
7. Хукаленко Ю.С. Лингвистический антропоцентризм в языке научных статей по биологии // Мир русского слова. 2015. №4. С. 27-30.

Юлія Гурмак

*к.філол.н., асистент кафедри
філології та перекладу*

*Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,*

Ірина Ключіньська

*доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ВІДОБРАЖЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕЦІОЗНОЇ КУЛЬТУРИ (ПОЧ. XVII СТ.) У ЛИСТАХ МАДАМ ДЕ ЛАФАЙЄТ

Анотація. Статтю присвячено аналізу впливу французької преціозної культури початку XVII століття на стиль французьких художніх текстів зазначеного періоду. Дослідження здійснювалось на матеріалі листів Мадам де Лафайєт до Мадам де Сабле. Основну увагу приділено реалізації вторинної номінації як однієї з характерних рис преціозного стилю у прозовому тексті того часу. Виявлено, що найчисельнішими є групи займенникових та дієслівних анафоричних вторинних номенів, які містять не лише точні повторення відповідної лексеми, а й експресивно-образні вторинні номени, виражені стилістично маркованими іменниками та перифразами. Підтверджено, що експресивності тексту надають також такі явища, як полісемія, гіпербола, «неправильний» порядок та текстуальна віддаленість антецедента та його анафоричних номенів, нульова (імпліцитна) анафора. Прослідковано, що ці засоби служать для передачі «живого» емоційного спілкування Мадам де Лафайєт та Мадам де Сабле. У статті висувається припущення, що авторка листів намагалась не лише зацікавити свою співрозмовницю-адресата, а й викликати у неї певні хвилювання, співпереживання та висловити їй свою повагу.

Ключові слова: *преціозність, вторинна номінація, вторинний номен, анафора, перифраз.*

Постановка проблеми. Культурою прийнято вважати сукупність матеріальних і духовних цінностей, які відображають творчу діяльність людей в освоєнні світу, в ході історичного розвитку суспільства, в процесі гармонізації відносин між людиною, суспільством і природою. Як слушно зазначив український дослідник Є. Маланюк, під словом «культура» розуміємо «все те, що створене людиною. Підкреслюємо створене, а не зроблене механічно, бо справжні культурні факти є наслідком творчого акту» [1, с. 5]. Культура має інтерактивний характер. Це не сума «досягнень», а процес взаємодії, діалог. Зрозуміти сутність культури можна лише через призму діяльності людини, суспільства, народів. Культура не існує поза

людиною. Разом з цим, не існує ані суспільства, ні людини поза культурою. Пізнати культуру як цілісне явище можна лише на рівні теоретичного аналізу та узагальнення фактичного матеріалу. Культурна життєдіяльність людини досліджується через звернення до її окремих сфер, наприклад, художньої, релігійної, наукової, політичної, морально-правової культури. У нашій статті ми зробимо спробу ближче познайомитися з культурою Франції періоду Преціозності (поч. XVII ст.) крізь призму прозових текстів однієї з найяскравіших її представниць – Мадам де Лафайєт.

Аналіз досліджень. Перу Мадам де Лафайєт належить багато творів, серед яких «Принцеса Клевська», «Заїд», «Принцеса Монпансьє» та «Графиня Танд», численні листи та збірка «Спогади про Французький Двір», яка дійшла до нас частково. Як відомо, твір «Принцеса Клевська» позначив нову сторінку в історії психологічного роману. Оскільки він є об'єктом багатьох досліджень¹, то ми зупинилися на менш відомому, однак не менш важливому її творінні – листах. Написані не у художньому, а у живому, майже розмовному стилі, вони дозволяють побачити справжню Марі-Мадлен де Лафайєт. Для нашого аналізу ми обрали її листи до Мадам де Сабле з I по VIII [2].

Мета статті. Наша розвідка має на меті проаналізувати відображення французької преціозної манери висловлювання у творчості Мадам де Лафайєт, а саме у її листах до Мадам де Сабле. А, як ми уже зазначали у наших попередніх роботах, однією з характерних рис преціозної художньої літератури кінця XVI – початку XVII століття є вторинна номінація.

Виклад основного матеріалу. Оскільки йдеться про листи, то логічно припустити, що найчисленнішою буде група стилістично нейтральних займенникових вторинних номенів, які виражають звертання до адресата, - «vous». Ці численні повтори займенника «vous» доповнюються вторинним номеном, вираженим іменником «*Madame*», який зустрічається у листах II, IV і VII:

¹ Bazin de Bezons J. de *Qui a écrit «La Princesse de Clèves»? : étude de l'attribution de «La Princesse de Clèves» par des moyens de statistique du vocabulaire*; Bensoussan D. *Madame de Lafayette, «La Princesse de Clèves»: 40 questions, 40 réponses, 4 études*; Boixareu M. *Du «Savoir d'amour» au «dire d'amour»: fonction de la narration et du dialogue dans «La Princesse de Clèves» de Madame de Lafayette*; Capaldi D. *Épicurienne par degrés : le raisonnement dérobé dans «La Princesse de Clèves»*; Duchêne R., Ronzeaud P. *Madame de La Fayette, la Princesse de Montpensier, «La Princesse de Clèves»*; Dufour-Maitre M., Milhit J. *«La Princesse de Clèves» (1678), Marie-Madeleine de La Fayette*; Fabre J. *L'Art de l'analyse dans «La Princesse de Clèves»*; Gaillard R. *Approche de «La Princesse de Clèves»*; Houdent-Gantchikoff A. *Étude du vocabulaire de la douleur, la tristesse, etc. dans le roman de Madame de Lafayette, «La Princesse de Clèves»*; Garapon J. *«La Princesse de Clèves», Madame de la Fayette: analyse critique*; Kattan G. *«La Princesse de Clèves»: éléments d'une sémiotique sociale*; Kim S. *Les récits dans «La Princesse de Clèves»: tentative d'analyse structurale*; Чичерин А. В. *У истоков французского романа (к 300-летию выхода в свет романа Мари Мадлен де Лафайет «Princesse de Cleves»)*; Чекалов К. А. *Мари-Мадлен де Лафайет и её творчество*; Кревер Э.А. *Возникновение «психологического романа» во Франции: «Принцесса Клевская» та багато інших.*

«*Je viens d'arriver à Fresne, où j'ay esté deux jours en solitude avec madame du Plessis; en ces deux jours-là, nous avons parlé de vous deux ou trois mille fois; il est inutile de vous dire comment nous en avons parlé, vous le devinés aisément. Nous y avons leu les Maximes de M. de La Rochefoucauld: Ha Madame! quelle corruption il faut avoir dans l'esprit et dans le cœur, pour estre capable d'imaginer tout cela!*» (Lettre II) [2, с. 120-121].

«*Il y a une éternité que je ne vous ai veue, et si vous croyés, Madame, qu'il ne m'en ennuye point, vous me faites une grande injustice*» (Lettre IV) [2, с. 123].

«*Je ne voulois rien que vous voir, Madame...*» (Lettre VII) [2, с. 125].

Цей іменниковий вторинний номен «*Madame*» у даному контексті відноситься відразу до трьох груп: точна, неточна та асоціативна іменникова анафора. Точною ця анафора виступає у трьох випадках повторення звертання «*Madame*» у листах II, IV і VII (див. вище), адже цей номен повторюється без змін чи доповнень. Неточною ця іменникова анафора виступає відносно займенникового анафоричного звертання «*vous*». Нагадаємо, що неточною анафорою називають повторення попереднього сегмента, яке супроводжується лексичною зміною: анафорична іменникова група містить інші слова, ніж слово-антецедент. У такому випадку форма вторинної номінації відрізняється від форми антецедента. Це якраз стосується анафор «*Madame*» і «*vous*», у яких зміст однаковий, а лексична форма – різна. Асоціативною ця анафора є для читача, який імпліцитно розуміє, що мова йде про Мадам де Сабле, адже повного імені адресата ніде у листах не вказано. Оскільки іменниковий вторинний номен «*Madame*» є частиною від цілого - частиною звертання *Madame de Sablé*, то ми класифікуємо цю анафору як асоціативну, адже, як ми уже зазначали, асоціативна анафора базується на відношенні цілого до частини.

Займенникова анафора присутня не тільки у звертанні до адресата. Так, багатьма займенниковими вторинними номенами Мадам де Лафайєт описує письмове повідомлення (*un billet*), яке вона додала до свого листа II:

«*Voilà un billet que je vous supplie de vouloir lire, il vous instruira de ce que l'on demande de vous. Je n'ay rien à y adjouster, sinon que l'homme qu'il l'escrit, est un des hommes du monde que j'ayme autant...*» [2, с. 120] – Займенники «*il, y, l'*» виступають вторинними номенами до іменника-антецедента «*un billet*».

Багатим на займенникові вторинні номени є уривок про «Максими» (*Maximes*) Мадам де Сабле:

«*Vous me donneriés le plus grand chagrin du monde, si vous ne me montriés pas vos Maximes. Madame du Plessis m'a donné une curiosité estrange de les voir; et c'est justement parce qu'elles sont honnestes et raisonnables que j'en ay envie, et qu'elles me persuaderont que toutes les personnes de bon sens ne sont pas si persuadées de la corruption générale que l'est M. de La Rochefoucauld*» [2, с. 122-123]. – Займенники «*les, elles, en, elles*» є анафоричними до іменника-антецедента «*vos Maximes*».

Нагромадження займенникових анафоричних номенів, які позначають графа Сен-Поля, а також цікаве переплетення займенникових та іменникових

вторинних номенів, які стосуються чуток про стосунки Мадам де Лафайєт та Месьє де Ларошфуко, бачимо у листі VIII:

«J'ay bien veu que M. le comte de Saint-Paul avoit ouy parler de ces dits-là, et j'y suis un peu entrée avec luy ; mais j'ay peur qu'il n'ait pris tout sérieusement ce que je luy en ay dit. Je vous conjure, la première fois que vous le verrés, de lui parler de vous-mesme de ces bruits-là. Cela viendra aisément à propos, car je lui ay donné les Maximes, il vous le dira sans doute ; mais je vous prie de luy en parler bien comme il faut, pour le mettre dans la teste que ce n'est autre chose qu'une plaisanterie. Je ne suis pas assez assurée de ce que vous en pensés pour respondre que vous dirés bien, et je pense qu'il faudroit commencer par persuader l'ambassadeur. Néanmoins, il faut s'en fier à vostre habileté ; elle est au-dessus des maximes ordinaires, mais enfin persuadés-le ; je hays comme la mort que les gens de son âge puissent croire que j'ay des galanteries» [2, с. 127-128]. – Анафоричні займенники «luy, il, luy, le, lui, lui, il, luy, le» та іменниковий вторинний номен «l'ambassadeur» вжиті на позначення особи, згаданої на початку уривку - «M. le comte de Saint-Paul». У даному випадку вторинні номени слідуєть за своїм антецедентом, що є логічним та відповідає принципам чіткості та близькості Вожла, які в той період були у процесі становлення.

Водночас зовсім іншою є ситуація з вторинними номенами, які вживаються на позначення чуток про стосунки Мадам де Лафайєт та Франсуа де Ларошфуко. Упродовж усього уривка анафоричні іменники переплітаються із займенниками: «ces dits-là, y, en, ces bruits-là, en, une plaisanterie, en», до того ж вжиті вони не досить чітко - маємо на увазі двозначність займенника «en» та іменника «une plaisanterie» у фразі «Cela viendra aisément à propos, car je lui ay donné les Maximes, il vous le dira sans doute ; mais je vous prie de luy en parler bien comme il faut, pour le mettre dans la teste que ce n'est autre chose qu'une plaisanterie.», які можна сприйняти як вторинні номени до іменника «les Maximes»; однак, якщо взяти до уваги контекст усього листа, ми розуміємо, що говорять про близькі стосунки авторки з Месьє де Ларошфуко, а не про «Максими». А ключове слово до цього ряду вторинних номенів віднаходимо у самому кінці уривка: антецедент є текстуально досить віддаленим від своїх анафоричних номенів та стоїть після них. До того ж антецедент - це словосполучення - «que j'ay des galanteries», яке допомагає зрозуміти зміст усього листа. Таке вживання засобів вторинної номінації можна пояснити бурхливими емоціями авторки, що впливають на спосіб її висловлення, адже йдеться про інтимне життя та суспільний осуд, чого найбільше боялась Мадам де Лафайєт.

Найчисленнішою та найрізноманітнішою у зазначених листах є дієслівна анафора до лексеми «voir». Серед цих анафоричних номенів бачимо як точні, так і неточні повтори. До точних анафоричних номенів, які ми тлумачили як повтори однієї і тієї ж лексеми без будь-яких змін (для дієслова дозволяється зміна лексичної форми відносно граматичного часу), відносимо повторення дієслова «voir» у різних часах: у листі I – інтфінитив («de ne vous

point voir»), у листі IV – минулий складений час («*que je ne vous ai veue*») та інфінітив («*que vous n'aurés voulu me voir*»), у листі V – інфінітив («*si vous me voulés voir*»), у листі VII – два інфінітиви («*Je ne voulois rien que vous voir*», «*qu'il ne faut voir*») – загалом 6 вживань. До неточних, тобто повторів антецедента, яке супроводжується лексичною зміною, зараховуємо перифрастичні вислови, серед яких є стилістично нейтральні та стилістично марковані. Стилiстично нейтральними ми кваліфікуємо такі вислови, як «*j'uray chés vous*», «*faire une vissitte*», тому що вони не є семантично забарвленими, не мають емоційного навантаження. А стилістично маркованими вважаємо синтагми «*aller un peu vous empescher de m'oublier*», «*si vous vouliez demain de moy*», «*je troublerois souvent vostre solitude*», адже вони передають це ж бажання непрямо, описово та з семантичним забарвленням, притаманним преціозному стилю висловлень, за допомогою неординарного поєднання лексем: «піти завадити вам забути мене», «якщо ви мене завтра захочете», «я б часто турбувала вашу самотність».

Також до перифрастичних вторинних номенів антецедента «*voir*» ми відносимо вислів «*avoir l'honneur de vous voir*», яка зустрічається у листах III та IV. Попри те, що тут є точна лексична анафора «*voir*», синтагма є цілісною та стилістично маркованою (зміст її підсилений висловом «*avoir l'honneur*»), і ми не можемо виокремлювати з неї дієслово «*voir*» та зараховувати його до числа точних анафоричних номенів.

Наведені листи Мадам де Лафайєт є багатими і на нульову анафору, що ми розуміємо як формально відсутню у тексті, але яка імпліцитно «відчувається». Така імпліцитна анафора представлена головно стилістично маркованими перифразами, складеними у вишуканому преціозному тоні. Так, у листі I читаємо: «*Si vous avez affaire demain...*» [2, с. 119], і розуміємо, що вислів «*vous avez affaire*» означає «vous êtes occupée». У листі II у фразі «*quelle corruption il faut avoir dans l'esprit et dans le cœur, pour estre capable d'imaginer tout cela!*» [2, с. 121] нульовою анафорою виступає словосполучення «*tout cela*», яке, як показує попередній контекст, позначає «tout ce qui est decrit dans les Maximes». Лист III розпочинається стилістично маркованою гіперболізованою фразою «*Vous me donneriés le plus grand chagrin du monde...*» [2, с. 122], яка цілком є імпліцитною нульовою анафорою до звичного нам «vous me chagrinez», а її гіперболізований тон створений за допомогою найвищого ступеня порівняння прикметників – «*le plus grand*». У такому ж гіперболізованому тоні вжита і завершальна фраза цього листа «*Je vous rends mille et mille grâces...*» [2, с. 123], імпліцитним антецедентом до якої можемо вважати усталений вислів «rendre grâces à qn», гіперболізовано підсилений кількісними числівниками - «*mille et mille*». Загалом гіперболізований тон є домінуючим у зазначених листах. Крім уже описаних фраз, він створюється такими стилістично забарвленими перифразами, які до того ж є водночас нульовими анафорами, як «*Il y a une éternité que je ne vous ai veue...*» (у значенні «il y a longtemps»), «*vous me faites une grande injustice*» (мається на увазі «vous êtes injuste envers moi»),

«*quand vous seriez ensevelie dans le plus noir de vos chagrins*» (тобто «chagrinée»), «*par une volonté très déterminée*» («volontairement») – лист IV [2, с. 123]. Таке часте вживання гіпербол пояснюється великою емоційністю авторки, експресивністю її висловлення. Присутній тут і прагматичний компонент. Мадам де Лафайєт бажала викликати якнайшвидшу реакцію своєї співрозмовниці. Авторка хотіла схвилювати Мадам де Сабле, яка їй була небайдужою, передати глибину своєї прихильності.

Висновки. На прикладі кореспонденції Мадам де Лафайєт бачимо, що преціозники намагались зробити свою мову багатшою та цікавішою, чому, звичайно, сприяли стилістично марковані вторинні номени. Гіперболізованість та експресивність висловлення сприяли формуванню низки неординарних перифразів, створенню довгих «заплутаних» фраз, використанню нульових анафор. Загалом панує ввічливий, вишуканий, експресивно-образний тон. Отож, можемо зробити висновок, що французька преціозна культура знайшла відображення у художньому тексті головно у формі перифрастичної та семантично забарвленої вторинної номінації.

Список використаної літератури

1. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури (Репринтне відтворення видання 1954 р.). Київ: Обереги, 1993. 79 с.
2. Madame de La Fayette, *Lettres à Mme de Sablé*. Fournier E. *Variétés historiques et littéraires*. Tome X. Pagnerre, 1863. pp. 117-131.

УДК 81'276.6: 62

Лідія Дербеньова

д. філол. н., професор,

завідувач кафедри

документознавства

та інформаційної діяльності

Івано-Франківського національного

технічного університету нафти і газу

«НАУКОВІ» ТА «ТЕХНІЧНІ» ТЕКСТИ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Науково-технічне співробітництво актуалізує дослідження специфіки науково-технічних текстів, які репрезентують досягнення сучасної науки і техніки. Актуальність статті обумовлена потребою у додаткових знаннях лінгво-прагматичного аспекту «наукових» і «технічних» текстів як окремих видів текстів з урахуванням умов сучасних реалій. На базовому рівні ці тексти характеризуються особливостями мови і мети комунікації при наявності сукупних характеристик наукового і технічного функціональних стилів. На особливу увагу заслуговують тексти науково-технічної

документації, яка призначена обмеженому колу фахівців. Проте, первинним жанром науково-технічного дискурсу є науково-технічна стаття, мета якої постановка і рішення будь-якої наукової проблеми і вторинні жанри науково-технічного дискурсу (реферати, анотації, рецензії, науково-технічні огляди). Важливими особливостями текстів науково-технічного дискурсу є імперсональність, відсутність суб'єктивних та емоційних висловлювань, логічність, аргументованість, узагальненість.

Ключові слова: *науковий і технічний текст, лексичні та прагматичні особливості науково-технічних текстів, документація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Науково-технічний прогрес у значній мірі визначає досягнення сучасної науки і техніки, які суттєво впливають на формування, характер, особливості життя людини, перш за все у професійній сфері. Цей факт актуалізує наукову діяльність у дослідженні науково-технічних текстів у лінгво-прагматичному аспекті, що і визначає актуальність представленої статті.

Науково-технічні тексти, як свідчить назва цього виду текстів, освітлюють теми, проблеми, завдання науки і техніки. Проте очевидно, що «теми» і «проблеми» *наукових і технічних* текстів різні. Перші передбачають зв'язок з наукою, яку словник Чемберса, визначає як «знання, отримані під час спостережень і експериментів, критично проаналізовані, систематизовані і підпорядковані загальним принципам» [2]. *Технічні* тексти переважно орієнтовані на наукові знання з практичною метою.

У більшості наукових розвідок, які присвячені проблемам науково-технічного дискурсу, відбувається отождоження *технічних і наукових* текстів. Деколи ці поняття використовуються як взаємозамінні, синонімічні, що пояснюється тісним очевидним зв'язком між цими видами текстів через їх об'єкт і кінцевий «продукт», який є результатом діяльності учених-дослідників. І наукові, і технічні тексти репрезентують спеціальні знання, вміщують спеціалізовану фахову термінологію, висвітлюють певні проблеми й теми науки і техніки.

Найпростішим способом розведення понять є етимологія цих слів. Лексема *науковий* передбачає зв'язок з чистою наукою у всіх її теоретичних, езотеричних, інтелектуальних проявах, у той же час як *технічні* тексти репрезентують практичні знання. Термін *науково-технічний* текст є загальним терміном, який використовується по відношенню як до теоретичної науки, так і до прикладних наукових досліджень і термінології. Проте предмет – не є єдиним фактом, що дозволяє відмежувати *наукові* тексти від *технічних*. На базовому рівні *технічні* тексти можна охарактеризувати з кута зору особливостей мови і мети комунікації. Так, до прикладу, можна «розвести» *наукову* доповідь (текст), де розглядається проблеми автоматизації у нафтогазовій галузі та *технічний* текст – патент на впровадження нових інформаційних технологій. Обидва тексти містять інформацію про нафтогазову галузь. Різниця полягає у способі представлення знань. Це і є фундаментальна відмінність між науковими і

технічними текстами, що впливають на мовні особливості текстів, а також на процес інформування потенційних адресатів.

Що до комунікації, необхідно підкреслити, що вони у науковій і технічній комунікації також можуть розрізнятися. Так, наприклад, метою наукової доповіді, яка присвячена питанням нафтогазовій галузі, є обговорювання, пояснення або переконання читача / слухача. Автор використовує всі можливості мови, дотримується мовленнєвих норм, щоби інформація була цікавою і переконливою.

Мова наукової літератури може бути доволі формальною і у той же час використовувати значний ряд таких самих інструментів, що і мова художньої літератури, наприклад, різні риторичні стратегії.

За своїм характером, наукові тексти можуть бути більш складними і більш абстрактними, ніж технічні. Технічні тексти змістовно більше насичені термінами, що є більш конкретними і менш інформативними. Вони спираються на базові знання про оточуючий світ.

Отже, науково-технічний текст у широкому розумінні є текстом із сукупними характеристиками наукового і технічного функціональних стилів. Цю особливість необхідно особливо враховувати перекладачам науково-технічної літератури.

Науково-технічна література включає в себе широкий ряд наукових праць різної тематики, які подалі підрозділяються у відповідності з науково-технічними і галузевими факторами, а також мають когнетивну класифікацію. Серед науково-технічних текстів слід виокремити науково-технічну документацію, до якої можна віднести програми, звіти, інформацію про результати дослідження. Така документація друкується у невеликому об'ємі тому що викликає інтерес лише для обмеженого кола людей.

Первинним жанром науково-технічного дискурсу є науково-технічна стаття, мета якої постановка і рішення будь-якої наукової проблеми. Вона характеризується середнім об'ємом, конвенціональною структурою, системою посилань і вихідних даних. За своєю будовою науково-технічна стаття складається з трьох частин. Перша частина – реферативний розділ, де є назва статті, ім'я і прізвище автора, реферат, ключові слова. Друга частина безпосередньо передає зміст, в якому виділяються прагматичні блоки: вступ, матеріали і методи дослідження, дискусія, висновки. У корпус статті також можуть бути включені математичні розрахунки, цифрові данні, таблиці, рисунки, графіки, цитати з точними бібліографічними даними, схеми, тощо. Кожний з цих розділів виконує певну функцію. Третя частина містить різні допоміжні засоби, додатки, систему посилань і вихідних даних. На структурні особливості науково-технічних статей особливу увагу необхідно звертати перекладачам, яким необхідно враховувати структурні особливості цього виду текстів, що прийняті у різних культурних контекстах. (Відомо, що статті американських і західноєвропейських учених організаційно і змістовно відрізняються від статей українських колег).

У сучасній науково-технічній літературі значно збільшилась кількість вторинних жанрів. Цей процес відбувається у результаті розвитку науки і техніки та все більшій насиченості інформації, яку отримує читач. У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження вторинної науково-технічної інформації. Вторинні жанри створюються за певними правилами. До цього типу текстів відносяться реферати, анотації, рецензії, науково-технічні огляди, протоколи засідань. Це тексти, що утворюються на основі аналітико-синтетичній обробці первинної наукової інформації.

Однією з важливих характеристик текстів науково-технічного дискурсу є імперсональність (данні тексту орієнтовані на групового, а не на індивідуального адресата), відсутність суб'єктивних та емоційних висловлювань, логічність, аргументованість, узагальненість. Джерелом тексту завжди є автор, індивідуальність якого, в силу тенденції до знеособлення, не проявляється у тексті. У цьому випадку автор виступає не як особистість, а як представник певної галузі знань, спирається на данні та досвід, які отримали попередники, і створює текст у відповідності певним правилам, що прийняті серед фахівців науково-технічної сфери.

Виклад науково-технічних текстів передбачає логічне сприйняття, тому у даному дискурсі використовуються мовленнєві засоби, позбавлені емоційного та експресивного навантаження. Проте необхідно відмітити, що у науково-технічній сфері є місце для прояву емоцій. У науково-технічних текстах може вживатися образна лексика та експресивні конструкції.

Необхідно відмітити, що у науково-технічних текстах можуть бути використані додаткові знакові системи (схеми, креслення, графіки, формули), з якими не знайомі більшості носіям мови. Отже, очевидно, що науково-технічний текст призначається фахівцям конкретної сфери, певної галузі знань, які у даному випадку виступають як реципієнти.

Серед лексичних особливостей науково-технічних текстів необхідно виділити особливе смислове навантаження, яке несуть де які лексеми повсякденної розмовної мови. Цей аспект особливо важливий при перекладі наукової і технічної літератури. Як пише В. Комісаров, переосмислення слів звичайної мови є ефективним методом створення нових термінів. Такі слова широко вживаються у повсякденній мові і, одночасно, виконують функцію терміну [1]. Наприклад: *stroke* – удар (у повсякденній мові) vs. хід поршня (у технічній мові); *hoe* – мотига (у повсякденній мові) vs. зворотня лопата (у технічній мові); *skin* – шкіра (у повсякденній мові) vs. обшивка (в авіації); *pocket* – карман (в авіації) vs. повітряна яма (в авіації). Ігнорування даної особливості у процесі перекладу часто приводить до семантичних помилок.

Ще однією особливістю, що викликає труднощі перекладу є використання у науково-технічних текстах скорочень, умовних позначень. Наприклад: *FSC* – *fixed series compensation*; *UOFC* – *unified power flow controller*; *CNC* – *computer numerical control*.

До синтаксичних особливостей науково-технічних текстів можна віднести синтаксичну повноту оформлення висловлювання, наявність

аналітичних конструкцій, використання різних кліше, морфологічні елементи речення тощо. Для науково-технічних текстів притаманне використання складних словосполучень з підпорядкованими зв'язками.

Розглянуті лінгво-прагматичні особливості науково-технічних текстів безпосередньо впливають на їх комунікативний характер, який необхідно враховувати у процесі перекладу з метою підвищення його якості та досягнення смислової і прагматичної близькості перекладу і оригіналу.

Список використаної літератури

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. М.: Иностранная литература, 1999. 424 с
2. Chambers Maxi Paperback Dictionary. Edinburgh: W&R Chambers, 1993.

УДК 811.161.2'371

Зоряна Коржак

*к. філол. н., доцент кафедри
філології та перекладу*

*Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Анотація. У проблематиці граматичної стилістики недостатньо дослідженою залишається синтаксична стилістика або стилістичний синтаксис (терміни вживаються або як паралельні, або диференціюються). Основна увага в цьому напрямі приділяється експресивності синтаксичних утворень. Звернення до синтаксичних категорій зрештою пояснюється недостатньою місткістю власне лексичних одиниць, що змушує вдаватись до різних засобів інтенсифікації висловлювання. Сучасним художнім текстам властива експресивність, яка ґрунтується переважно на своєрідності трансформацій синтаксичних структур. Об'єктом дослідження в даній статті обрано номінативні речення сучасної української літературної мови, які розглядаються як односкладні одиниці, що стверджують буття предмета, явища, особи, з головним членом, репрезентованим іменником (або субстантивованою частиною мови) у називному відмінку. У статті розглядаються позиційні можливості номінативних експресивних речень в структурі тексту. Досліджується текстотворча функція номінативних речень, оскільки вони виступають важливою пресупозитивною основою для всього наступного тексту. Завдяки своїй методиці до лаконічності, стислості номінативні речення виявляють різний рівень експресивності. Інтерпозитивне положення номінативних речень робить їх уживання одночасно автосемантичним та інтегровуваним. Синтезуючи та формуючи

конситуації різного семантичного змісту, такі речення мають властивості, що наближають їх до сентенції. Уповільнюючи оповідь і водночас посилюючи статичність опису, речення цього типу формують конотації “пасивність”, “споглядальність” і подібні. У статті розглядаються також номінативні речення, які вживаються в кінці більш або менш протягнутого тексту. Пресупозиція, яка виступає головним джерелом адекватного сприйняття змісту кінцевих номінативних речень, зосереджена у попередньому контексті і встановлюється із ретроспективних зв’язків із ним. Ці речення вводяться в текст як висновок, результативне узагальнення того, про що вже сказано. Завдяки своїй тенденції до лаконічності, стислості та цілісності синтаксичних конструкцій номінативні речення виявляють різний рівень експресивності.

Ключові слова: *стилістичний синтаксис, номінативні речення, номінативні речення-сентенції, інгерентна експресивність, вербалізована образність, експресивна актуалізація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Обрання теми нашого дослідження зумовлене підвищеною увагою сучасної лінгвістики до вивчення системно-функціональної природи мовлення та прагмалінгвістичного аспекту речення. Основний аспект зосереджується на особливостях вираження експресивності номінативними конструкціями. У роботі розглянуто особливості прагматичного значення експресивного мовленнєвого акту (зокрема модифікації сили експресивності) відповідно до мовленнєвої стратегії мовця, де визначальними є такі принципи: а) репрезентація експресивного компонента; б) експресивний синкретизм; в) роль лексичних одиниць та синтаксичних засобів і їх вплив на прагматичне значення висловлювань. Досліджено комунікативну структуру експресивних висловлювань з точки зору домінуючого і допоміжного мовленнєвих актів, визначено їх функції у процесі мовлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Авторське мовлення передбачає розмаїття використання синтаксичних конструкцій, що є проявом художнього мислення. Матеріал дослідження засвідчив, що номінативні утворення як спосіб лаконічного відтворення думки стають облігаторним компонентом багатьох прозових художніх текстів. Номінативні речення виявляють можливості передавати окремі розрізнені спостереження, миттєві враження; номінувати поняття, предмети, явища, багатьом із них властива вербалізована образність – категоріальна ознака, яка виділяє їх серед інших лінгвістичних одиниць, що формують образне світобачення синтаксичними засобами мови. І хоча такі речення за своїми функціональними й семантико-синтаксичними властивостями є самостійними одиницями, вони мають різну контекстуальну зумовленість. На необхідність урахування цієї особливості у синтаксико-стилістичних дослідженнях звертали увагу І. Чередниченко [5, с. 390], А. Коваль [2, с. 204], О. Пономарів [4, с.177]. Експресивні можливості цих речень якнайповніше розкриваються у межах парадигми, на тлі інших синтаксичних побудов, оскільки “нагромадження самих номінативних

структур поза контекстом справляло б враження штучності, випадкового набору слів” [4, с.177].

Мета. Враховуючи значні розходження у поглядах на природу і статус номінативних речень, у даній статті здійснюється аналіз способів вираження експресивності таких одиниць і розглядаються позиційні можливості номінативних експресивних речень в структурі тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У проблематиці граматичної стилістики недостатньо дослідженою залишається синтаксична стилістика або стилістичний синтаксис (терміни вживаються або як паралельні, або диференціюються). Основна увага в цьому напрямі приділяється експресивності синтаксичних утворень. Звернення до синтаксичних категорій зрештою пояснюється недостатньою місткістю власне лексичних одиниць, що змушує вдаватись до різних засобів інтенсифікації висловлювання. Сучасним художнім текстам властива експресивність, яка ґрунтується переважно на своєрідності трансформацій синтаксичних структур. Специфічний афективний синтаксис – засіб вираження емоцій, що забезпечує можливість поетичної актуалізації завдяки його різноманітним зв'язкам з іншими аспектами художнього мовлення (ритмікою, мелодійною і семантичною структурою і т.д.) [1, с. 151-155].

Угорський лінгвіст С.Ульман розрізняє два види стилістичних явищ: 1) ті, що породжують відгук, або “вроджені”, які мають постійний і невід'ємний стилістичний потенціал; 2) експресивні одиниці, які набувають стилістичного потенціалу у контексті [7, с.96]. Таке ж розуміння стилістичних явищ лежить в основі поняття про інгерентну та адгерентну експресивність. Номінативні речення виділяються серед інших синтаксичних одиниць як своєю формою, так і стилістичною семантикою і тому є інгерентно експресивними.

Використання номінативних речень у художніх текстах є одночасно автосемантичним та інтегровуваним. Синтезуючи та формуючи конситуації різного семантичного змісту, такі речення мають властивості, що наближають їх до сентенції: *Замучені, зганьблені, голодні, нещасні жінки плакали, цілували наших бійців, цілували все, що було на них, цілували зброю, припадали до холодних танків на снігу і поливали їх горючими сльозами. І на все це не можна було нікому дивитися без сліз. Радість і горе. То сльози наших матерів, нашої розтерзаної многостраждальної України* (О.Довженко. Україна в огні). Пресупозиція семантичних структур номінативних речень створюється на основі логічних імплікацій із ретроспективних та проспективних зв'язків з контекстним оточенням [3, с. 12]: *Ви говорили мені про якусь дивну історію, неймовірну історію. Заборонена книга, заради якої вбивство йде за вбивством; хтось знає те, що мав би знати тільки я... Небилиці, безглузді теревені. Розкажіть це всім, якщо хочете, ніхто вам не повірить. А якщо навіть якась частка цих ваших породжених буйною уявою припущень і правдива... то що ж, усе знов повертається під мою відповідальність* (Умберто Еко. Ім'я Рози). Номінативні речення *Небилиці, безглузді теревені.* підсумовує попередньо

сказане мовцем і водночас слугує відправним пунктом для подальшого нарративного розгортання. За таких умов реципієнтові відкривається не лише інформативний, а й рефлексивний бік висловлювання. Основною комунікативною перспективою номінативних речень стає не факт співвіднесення представленого у них об'єкта мови з конкретним світом речей і понять, а загальний емоційний ефект від його узагальненого і достатньо суб'єктивного сприйняття співрозмовниками [3, с. 12]: *Гетьман присів і повечеряв з ними. Хвалив, що вже давно не смакувала йому страва так, як тут, у Кочубеєвому дворі, в цей тихий, ясний вечір. Та й повітря яке! Як добре вино. Аж груди розпирає. І рад був гетьман, що таке велике товариство за столами сидить. Казав, що нагадуються йому часи Володимира Святого* (Б. Лепкий. Мотря). Речення, яке реалізує емоційну експресивність *Та й повітря яке!*, носить рефлексивний характер, що створює умови для безпосереднього вираження суб'єктивного ставлення наратора до того, про що він, власне, говорить.

У цьому зв'язку в значенні номінативних речень слабшають референційні властивості висловлювань у силу їх несуттєвості, у значеннєвий центр зміщуються емоційність та експресивна насиченість, в результаті чого образність стає не лише композиційним засобом, але й обов'язковою семантичною константою внутрішньої організації досліджуваних речень: *Засміявся Бог – і народилося семеро богів, які стали правувати над світом, вибухнув він сміхом – і постало світло, засміявся вдруге – постала вода, а на сьомий день його сміху з'явилася душа... Нісенітниці. Як і наступний твір, що його написав один з тих незлічимо дурнів, які бралися коментувати Вечерю... Та не вони тебе цікавлять* (Умберто Еко. Ім'я Рози). Номінативне речення *Нісенітниці* перериває оповідь, щоб уповільнити її рух, зупинитися на окремих деталях, активізує увагу читача.

Номінативні речення, як бачимо, стають емоційною характеристикою-узагальненням розгорнутої конситуації, мають складну семантичну структуру, яка в конструктивному плані відповідає багатоконпонентній синтаксичній одиниці, входить складовою частиною у номінативний ряд. Уповільнюючи оповідь і водночас посилюючи статичність опису, речення цього типу формують конотації "пасивність", "споглядальність" і под. Вони є одним із засобів урізноманітнення розповіді, створення колориту живого мовлення, активізації уваги читача, поліпшують сприйняття художнього твору, увиразнюють його.

З комунікативною видозміною висловлювання пов'язане значення його експресивної актуалізації. Виділення значущого (актуалізованого) компонента висловлювання відбувається за допомогою варіювання текстової організації і створення сильної позиції для нього у структурі суміжних речень, об'єднаних єдиним змістом і загальним комунікативним завданням. Зважаючи на роль актуалізації в комунікативній реалізації висловлювання,

можна погодитися з Л. Шевченко, яка тлумачить термін актуалізований не лише як “дійсний, сучасний”, а передусім як “сутнісний, важливий” [6, с. 6].

Кінцеве (постпозитивне) положенням у тексті визначає ступінь синтагматичного злиття і зумовленості номінативних структур з одиницями, які входять в єдине контекстне ціле, а також ступінь формування експресивного впливу від сприйнятого і виділеного у висловлюванні фрагменту дійсності. Інтонаційно виділювана постпозиція є сильною позицією номінативного речення у загальній семантико-синтаксичній організації тексту. Пресупозиція, яка служить головним джерелом адекватного сприйняття змісту кінцевих номінативних речень, зосереджена у попередньому контексті і здобувається із ретроспективних зв'язків із ним: *Якийсь падлюка і кретин – білогородський комендант вирішив перед мостом перевірити путівки у всіх машин. Внаслідок цього кретинізму збилося в купу більше трьох тисяч різних машин з усім, що тільки можна уявити. Лайки, суперечки, бедлам.* (О. Довженко. Щоденник); *Як сумно доньці чути таке про батька. І він, значить, також належав до тих, що чинили заколот на Україні, щоби з того заколоту винести для себе булаву. Старі гріхи!* (Б. Лепкий. Мазепа: Мотря). За комунікативним результатом постпозитивні висловлювання становлять перманентне утворення контекстного значення, його породження та підсумок, характеризуються як носії значення, що об'єднує їх з художнім текстом в одну цілісність.

Підводячи певний висновок із події, яка розвивається у пресупозиції, кінцеві номінативні речення актуалізують ознаки даної ситуації, суттєві для її аксіологічної характеристики з позиції наратора і переадресованої читачам (слухачам): *Враз перед ним спливало обличчя рудуватого Гея, і він несамохіть збагнув, що це – онук його брата, отже і його родак... Безглуздя, шкода, сум* (Ю. Покальчук. Озерний вітер); *Біла світлиця, пухнасті на долі килими, щоб м'яко було ступати, в печі огонь, омела звисає зі стелі. Різдво* (Б. Лепкий. Мазепа: Мотря); *Звіється курява на шляху – кидають серпи і коси й біжать у село, кажуть, що вороже військо надходить, гримить – гадають, що гармати ревуть, в шумі вітру чують крики і стогони людей... Війна* (Б. Лепкий. Мазепа: Не вбивай). Слід зазначити, що у цих випадках неможлива трансформація за участю слова “це”: “це – безглуздя, шкода, сум”, “це – Різдво”, “це – війна”; складний образ, утворений групою речень, входить у коло понять, підтримується словесно, причому немає протиставлення цієї констатації поняттю, що її узагальнює, тобто в нашій свідомості вони не поставлені у предикативні відношення. Отже, номінативні речення визначаються також семантикою аксіологічного підсумку. Вони стають засобом емоційного завершення, образно-метафоризованої характеристики, і, таким чином набувають значного ступеня експресивності. Постпозитивні номінативні речення визначаються семантикою аксіологічного підсумку. Вони стають засобом емоційного завершення, образно-метафоризованої характеристики, і, таким чином набувають значного ступеня експресивності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, досліджуваний матеріал свідчить, що номінативні речення у художньому творі відіграють важливу синтаксико-композиційну та емоційно-експресивну роль. Ужиті в середині тексту, в абсолютному кінці оповіді чи обрамлюючи її у композиційній рамці, вони є одним із засобів урізноманітнення розповіді, створення колориту живого мовлення, активізації уваги читача, поліпшують сприйняття художнього твору, увиразнюють його. Тексти, яким властиве широке використання номінативних речень, віднесені до специфічно побудованих, часом імітованих, часом спонтанних, але, як правило, експресивно насичених, художньо виправданих.

Список використаної літератури

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози / Роксолана Петрівна Зорівчак. – Львів: Львів. ун-т, 1989. – 216 с.
2. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови: [підручник] / Алла Петрівна Коваль. – К.: Вища школа, 1987. – 349 с.
3. Новикова Т. Л. Присубстантивный распространитель в семантической структуре номинативных предложений: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 “Русский язык” / Татьяна Леонидовна Новикова. – К., 1990. – 23с.
4. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови: [підручник] / Олександр Данилович Пономарів. – [3-тє вид., перероб. і допов.]. – Тернопіль: Навчальна книга, 2000. – 248 с.
5. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови: [підручник] / Іван Григорович Пономарів. – К.: Радянська школа, 1962. – 495 с.
6. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: [монографія] / Лариса Іванівна Шевченко. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 478 с.
7. St. Ullmann. Semantik. Eine Einführung in die Bedeutungslehre. – Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1973. – 278 s.

УДК 811.161.2

Оксана Мельник

к. філол. н., доцент кафедри

філології та перекладу

Івано-Франківського національного

технічного університету нафти і газу

ЗІТКНЕННЯ РІЗНИХ МОВНИХ КАРТИН СВІТУ В СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ АМЕЛІ НОТОМБ «ТОКІЙСЬКА НАРЕЧЕНА»)

Анотація. У статті розглянуто особливості зіткнення різних мовних картин світу на матеріалі сучасного художнього перекладу з французької мови – роману бельгійської письменниці Амелі Нотомб «Токійська наречена». Доведено, що саме завдяки експресивності художнього тексту та

автобіографізму твору увиразнюються різні грані міжкультурної взаємодії, своєрідність міжетнічних комунікативних контактів, опозиція «своє - чуже», відмінні моделі інтерпретації дійсності. З'ясовано, з якими особливими психологічними характеристиками, а також виявами мовної свідомості японців зіштовхується франкомовна європейка, оповідачка Амелі. Встановлено етнокультурні стереотипи, що формують позитивну настанову спостерігачки щодо чужої спільноти (стандартизовані уявлення про ставлення японців до роботи, подорожей, навчання, приладдя, інших культур). Зазначено, що роман «Токійська наречена» Амелі Нотомб обрано для аналізу не випадково, адже тут зображено процес паралельного вивчення мов, що зумовлює і порозуміння представників двох культур, і комунікативні невдачі. Визначено, які перешкоди та бар'єри постають між представниками Сходу та Заходу: різне оцінювання тих самих ситуацій, відмінності етикету на застіллях, недоречні запитання, неправильне трактування значень слів, неадекватний вибір мовних засобів, стилістичні та фонетичні проблеми. Наголошено на тому, що дві різносистемні мови, перетинаючись у житті персонажів у ході взаємного вивчення, ще виразніше виявляють самотні ознаки, прояви, кардинальні відмінності. Наприклад, звична практика японців запитувати у заперечній формі та відповідь на західний лад зумовлюють повне нерозуміння між партнерами, коли йдеться про важливу подію. Виявлено, яку безеквівалентну лексику засвоює франкомовна бельгійка, охарактеризовано мовленнєву поведінку чужинки, яка занурюється в іншу культуру.

Ключові слова: *художній переклад, мовна картина світу, комунікативна перешкода, мовний бар'єр, етнічний стереотип.*

Постановка проблеми. Проблеми дослідження процесів міжкультурної комунікації і специфіки національного сприймання світу є актуальними через щораз тіснішу взаємодію культур у сучасному світі. Чужість неодмінно зацікавлює, приваблює перспективою пізнати інший спосіб мислення та світогляд, оцінити відмінну мовну картину світу крізь призму національно-культурних особливостей. Вважаємо особливо вартими дослідницької уваги способи долати міжкультурні бар'єри, причини комунікативних невдач, етнокультурні стереотипи та опозицію «ми - вони» як атрибути сприйняття спільнот, засоби вираження мовних картин світу. Сучасні художні переклади видаються цікавими джерелами якраз для осмислення мовної поведінки представників різних культур, а зіткнення діаметрально протилежних мовних картин світу потребує ґрунтовнішого теоретичного та практичного вивчення. На нашу думку, саме письменники завдяки естетичним критеріям та сукупності зображально-виражальних засобів здатні глибоко розкрити колізію, зумовлену контактами носіїв різних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники виокремлюють універсальну та національно-специфічну частини мовних картин світу. О. І. Голубовська зіставляє чотири моделі етнічної особистості (української, російської, англосаксонської, китайської), наголошуючи на двох чинниках,

які визначають особливості вербалізації світу в кожного етносу: зовнішньому світі; національному способі мислення. На думку авторки, національні інтелектуально-оцінні концепти реалізуються на лексичному рівні мовної системи у вигляді певних образів, еталонних стереотипів та символів [2]. С. Я. Єрмоленко відзначає, що специфіку мовної картини світу відбивають засоби національно-мовного вираження, а мовознавці мають неодмінно опиратися на знання лінгвокультурології та етнопсихології. Дослідниця виявляє ознаки стійкості та змінюваності мовної картини світу, підкреслюючи відмінності: «Різні мови – це ніби різні вікна, через які кожен народ дивиться на світ і сприймає, ословлює його по-своєму...» [3, с. 96]. Мальцева К. С. розглядає культурні категорії «своє» та «чуже», називаючи розподіл на «своїх» та «чужих» всюдисутньою тенденцією: «Образ іншої культури, що виробляється в рамках певної культурної спільноти, є стабільною рисою міжкультурної взаємодії і відображає одну з універсальних культурних сприйняттів» [5, с. 9]. На думку Т. М. Головач, відчуті особливості і менталітет чужої культури можна, подолавши бар'єри міжкультурної комунікації, а своєрідність національної ідентичності стає очевидною на тлі взаємодії з іншими культурами. Дослідниця відзначає конструктивну та неконструктивну взаємодії між представниками різних культур, окреслює функції екзотизмів у контексті міжкультурного спілкування [1]. В. В. Красних вивчає передумови успішної та неуспішної комунікації, проблеми, пов'язані з розбіжностями індивідуальних когнітивних просторів, виокремлює комунікативний провал як повне нерозуміння комунікантів та причини невдач (різне оцінення ситуацій, нерозуміння контексту, неадекватний вибір мовних засобів та ін.) [4]. Пирогов В. підкреслює особливу логіку мислення японців, виділяючи тип творчої особистості, яка відкрита до гармонійного спілкування з природою. Дослідник обґрунтовує зв'язок системи письма та ментальності [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Усвідомлення «чужого», особистий досвід міжкультурної комунікації та занурення в іншу ментальність становлять інтерес з погляду компаративного аналізу різних мовних картин світу. У цьому контексті привертає увагу сучасний переклад з французької мови роману Амелі Нотомб «Токійська наречена» (2019 р.). У художньому тексті увиразнюються дві протилежні мовні та ціннісні картини світу, що створюють опозицію «Схід – Захід» (ширококонтекстна, колективістська культура на противагу вузькоконтекстній, індивідуалістській; ієрогліфічне письмо – абеткове письмо). Зауважмо, що твір є автобіографічним, адже письменниця 5 років дитинства провела в Японії, працювала в Токіо, тож ці факти відіграють виняткову роль у її прозі. Художньо-естетична вартість роману, зокрема зображення особливих етнопсихологічних характеристик та іншої мовної свідомості, зумовила наш вибір матеріалу.

Мета статті. На основі аналізу художнього перекладу охарактеризувати міжкультурні розбіжності кодів комунікації. Тож

необхідно виявити чинники, які перешкоджають взаємодії носіїв мов (комунікативні перешкоди та бар'єри), розглянути вияви різних моделей інтерпретації дійсності у представників Заходу і Сходу (на матеріалі роману «Токійська наречена» бельгійської письменниці Амелі Нотомб).

Виклад основного матеріалу. Для оповідачки чуже не є ворожим, тривожним чи небезпечним, навпаки – спорідненим і вартим, щоб обожнювати. Амелі перебуває у чужинному середовищі, до якого виражає своє оцінно-емоційне ставлення (від захопливого подиву – до буденного враження): «Хіба можна не захоплюватися таким народом?» [6, с. 85]; «Японія – звичайна набридлива країна» [6, с. 126]. Своєю мовленнєвою поведінкою гостя підкреслює позицію «я своя», а не «я чужа»: «мимоволі відповіла, як справжня японка» [6, с. 9], «Дуже мені подобалося копіювати реакцію японців» [6, с. 44]. Підвищена цінність іншої культури в очах Амелі, шана до чужого, комунікативна відкритість культурному впливу є визначальними у зіткненні з іншою реальністю. Але, попри те, що персонажі навчають один одного своєї рідної мови (перехресно – французької та японської) і роблять помітний поступ, неминучими є розбіжності в інтерпретації певних ситуацій та мовні перешкоди. Розгляньмо деякі з них.

Щодо труднощів опанування мов, то французькі орфоепічні особливості та складна графічна форма ієрогліфів урівноважують умови і шанси партнерів: «Вчитися розмовляти моєю мовою, напевне, так само важко, як опанувати письмо його мовою» [6, с. 7]. Найскладніший бар'єр для японця Рінрі – фонетична перепона: «Якби не знала, що Рінрі говорить до мене французькою, то подумала б, що переді мною початківець у вивченні китайської» [6, с. 6]. Спроба вимовити по-французьки слово «яйце» перетворилася на справжнє випробування: «Французьку добре не опануєш, не розбивши трохи яєць» [6, с. 127]. Згодом, попри очевидний прогрес, постає ще й стилістична проблема – у живих розмовних ситуаціях хлопець спілкується надто швидко, підкреслено офіційно, не помічаючи недоречності фраз у звичайній телефонній бесіді:

- Добрий день, Амелі. Я б хотів дізнатися про стан твого здоров'я.
- Чудовий.
- Що ж, за таких умов, чи не маєш охоти побачитися?

Я розреготалася. Він не второпав, чому саме [6, с. 61].

Співрозмовники зіштовхуються і з семантичними бар'єрами розуміння, коли обоє надають неправильного значення словам чужої мови. Скажімо, «асобу» означає «грати», «відвідувати», «зустрічати», «веселитися», «фліртувати», «гарно проводити час», «розважатися», «нічого не робити» тощо. Амелі асоціює це багатозначне японське дієслово з англійським «to play» і не розуміє очевидного смислу конкретної ситуації:

– Не переймайтесь, ви моя гостя, – сказав Хара, – сідайте і грайте.

Я озирнулася довкола у пошуках гри. Марно. Емі помітила мою розгубленість і вибухнула сміхом [6, с. 17].

Неадекватний вибір мовних засобів створює напруженість через поведінку партнера: лише одне неправильно вжите слово з уст Рінрі (двічі повторює французькою «коханка» замість «вчителька») геть виснажує дівчину, так що вона навіть не здатна зробити зауваження. Бельгійка відкриває для себе, що глибоко вкорінені норми пристойності накладають табу на слово «кохання» в японській мові, крім літератури та схожих сфер. Тож Рінрі відчуває себе вільніше саме в чужій лексиці, коли хоче висловити свої почуття: «Французька мова була для нього звабливою і розкутою територією...» [6, с. 50]. Мабуть, найбільшим непорозумінням стає запитання Рінрі про одруження з ним: «Ти і далі не хочеш вийти за мене?» Суть у тому, що для японців є звичною практикою запитувати у заперечній формі, наприклад: «Не хочеш іще sake?» (відповідь «ні» означає «так, хочу»). Дівчина, не приймаючи пропозиції, відповідає закоханому за інерцією («на західний лад»), а її відмову Рінрі насправді сприймає як згоду, й Амелі вже не може виправити ситуацію.

Амелі засвоює безеквівалентну лексику (реалії, «культуроніми»), як-от: окономіякі (страва японської кухні), котацу (традиційний японський предмет меблів); ріокан (готель в традиційному японському стилі), фуру (японська ванна), юката (вид жіночого одягу) та ін. Дівчина охоче переймає незвичні конотації, властиві японським словам, коли йдеться про ставлення до Рінрі: «Сучасній французькій мові бракує слушного слова, щоб описати мої почуття до цього хлопця, але в японській відповідний термін є: кої. Це слово можна приблизно перекласти як смак. Він був мій на смак. Він був моїм коїбіто, себто тим, з ким я ділила кої: його товариство було мені до смаку» [6, с. 50].

Дві різносистемні мови, перетинаючись у житті персонажів у ході взаємного вивчення, ще виразніше виявляють самотні ознаки, прояви, кардинальні відмінності: «... і я, і Рінрі опанували типові особливості рідної мови одне одного: він грався в кохання, надихаючись цією прогресивністю, а я насолоджувалася кої» [6, с. 50-51]. Японська «репрезентує найвигадливіші форми грічності»; набагато краще описує абстрактні поняття; звучить, «наче музика»; особлива тим, що назва кольору може бути синонімом почуття; важка тому, що іноземці не спроможні впоратися з наголосами. Рінрі, читаючи вголос художній уривок Юкіо Місіма для Амелі, зауважує, що краса літературного твору – саме в японській мові: «Як таке перекласти?» [6, с. 48]. Французька, звісно, теж вирізняється: «підступна», «надто вибаглива»; має романтичний відтінок, адже кохання – «захоплення настільки французьке, що дехто бачить у ньому національний винахід» [6, с. 50]. Дівчина усвідомлює свій дивний феномен: її активне застосування японської випереджає пасивне розуміння, тобто співбесідники сприймають Амелі як фахівця з японської філології, вона ж не розуміє з їхніх реплік ані слова й імітує діалог, який насправді є монологом. Рінрі ж так манить «мова Вольтера», що, змирившись із втратою Амелі, він таки знаходить іншу французьку наречену.

Представники різних етнічних груп по-своєму оцінюють дійсність, про що свідчать неоднакові психологічні реакції. Скажімо, партнери протилежно

трактують ситуацію в готелі, коли прибиральник стежить за дівчиною біля фуро: «Рінрі заплескав у долоні і зареготав:

– Яка чудова історія! Мусиш розповідати її мені частіше.

Я чекала на обурення з його боку, але очікування не справдилися...» [6, с. 131].

Хоч як щиро Амелі намагається пізнати чужий культурний простір, та деякі японські звичаї вкрай важко узгодити зі своїми звичними правилами. Наприклад, разюча відмінність між людиною Заходу і представником Сходу – мовленнєва поведінка на застіллях, адже японці не розмовляють, вважаючи, що «найбільше зло за столом – марудний обов'язок вести розмову» [6, с. 98]. Така традиція зумовила появу професії бесідника, який сам веде розмову, поки всі спокійно їдять; у романі гості віддають цю роль чужинці: «Одинадцятьох хлопців сиділо тихенько і уважно слухали, немов студенти на лекції. Я боялася, що зараз хтось витягне зошит і почне записувати. Мало сказати, що я почувалася дуже незручно» [6, с. 95-96]. Натомість Рінрі дивується зі способу, як саме дівчина гасить пальник, тобто дмухає на полум'я. Інший приклад – непорозуміння з учителем, який розлютився, адже Амелі хотіла задати запитання, що є цілком звичним для європейців, однак неприйнятним для японців:

– Сенсею не докучають запитаннями, – пробурчав викладач.

– А якщо я не розумію?

– Усе зрозуміло! [6, с. 32].

Обидвом персонажам повсякчас доводиться добудовувати смислові ланцюжки в різних ситуаціях: «... в його очах можна було прочитати: «Бельгійці таки справді дивні люди»; «Я не вимагала додаткових пояснень. Цей хлопець постійно збивав з пантелику» [6, с. 111]; «... більш чи менш спантеличений вигляд твого співрозмовника завжди можна пояснити різницею між культурами» [6, с. 8]; «Не говори зі мною, як з марсіянином» [6, с. 136]. Безперечно, неодмінними складниками міжкультурної взаємодії є етнічні стереотипи, і в європейки Амелі вони формуються крізь її позитивну настанову щодо японської спільноти. З погляду франкомовної гості, японці мають невичерпну терплячість і надзвичайне почуття власної гідності (в цьому дівчина переконалася, відвідавши Хіросіму); створюють культ приладдя; глибоко і надмірно цікавляться іншими культурами. Окрім того, не є сором'язливими; схильні до виняткового конформізму; вчаться і працюють, «як навіжені»; мають вічну потребу все фотографувати; роблять усе тільки тому, що так годиться; за кордоном завжди ходять юрбою; вважають, що наодинці подорожують лише божевільні. Щодо Рінрі, то він «... так і не збагнув, якої я національності, але я вже до такого звикла» [6, с. 6]. Так авторка іронізує зі свого бельгійського походження, маючи на увазі, що їй постійно доводиться уточнювати в розмовах з іноземцями, на якому континенті розташована її Батьківщина.

Висновки та перспективи. Отже, у романі Амелі Нотомб «Токійська наречена» оповідачка крізь призму національно-культурних особливостей

японців оцінює іншу мовну картину світу, виявляючи світоглядні розбіжності між представниками Сходу та Заходу. Фонетичні, стилістичні і семантичні комунікативні перешкоди, а також етнокультурні, психологічні та мовні бар'єри між франкомовною бельгійкою та токійцем Рінрі зумовлюють низку непорозумінь попри те, що обоє мають велике поле для успішної комунікації. Завдяки перехресному опануванню японської та французької увиразнюються антиподи – дві різносистемні мови. Мовленнєва поведінка чужинки засвідчує підкреслену позицію «я своя» та активне вживання іноземної мови, що випереджає пасивне розуміння.

Перспективи дослідження – проаналізувати різножанрові сучасні переклади, щоб виявити особливості взаємодії різних культур та мовних картин світу.

Список використаної літератури

1. Головач Т. М. Гетерогенні елементи в контексті міжкультурної комунікації. Лінгвістика. 2012. № 2. С. 5–11.
2. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. К., 2004. 38 с.
3. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. Мовознавство. 2009. № 3-4. С. 94–103.
4. Красных В. В. Свой среди чужих чужих: миф или реальность? М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. 375 с.
5. Мальцева К. С. Опозиція «своє/чуже» як культурна універсалія. Наукові записки НаУКМА. 2002. Т. 20–21. Теорія та історія культури. С. 6–10.
6. Нотомб А. Токійська наречена : роман; перекл. з франц. Павла Мигалья. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 160 с.
7. Пирогов В. Етнолінгвістичні паралелі у різносистемних мовах. Східний світ. 2001. № 1. С. 92–106.

УДК 81'233

Марія Якібчук

доцент кафедри

філології та перекладу

Івано-Франківського національного

технічного університету нафти і газу

ГЛОБАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ: МОВНІ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування глобальної компетентності, зокрема її мовним аспектам для майбутніх фахівців. Досліджено, що процес глобалізації має різні аспекти, але основоположним для всіх інших, перш за все, є культурна глобалізація, тобто формування загальних для всіх культур світу форм і структур, що забезпечують комунікацію між окремими індивідами, між групами і між індивідом і

групою. З'ясовано, що в комунікації найістотнішу роль відіграє мова, яка найтісніше пов'язана із світоглядом, що формується певною культурою. Мова як елемент культури формує світ, у якому живуть люди конкретної мови. Наголошено, що специфікою культурної ситуації сучасного світу є як тісне зближення народів, що уможливорює діалог культур, так і наявність глобальних проблем, викликів існуванню людства, що можуть бути вирішеними лише за допомогою спільних зусиль представників усіх культурних середовищ. Проаналізовано важливість мовної компетентності як невід'ємної складової професійної грамотності. Розглянуто можливі шляхи формування глобальної компетентності: написання літературних есе, організація онлайн-зустрічей і занять з носіями інших мов., виконання наукових дослідницьких робіт, які відповідають тематиці, запропонованих педагогом, та віддзеркалюють транснаціональну природу наукових відкриттів людства; прочитання та дослідження окремих літературних творів. Обґрунтовано значення глобальної компетентності для апелювання до лінгвістичного вибору, подано загальний аналіз міжкультурної комунікації з акцентом на мовному аспекті, який проаналізовано в рамках активізації вербального спілкування студентів-чужоземців засобами мови. З'ясовано значення термінів комунікація, міжкультурна комунікація та доповнено власними тлумаченнями. Висвітлено мовні відмінності, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов і культур для подальшого використання результатів у практичній діяльності. У рамках вербального спілкування розкрито особливості мовленнєвої культури різних комунікантів. Доведено, що опанування іноземними мовами активізує навчальну діяльність студентів.

Ключові слова: *глобальна компетентність, міжкультурна комунікація, мовна компетентність, міжкультурний діалог, культурний контекст, самототожність, модернізація мовної освіти.*

У сучасному світі людське спілкування набуває нових форм і ставить перед собою глобальні завдання. Потреба у соціокультурній адаптації, подолання проблеми взаєморозуміння, величезний потік інформації у всіх сферах знань, здатність здійснювати діалог культур призводить до усвідомлення професійного оволодіння мовою як феноменом національної ідентичності і засобом міжкультурної комунікації.

Постановка проблеми. Актуальність теми. Глобальна компетентність - це вимога 21 століття. Сьогодні впровадження глобальної компетентності у вищих навчальних закладах стає тенденцією. Зокрема у США дуже активно застосовують цей досвід, який переймається і іншими країнами світу. Україна як одна з учасниць світових глобалізаційних процесів також переймає цей досвід. Тому слід приділити увагу питанням глобальної компетентності, зокрема мовним аспектам, досліджуючи їх в Україні та та по можливості використовувати в українських вузах.

Аналіз останніх досліджень. Глобальна компетентність включає в себе знання різних соціальних, культурних і мовних практик. Значного

успіху в обґрунтуванні глобальної освіти й глобальної компетентності досягли закордонні дослідники. На думку європейських учених А. Габезудо, Х. Хрестідіса, Ф. Гальбартшлопера, глобальна компетентність містить три компоненти: знаннєвий, вміннєвий, ціннісний. Компетентність досліджували також такі зарубіжні вчені як К. У Білісл, М.Лінард, Б.Рей, Л.Туркал, М.Джорас. Українські вчені Г.Несен, О.Овчарук, Г.Попова, В.Ягунов, В. Свистун, А. Хуторський. Н.Авшенюк визначають глобальну компетенцію як здатність фахівців застосовувати отримані знання та навички, розкривати соціальні якості особистості в процесі їх професійної діяльності. Основу компетентності фахівця, на думку сучасних науковців О.О.Бодальова, В. І. Жукова Л.Г., Лаптева В.О., Сласьоніна та інших, складають компетентність діяльності, спілкування і саморозвитку. Роботи науковців Г.О.Балла, Є.О. Клімова, О.М. Алексюка, І.А. Зязюна, В.Н. Кузьміної, І.Ф. Ісаєва є своєрідною концептуальною основою професійної підготовки педагогів у вищій школі.

Мета статті - розкрити взаємодію глобальних і локальних процесів в контексті культурної ідентичності як пошуку універсальних цінностей. Осмислити глобальні перетворення та усвідомити своє місце в них ,зберігши само тотожність і пізнаючи самого себе в певній культурній спільноті, зокрема українській. Обґрунтувати важливість формування глобальної компетентності та її місця у системі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Завдання дослідження. Дати вибіркову характеристику глобальної компетентності,зокрема її мовних аспектів та спроектувати окремі елементи цього концепту стосовно освітньої програми України.

Виклад основного матеріалу. Глобальна компетентність - поняття нове і багатогранне. Однозначного визначення цього терміна немає,існують різні його тлумачення. Національна асоціація освіти США характеризує глобальну компетентність як процес надбання ґрунтовних знань і розуміння міжнародних проблем,отримання здатностей до навчання та роботи з людьми з різних мовних і культурних традицій, знання іноземної мови і навичок продуктивного функціонування у взаємозалежному світовому співтоваристві. [4 ,с.1]. Значного успіху, на нашу думку, в обґрунтуванні важливості формування глобальної компетентності досягли американські та канадські дослідники Н. Вебер, М. Еванс, Л. Інграм, Дж. Годдард. Незважаючи на те, що глобальна освіта майбутніх фахівців 21 ст. зростає досить швидко, глобальна компетентність ще мало досліджена в Україні. Українські фахівці визначають глобальну компетентність як вміння застосовувати отримані знання на практиці. З'ясуємо саме поняття «компетентність». Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти визначає її як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Мовна компетентність - одна із складових глобальної компетентності. Студент повинен сприймати

мову не лише як засіб комунікації, а як інструмент пізнання дійсності, репрезентації змісту думки, почуттів, емоцій. Він має знайти не тільки правильну відповідь на запитання, а й «презентувати власне емоційне ставлення до прочитаного та почутого». [2, с. 203]. Оволодіваючи лексичними, граматичними, синтаксичними нормами, здобувач повинен вміти забезпечити фахове оформлення процесу і результатів праці у відповідній галузі професійної діяльності.

Модернізація мовної освіти в Україні актуалізує компетентнісний підхід до навчання державної мови, визначаючи два види компетенцій: загальні (знання про світ, національну та загальнолюдську культуру, індивідуальний життєвий досвід) і комунікативно-мовні, що складаються з лінгвістичних, соціолінгвістичних та прагматичних компонентів. Багато компетентностей тісно взаємопов'язані. Оскільки мова є засобом формування думки, то мовні компетенції пов'язані з діяльними (аналітичними, прогнозувальними та ін.). Автор терміна «мовна компетенція» Н. Хомський, за яким, мовна компетенція, компетентність-вроджена властивість людини, яка сама здатна «відкривати для себе граматичні правила, достатні для оволодіння рідною мовою». [4.,с.74]. Уперше науковці означили цей термін у другій пол.20ст.

З лінгвістичного погляду мовну компетенцію можна визначити як певний обсяг знань про мову і здатність користуватися ними, як об'єктивну даність,що простежується «відносно онтогенезу й філогенезу конкретної мови» [3, с. 74], починаючи з ранніх етапів її функціонування. Учені поділяють мовну компетенцію на такі різновиди: комунікативну, власне мовну, мовленнєву.

В епоху інноваційних змін, які є наслідком глобалізаційних процесів, зростає необхідність у міжкультурному спілкуванні, у дослідженні певних світових подій і явищ. Для успішного вирішення глобальних проблем, студенти як майбутні фахівці повинні бути обізнані з особливостями різних культур і народів. У зв'язку з цим науковці обговорюють можливість формування нової компетентності, яка змогла б об'єднати людей з різними лінгво-культурними особливостями для колективної творчої праці. Такою і є глобальна компетентність, яка зорієнтована на формування всебічних знань і умінь для роботи в інформаційному суспільстві та розуміння глобальних і міжкультурних проблем, зокрема міжкультурної комунікації. Про актуальність вивчення міжкультурних комунікативних процесів у різних сферах знань, про багатоаспектність досліджуваного питання свідчить багато наукових праць, присвячених цій темі. У праці «Безмовна мова» (1959) Е.Холл заклав теоретичні підвалини міжкультурної комунікації як інтегрованої науки. Міжкультурна комунікація спирається на здобутки соціології, культурології, когнітивної лінгвістики, психології, історії та інших наук. Основою міжкультурної комунікації є мова, у якій пізнаються особливості як людської особистості, так і національно-культурної спільноти. Непорозуміння відбуваються через порушення норм і правил, прийнятих у

конкретному соціумі. Однією з найважливіших складових людської поведінки, яка формується у певному соціокультурному середовищі є комунікація. Саме мовні механізми дозволяють уникнути мовних перешкод у спілкуванні з представниками різних культур, якщо комунікант добре володіє не тільки іноземною мовою, а й знаннями про культурні особливості окремої країни. Міжкультурна комунікація як приклад взаємодії культур особливого значення набуває в лінгвістичному аспекті, який у свою чергу, полягає в дослідженні вербальних і невербальних маркерів культурної інформації задля досягнення комунікативного співробітництва представників різних культур і запобігання комунікативного конфлікту. Тому формування глобальної компетентності майбутніх філологів треба спрямовувати не лише на засвоєння навичок мовленнєвої діяльності, а й розуміння проблем глобального масштабу і здатності їх вирішення, ефективно спілкуючись з різними аудиторіями, руйнуючи географічні, мовні, ідеологічні та культурні кордони, усвідомлюючи себе учасником світових подій.

Безсумніву, формування глобальної компетентності як важливого компонента сучасної освіти, найкраще відбувається під час вивчення фахових дисциплін. Розглянемо можливі шляхи реалізації глобальної компетентності. На думку Н.Авшин, це використання проектної методики, коли студент залучений до виконання національних проектів, які відповідають тематиці досліджень, запропонованих педагогом та віддзеркалюють транснаціональну природу наукових відкриттів людства. До прикладу, коли студент використовує види мовленнєвої діяльності для усвідомлення і вивчення екологічних проблем у світі, або змін, які пов'язані з науково-технічним прогресом чи з'ясування спільного і відмінного між українським і французьким гумором. У такий спосіб студенти швидше засвоюють різні елементи мовленнєвої практики, розвивають мислення, виробляють швидкість реакції, що сприяє активізації їх навчальної діяльності. Нині вчені акцентують увагу на тривимірності глобальної компетенції. Це етичний вимір, що вивчає культурну різноманітність і досліджує культурну різноманітність; академічний вимір-знання, необхідні для розуміння сутності глобалізації і всіх процесів, які пов'язані з цим явищем; діяльнісний вимір - можливість спілкування різними мовами. Ці складові, на думку Н.Авшин, можуть виступати взаємозв'язаними елементами, які підсилюють один одного, так і окремими галузями знань, які викладаються окремо. [1.,с.7]. Тому, мабуть, доцільно під час читання чи аудіювання використовувати тексти, аудіо та відеокасети, у яких висвітлюються особливості іншомовного суспільства та характерні риси іншої національної культури. Цікаво було б досліджувати окремі англійські чи німецькомовні твори, писати літературні есе з метою висловлення власної думки щодо прочитаного, порівнюючи літературні переклади з мовою оригіналу.

Ми вважаємо, що формування глобальної компетенції майбутніх філологів тісно переплітається із мовною компетентністю, а також

впливають інформаційно-комунікаційні технології. Студенти можуть використовувати вербальну і невербальну поведінку, мовні кліше, вирази, інтонацію. У такий спосіб комунікація впливає на співпрацю у взаємозалежному світі і демонструє здатність розуміти і сприймати різні аудиторії за допомогою он-лайн зустрічей та занять із носіями інших мов.

Потреба у соціокультурній адаптації, подолання проблеми взаєморозуміння, величезний потік інформації у всіх сферах знань, здатність здійснювати діалог культур призводить до усвідомлення професійного оволодіння мовою як феноменом національної ідентичності і засобом міжкультурного спілкування. Зважаючи на те, що зараз в Україні навчаються студенти з різних країн, міжкультурна комунікація як результат взаємодії культур набуває дедалі особливого значення, і в цьому контексті основну роль відіграє мовознавчий аспект. Дисципліна «Українська мова як іноземна», яка викладається у Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу, містить у собі гуманістичну складову, що має певні освітні та виховні завдання, формує комунікативну культуру студентів-чужоземців. У цьому курсі стараємось довести, що мова не є закрита система знаків та фігур, а вона є способом життєдіяльності людини, вираженням людського досвіду. І для того, щоб відбувалась комунікація між студентами, між студентами і викладачами, стараємось будувати діалог так, щоб не було культурних розбіжностей між мовцями, щоб вони, по можливості, володіли мовними навиками з культурної та соціальної сфери життя українського народу. Будучи основним засобом комунікації, мова є показником національної ідентичності, в якій відображаються як і особливості окремої особистості, так і всієї національно-культурної спільноти. Знання мовних особливостей іншої культури сприяє швидкому розумінню і налагодженню зв'язків між комунікантами. Мова є засобом матеріалізації різних картин світу, які створює свідомість. Вона може бути зв'язуючим елементом, або- бар'єром, якщо мовці не знають значення слів чи граматичних ознак для мовного діалогу.

«Компетентнісний підхід в українській освіті означає розвиток у кожного студента здатності до самостійного пошуку вирішення проблем різного характеру, зокрема студент-іноземець повинен опанувати українську мову як засіб спілкування, а також діяти як член суспільства в новому соціокультурному просторі» [5,-с.315] - зауважує М.Якібчук. Тому треба брати до уваги індивідуальні якості студента: пізнавальні, емоційні, вольові, національні. Оволодіння українською мовою передбачає поступовий перехід від засвоєних правил до свідомої побудови висловлювань у ситуаціях, максимально наближених до реальних умов. Досвід показує, що, крім традиційних занять, треба проводити й виховні заходи, серед яких можемо назвати відзначення Міжнародного дня рідної мови, екскурсії до визначних місць, перегляд вистав, кінофільмів та їх обговорення, святкування різних свят і за українськими звичаями, і за іншими національностями.

Навчання української мови передбачає зацікавленість процесом пізнання, змістом і способом отримання знань. Пізнавальний інтерес можна формувати за допомогою ознайомлення з історією, культурою, мистецтвом, традиціями інших країн. Це дасть змогу вивчати не лише фонетику, граматичну будову слів, а й розвивати образне мислення для засвоєння культурної спадщини українського народу і іншомовної країни.

Таким чином, можна стверджувати, що вищезазначені комунікативні ситуації під час вивчення української мови як іноземної сприятимуть формуванню глобальної компетентності, яка проявлятиметься у таких вміннях: «розуміти різноманітність суджень, які стосуються однієї інформації та усвідомлювати вплив цих думок на комунікацію» [2, с.204], спілкуватися у середовищі, яке не є природнім; використовувати інформаційно-комунікаційні технології для спілкування. У цьому контексті хочемо наголосити на важливості всіх видів мовленнєвої діяльності, особливо навичок говоріння. Зауважимо, що вагоме значення має орієнтація на формування усного мовлення, що дозволить виявити додаткову зацікавленість у вирішенні різних проблем.

Висновки та перспективи подальшого розвитку у даному напрямку. Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що глобальна компетенція майбутнього спеціаліста формується під час вивчення комплексу фахових дисциплін і зорієнтована на отримання спеціальних знань, які дозволять зрозуміти взаємозв'язок між різними світовими проблемами і подіями, культурами і традиціями, а міжкультурна комунікація дасть можливість адаптуватися до низки нових соціальних і культурних норм. Пізнання інших культур через їхні мови допомагає розширити кругозір студентів-чужоземців, збагатити новими знаннями, збагнути самотність своєї рідної мови. Подальші наукові розвідки пов'язуємо з аналізом вивчення досвіду інших країн в галузі глобальної освіти та вироблення методичних рекомендацій щодо їх використання в Україні, генерування нових підходів для конструктивного діалогу на локальному і міжнародному рівнях.

Список використаної літератури

1. Авшенюк Н. Глобальна освіта як складова професійного розвитку американських і канадських учителів/ Н. Авшенюк//Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. праць. Вип.3/Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Полтав. нац. Пед. ун-т імені В.Г.Короленка.-К.:Полтава:ПНПУ імені В.Г.Короленка,2012.---С.129-132.
2. Бондарук Я. Формування глобальної компетентності у контексті навчання англійської мови майбутніх філологів як новий виклик системі освіти в інформаційному суспільстві./ Я. Бондарук. //Науковий вісник МПУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки-3(54), вересень 2016, С.201-205.
3. Волкова І.В. Суть мовних компетентностей та їх проєкція на методику навчання/ І .В. Волкова// Наукові записки Нац. у-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна».- Острог: Ви-во НаУОА,2017.- Вип. 67.-С.73-76.
4. Глобальна компетентність--- вимога 21 століття (Електронний ресурс)// Національна асоціація освіти, Вашингтон.---2010.---Режим доступу до ресурсу: <http://www.nca.org/asset/docs/NE/PB28A/GlobalCompetence11.pdf>.

5. Якібчук М.В. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації як елемент активізації навчальної діяльності студентів-іноземців./М.В. Якібчук//Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»:науковий журнал.Острог: В-во НаУОА, березень 2019. Вип. 5(73).С.313---316.

РОЗДІЛ 5
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 316.7

Тетяна Ганцюк

*к. н. держ. упр., доцент кафедри
документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,*

Наталія Опар

*к. н. держ. упр., доцент кафедри
документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ВІДОБРАЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ШОКУ ТА ЙОГО МІСЦЯ
У ЗАСВОЄННІ НОВОЇ КУЛЬТУРИ У СУЧАСНІЙ КІНЕМАТОГРАФІЇ

Анотація. Розглянуто підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників до визначення поняття культурного шоку. Зазначено, що культурний шок неминуче має місце у процесі занурення в нову незнайому культуру.

У роботі досліджено ознаки культурного шоку, форми прояву та його основні етапи, серед яких ейфорія, розчарування або незадоволеність, пристосування та інтеграція. Розглянуто шляхи адаптації до нового крос-культурного середовища, а саме асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію та інтеграцію.

Проаналізовано відображення культурного шоку та його місце у засвоєнні нової культури у кінофільмі «Eat. Pray. Love» (2010 р.), знятому за мотивами однойменного роману Елізабет Гілберт («Eat. Pray. Love», 2006 р.). У взятому для аналізу кінофільмі, головна героїня Елізабет подорожує та проживає в трьох країнах: Італії, Індії та Індонезії, набираючись досвіду, набуваючи друзів, пізнаючи себе, та проходячи через чотири стадії пізнання нової культури у кожній із зазначених країн.

Зроблено висновок, що культурний шок, як стан, притаманний людині, що змінює звичне середовище, і у значній мірі залежить від набору зовнішніх та внутрішніх факторів, має нестійкий періодичний характер, позитивну та негативну складові. Більшість людей, які подорожують в інші країни чи працюють в іншій культурі, відчувають всі чотири стадії культурного шоку

(ейфорія, розчарування, пристосування та інтеграція). Чим довше перебування, тим більше циклів проходить кожна людина, оскільки четвертий етап веде до ще однієї стадії ейфорії, яка супроводжується незадоволеністю, негативними емоціями, згодом пристосуванням і так далі.

Ключові слова: *культурний шок, міжкультурна комунікація, пізнання нової культури.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Рушійною силою сучасного інноваційного та мобільного суспільства є злагодженість і продуктивність міжнародного та багатонаціонального співіснування. Світова спільнота прагне досягти гармонії в суспільстві й апелює до прояву толерантності та поваги до інших мов та культур, релігій та звичаїв, уміння знаходити спільну мову та налагоджувати взаємовигідний діалог не лише на урядовому чи бізнесовому рівні, а й на рівні побутового повсякденного спілкування. Саме тому не зменшується, а навпаки, зростає актуальність теми успішної та комфортної адаптації особистості до іншомовного соціокультурного середовища. Оскільки кожна особистість є унікальною та неповторною своєю поведінкою, відчуттями, сприйняттям дійсності та реакцією на певні життєві ситуації, такими ж унікальними є форма, спосіб, швидкість та успішність її адаптації до іншомовного соціокультурного середовища. Актуалізація проблеми адаптації до нової культури пов'язана з істотними цивілізаційними трансформаціями, що зумовили зміни культури, суспільної свідомості і, як результат – «культурний шок», який переживає людина, потрапивши у нове культурне середовище.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню поняття «культурний шок» присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних науковців та дослідників. Серед них І. Г. Біленька, О. Р. Бурбело, В. І. Дротенко, Т. В. Колбіна, Т. Л. Смоліна, І. В. Тарасюк та інші. Проте сьогодні актуальними є вивчення ролі феномену культурного шоку в процесі соціокультурної адаптації.

Мета статті полягає у визначенні особливостей культурного шоку та його ролі в процесі соціокультурної адаптації (на прикладі кінофільму «Eat. Pray. Love»).

Виклад основного матеріалу. Коли говорять про культурний шок як про явище, мова йде про властиві всім людям переживання та відчуття, які вони випробовують при зміні звичних умов життя на нові. Суть культурного шоку – конфлікт старих і нових культурних норм і орієнтацій, старих, які властиві індивіду як представникові того суспільства, яке він покинув, і нових, які представляють те суспільство, в яке він прибув.

За словами А. В. Марковської, коли людина опиняється в іншому культурно-мовному середовищі, вона відчуває так званий «культурний шок» через недостатнє знання національних цінностей і законів спілкування носіїв інших культур і мов. Щоб уникнути всіх непорозумінь – потрібно мати вагомі знання тої чи іншої культури, потрібно щоб відбувалася взаємодія між культурами [3, с. 177-178].

У літературі появу терміну «культурний шок» пов'язують з іменами Ruth Benedict та Cora Du Bois. У другій половині 50-х років ХХ ст. К. Оберг започатковує низку досліджень цього феномену і застосовує термін «культурний шок» до визначення стану дезорієнтації людини, спричиненого виїздом за кордон і зміною звичного культурного середовища. Науковець К. Оберг вважається засновником теорії культурного шоку. Саме з його ім'ям сучасна наука пов'язує досліджуване поняття. У своїй доповіді (1954р., Ріо де Жанейро, Бразилія) К. Оберг визначає культурний шок як «тривожний стан, що виникає внаслідок втрати всіх звичних знаків та символів соціальної взаємодії». Культурний шок – це стан розпачу і безпорадності, спричинений втратою людиною звичних ціннісних орієнтирів; його наслідком є її нездатність діяти в цих умовах і визначати свою подальшу поведінку [8].

Дослідниця Н. Ю. Тодорова зазначає, що «культурний шок» – одне з неминучих переживань у процесі занурення в нову незнайому культуру. Важливо знати, що культурний шок і його ознаки – нормальні й очікувані в міжкультурних ситуаціях. Це почуття дезорганізації, що супроводжується психологічними й навіть фізичними проблемами, які викликані стресом від спроб облаштувати своє життя в іноземній культурі [4, с. 29].

Аналіз теоретичних підходів до вивчення адаптації особистості або групи до іншого етно- чи соціокультурного середовища свідчить, що входження людини в іншу культуру супроводжується глибокими психічними потрясіннями. Але культурний шок може відігравати і позитивну роль, коли первинний дискомфорт веде до прийняття нових цінностей та моделей поведінки, і стає джерелом саморозвитку та культурного зростання.

Якщо людина продовжує дотримуватися тих норм та цінностей, які були прийняті вдома, звідки вона була вимушена виїхати, це тільки ускладнює ситуацію. Чим більш жорстко людина дотримується звичних для неї культурних моделей поведінки, схвалюваних в своєму регіоні, тим важче їй пристосуватися в новому середовищі. Іноді людина діє за протилежним принципом і вдається до крайнощів: починає заперечувати власну культуру, у неї погіршується ставлення до малої батьківщини. Через це порушується хід процесу адаптації. Подібні трансформації самосвідомості знижують рівень толерантності до інших груп, перешкоджаючи адаптації [2, с. 7].

Дослідниця Є. Г. Фалькова вважає, що стресогенний вплив нової культури на людину називають «культурним шоком». [5, с. 17]. На її думку існує шість форм проявів культурного шоку, які подано на рисунку 1.1.

На думку дослідниці О. Л. Вознесенської, коли людина потрапляє в дещо інше культурне середовище, вона може переживати когнітивний, емоційний, мотиваційний дисонанс, що заважає пристосуванню до нового середовища. Вона звикла спілкуватися з людьми, звикла реагувати на оточуючих певним чином, а тепер вона відчуває, вона робить щось не так, що на неї звертають зайву увагу. Це прояв культурного шоку, який може довго тривати. У міру засвоєння і прийняття нової культури вона долає цю кризу і відчуває себе як риба у воді [2, с. 7].

Рисунок 1 – Форми проявів культурного шоку (за дослідницею Є. Г. Фальковою [5])

У ході адаптації до нового середовища людина проходить певні етапи або стадії. Зокрема, дослідниця Н. Ю. Тодорова виділяє такі етапи культурного шоку: 1) ейфорія (чи «медяний місяць»); 2) розчарування, незадоволеність; 3) пристосування; та 4) інтеграція (зрілість) [4]. Більшість людей, які працюють в іншій культурі, незалежно від строку перебування, відчують всі чотири стадії культурного шоку. Крім того, чим довше перебування, тим більше циклів проходить кожен експатріант; четвертий етап веде до ще однієї стадії ейфорії, супроводжуваної незадоволеністю й розчаруванням, потім пристосуванням і так далі .

Серед способів адаптації до крос-культурного середовища дослідниця В. І. Аксьонова виділяє такі:

- асиміляція (людина повністю приймає норми і цінності чужої культури);
- сепарація (заперечення чужої культури при збереженні ідентифікації тільки зі своєю культурою);
- маргіналізація (втрата ідентичності з власною культурою і відсутність ідентифікації з культурою більшості);
- інтеграція (ідентифікація як з власною, так і новою культурою) [1, с. 194].

Незважаючи на те, що культурний шок часто асоціюють із негативними наслідками, у невеликій кількості він усе ж може бути важливим для саморозвитку й особистісного зростання. У такому аспекті культурний шок трактують як перехідний досвід, котрий може вести від адаптації до нових цінностей, установок та зразків поведінки: ознайомлюючись «з іншою культурою, індивід отримує нові знання шляхом розуміння коренів власного етноцентризму й шляхом досягнення нових перспектив та поглядів на природу культури... Парадоксально, але добре, коли хтось здатен прийняти нові та різноманітні варіанти людських відмінностей, добре, коли хтось пізнає себе...» [6].

Про актуальність дослідження поняття культурного шоку свідчить також те, що ця тема порушується у сучасних кінофільмах. Так, пропонуємо розглянути особливості культурного шоку у процесі соціокультурної адаптації на прикладі американської романтичної мелодрами режисера Раяна Мерфі «Їсти. Молитися. Кохати» («Eat. Pray. Love», 2010) [7], знятої за однойменним романом Елізабет Гілберт («Eat, Pray, Love», 2006).

Кінострічка «Їсти, молитися, кохати» про шлях головної героїні до поступового розуміння самої себе, про сучасну жінку та її щоденні клопоти на роботі, вдома, стосунках, родині або коханні, про дорослішання та осягнення того, ким вона є і що їй потрібно на відміну від того, що вона хоче. Цілий рік головна героїня Елізабет проживає в трьох країнах: Італії, Індії та Індонезії, набираючись досвіду, набуваючи хороших друзів і пізнаючи себе. Мандрівка означає втечу від звичної обстановки заради подолання депресії і передбачає внутрішній неспокій, спричинений пошуками свого «я», погонею за своїм «я», але ж і позбавлення спогадів, пов'язаних з цим «я».

Подорож героїні починається з Італії. *“Italian doesn't need anything, he goes through the city slowly passing the signs – and let the whole world wait”*, – розповідає головна героїня фільму Елізабет. Вона знімає в Римі недороге житло у місцевої мешканки, та відразу ж намагається влитися в італійське середовище. І перші труднощі, які її спіткали, – це те, що в цій країні ніхто не визнає іншої мови, крім італійської. Тобто Елізабет стикається з культурним шоком, зокрема мовним бар'єром. Елізабет розгублена: вона не знає, куди іти і що їй робити далі. Їй важко засвоїти італійську мову через те, що нею розмовляють не тільки губами, але й жестами.

В Італії Ліз несподівано для себе стає свідком загальних народних веселощів. Рим, немов просочений ідеєю про те, що потрібно жити сьогоdnішнім днем, вмiти радіти і насолоджуватись кожною хвилиною. Оскільки Елізабет Гілберт – американка, варто значити те, що американці не схильні до такого способу життя. Для неї – це зовсім нове, незвичне.

Приєм їжі в Італії, немов якийсь ритуал. В італійській культурі з цим багато пов'язано. І ця частина культурної спадщини передається від покоління до покоління. Опинившись в чужій країні, героїня відчуває себе, як риба, викинута на берег. Італійська культура достатньо відкрита: тут цілком прийнято проявити свої почуття, обійнявши або поцілувавши. І для Елізабет ці враження стали дуже освіжаючими.

В Італії Ліз проходить такі етапи культурного шоку: спочатку стадія ейфорії (вона захоплено гуляє вулицями міста та куштує неймовірно смачні страви). Далі стадія незадоволеності – почуття дезорганізації, виникає розчарування у собі й в інших. Елізабет відчуває депресію і роздратування. Незадоволення виникає також через мовний бар'єр. Наступний етап – пристосування. Елізабет розуміє всі переваги італійської культури, знаходить нових друзів, з якими проводить багато часу. Далі стадія інтеграції – входження в нову культуру, яке проходить успішно, і Елізабет легко оперує в італійській культурі.

Наступна зупинка – Індія. З перших кадрів, коли Ліз їхала в таксі, вона була шокована наскільки шаленими є їхні водії. Багато дітей, бідних і голодних, заглядали до неї в вікно. В індійському ашрамі під час першої медитації Елізабет навіть заснула, оскільки це незвично для неї. Вона переживає культурний шок, знайомлячись ближче з культурою Індії. Елізабет сама по собі дуже комунікабельна, любить багато говорити. А там люди поглинуті в роздуми, задумані і займаються медитацією.

Індія ж стає для Елізабет в буквальному сенсі слова кроком в інший світ. Це дуже динамічна країна. Елізабет прагне досягнути таємниці медитації і самопізнання. Їй важко це зробити: важко вставати дуже рано, важко зосередитися, важко на медитаціях. Вона почуває себе там чужою. Через це в неї починаються признаки агресії, роздратування, вона стає нервовою, розсіяною, переживає, багато згадує моментів зі свого життя, сумує. Елізабет каже: *“It’s hard for me to be on meditation, hard to concentrate”*.

Елізабет знайомиться з індійською культурою ближче. Вона відвідує національне весілля. В Індії родина вирішує, з ким буде одружуватись дівчина чи хлопець, що сильно відрізняється від американських традицій. Ліз знайомиться зі звичаями Індії, більше спілкується з людьми.

Елізабет проходить такі етапи культурного шоку в Індії: спочатку стадія ейфорії, яка полягає в передбаченні досягнення душевного спокою та гармонії. Далі стадія незадоволеності та роздратування. Елізабет відчуває психологічні ознаки культурного шоку: депресію, агресію, нервовість, постійну втому, брак енергії. Наступний етап – пристосування. Елізабет відвідує індійське весілля і знайомиться з усіма його звичаями та традиціями. Далі стадія інтеграції – входження в нову культуру, результатом якого стала змога Елізабет добре орієнтуватися в індійській культурі та ефективно проводити медитації.

Третя зупинка – Балі, Індонезія. *“We all want things to stay the same, settle for living in misery because we’re afraid of change, of things crumbling to ruins”*, – роздумує Елізабет. В Індонезії один старець вчить Ліз всьому, що знає сам. І все, що Ліз робить там, – це намагається посміхатися, посміхатися тілом, очима, серцем, посміхатися навіть печінкою, як вчить її Кетут. *“If you want to be happy you should know where you are at the certain point of time”*, – вчить Елізабет Кетут. Загалом на Балі культура дуже незвична для Ліз. Вона вже відвідала багато місць, проте в Індонезії дуже багато мудреців, монахів, цілителів та знахарів. Тут лікують тільки народним способом. Елізабет знайомиться з місцевими делікатесами, куштує незвичні фрукти та овочі.

Ліз змогла досягнути урок Балі – збалансованість. Вона вже бувала на Балі раніше. Тоді Кетут сказав їй, що вона обов’язково повернеться. Саме цим прогнозом вона керувалася при виборі останньої точки свого маршруту. Вона явно не була готова вчити урок пошуку балансу. Чого Ліз зовсім не очікувала, прибувши на Балі – зустріти свою любов.

Варто зосередити увагу на тому, що в Індонезії Елізабет також стикається з таким явищем, як «культурний шок», проте в іншій послідовності.

Вона проходить такі його етапи, як ейфорія, пристосування (розуміє всі переваги культури Індонезії, отримує задоволення від спілкування з мудрецем Кетутотом та знахаркою Вайян), незадоволення (стає роздратованою на себе та інших, оскільки не може розібратися в собі та не може відкритись для нового кохання) та інтеграція – уже впевнено входить в нову культуру і отримує позитивні враження.

Отже, головна героїня фільму «Їсти, молитися, кохати» подорожуючи трьома країнами всюди стикалась з таким явищем, як «культурний шок». Проте вона постійно намагається адаптуватися до чужої культури. В Італії вона старається вивчити італійську мову, спілкується з людьми зі словником. Елізабет навіть бере уроки репетитора, який стає її другом. Італія, і зокрема Рим, стали першим кроком Ліз Гілберт на шляху до пізнання нових культур та через їх призму – і пізнання себе. Тут вона присвячувала вільний час простим радощам: дегустації вишуканих страв, бесідам з друзями, а також тому, що італійці називають *dolce far niente* – насолода від неробства. Одним із найважливіших чинників адаптації до іншого культурного середовища є встановлення контактів з місцевими жителями. Тому Елізабет заводить нових друзів, які знайомлять її з різними культурами.

Можна простежити, що протягом всього фільму героїня проходить три етапи:

1. Перший етап – Італія (їсти) – етап болісного переосмислення, відторгнення усталених стереотипів, авторитетів, обов'язків і звичок. Прагнення їсти що хочу, скільки хочу, із задоволенням і коли хочу є способом подолання багатьох табу на рівні підсвідомості героїні.

2. Другий етап – Індія (молитися) – набуття нових знань, період навчання: відшкрібання застарілих звичок, спроба усвідомити та скерувати емоції, руйнування звичних схем реакції на вияви зовнішнього світу, поступове формування внутрішньої рівноваги.

3. Третій етап – Індонезія, Балі (кохати) – інтеграція набутого внутрішнього балансу, нової філософії життя щодо дійсності, самої себе, кохання у звичайне, повсякденне життя. Намагання на всіх етапах нового життя (нового кохання) зберегти внутрішню гармонію.

Тобто, можна зробити висновок, що культурний шок героїні у різних країнах відіграв позитивну роль, коли первинний дискомфорт веде до прийняття нових цінностей та моделей поведінки, і стає джерелом саморозвитку та культурного зростання. З цією метою Елізабет збиралася у цю подорож. Те, що вона вирішила присвятити якийсь час собі, дуже цікавить і надихає інших людей. Її вчинок можна вважати сміливим і гідним захоплення. Ми живемо в божевільному суєтному світі, тому іноді буває дуже корисно пригальмувати і зрозуміти, чого ж тобі насправді від цього життя нам потрібно.

Висновки і пропозиції. Отже, у підсумку можна сказати, що культурний шок, як стан, притаманний людині, що змінює звичне середовище, і у значній мірі залежить від набору зовнішніх та внутрішніх

факторів, має нестійкий періодичний характер, позитивну та негативну складові. Більшість людей, які подорожують в інші країни чи працюють в іншій культурі, відчують всі чотири стадії культурного шоку (ейфорія, розчарування, пристосування та інтеграція). Чим довше перебування, тим більше циклів проходить кожна людина, оскільки четвертий етап веде до ще однієї стадії ейфорії, яка супроводжується незадоволеністю, негативними емоціями, згодом пристосуванням і так далі.

Список використаної літератури

1. Аксьонова В. І. Міжкультурна комунікація як фактор формування глобального інформаційно-комунікативного простору. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2013. Вип. 54. С. 189-202
2. Вознесенська О. Л. Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям. К. : Human Rights Foundation, 2015. 50 с.
3. Марковська А. В. Міжкультурний аспект перекладу німецьких фразеологізмів (на матеріалі сучасної німецькомовної преси). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки*. 2014. Вип. 3. С. 177-185.
4. Тодорова Н. Ю. Кроскультурний менеджмент. К.: 2009. 330 с.
5. Фалькова Е. Г. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях : методическое пособие. СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. 77 с.
6. Adler P. The transitional experience: An alternative view of culture shock. *Journal of Humanistic Psychology*. 1975. Vol. 15. P. 13-23.
7. Eat. Pray. Love (2010) : Movie / directed by Ryan Murphy; screenplay by Ryan Murphy and Jennifer Salt; produced by Brad Pitt, Dede Gardner, Jeremy Kleiner, and others. 2010. URL: <https://www.imdb.com/title/tt0879870/>
8. Oberg K. Culture Shock and the Problem of Adjustment to New Cultural Environments. URL: https://apps.carleton.edu/curricular/ocs/moscow/assets/Culture_Shock.pdf.

УДК 395.6:338.24

Дарія Малімон

*слухач магістратури публічного
управління та адміністрування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЛОВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЕТИКЕТУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Анотація. У статті подано загальну характеристику ділового та професійного етикету, визначено головні їх функції і завдання. Акцентовано увагу, що існує певна система норм та атрибутів ділового етикету, яка притаманна всім професіям. До них можна віднести: стилі та стандарти спілкування, мистецтво ведення розмов; форми поведінки, привітання, знайомства; ведення справ з суб'єктами зовнішнього оточення; заходи щодо

формування іміджу організації; стандарти оформлення ділових паперів та ділового листування в установах; вимоги до зовнішнього вигляду державного службовця; використання візитних карток в діловій практиці; манери поведінки ділової людини, жести, міміка.

Професійний етикет – це загальноприйняті (або декларативно встановлені) правила соціальної поведінки у професійному спілкуванні в конкретній організації. До головних функцій професійного етикету державного службовця належить: формування таких правил поведінки у суспільстві, які сприяють взаєморозумінню людей у процесі спілкування; функція доречності; функція практичності; функція створення іміджу.

Звернуто увагу на такі основні принципи професійного етикету, як: ввічливість, тактовність, скромність, точність, коректність, шанобливість, люб'язність, делікатність.

Досконале володіння етикетом сприяє професійній діяльності та ефективному спілкуванню державних службовців із представниками всіх рівнів влади й людьми, які знаходяться поза сферою службової інституції.

Проаналізувавши особливості професійного етикету в системі державної служби, виокремлено такі проблемні аспекти: необхідність нормативного врегулювання вимог професійної етики державних службовців; організація належного прийому громадян з дотриманням правил професійного етикету; контроль за додержанням засад ділового та професійного етикету; перегляд та аналіз загальнолюдських цінностей, цінностей державної служби, професійних цінностей своєї соціальної групи та повернення довіри громадян до органів влади; необхідність професійного розвитку та підвищення кваліфікації державних службовців.

Ключові слова: *етикет, етикетні норми, діловий етикет, професійний етикет, державна служба, управлінське спілкування.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійна робота будь-якого працівника організації пов'язана з дотриманням етикету взаємовідносин з колегами, підлеглими, партнерами. Дотримання етики ділових відносин, зокрема правил ділового та професійного етикету є одним з основних критеріїв оцінки професіоналізму як окремого працівника, так і організації в цілому.

Для ефективного виконання державних та регіональних завдань сьогодні вже недостатньо бути професійно підготовленим працівником, мати необхідні знання й достатній досвід роботи, необхідно також уміти встановлювати ділові стосунки зі споживачами управлінських послуг та не допускати упередженості чи перевищення службових повноважень, а це можливо лише за умови постійного дотримання правил етикету, наявності в державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування стійких етичних переконань, розуміння етичних принципів, вимог і здатності до доброчесної службової поведінки. Потреба в посиленні етичних засад

публічної служби в Україні відповідає також світовому вектору суспільного розвитку та адаптації до стандартів Європейського Союзу.

Сьогодні в публічному адмініструванні важливу роль відіграє професійний етикет, породжений зближенням національних ділових кодексів хорошого тону. Професійний етикет не обмежується питаннями ділової субординації і переговорним процесом. Його основними складовими є правила привітання, правила звертання, правила представлення, організація ділових контактів (переговорів, зустрічей, прийомів, ділового листування), ділова субординація, рекомендації щодо формування зовнішнього обліку ділової людини, етичні норми грошових відносин, правила обміну подарунками і сувенірами тощо.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У даному напрямку відомі наукові розвідки таких вітчизняних вчених, як: В. Л. Зусін, А. А. Лавренко, О. А. Лавренко, С. Я. Харченко та ін. – розкриття понять «діловий етикет», «професійний етикет»; Н. П. Краснова, Т. О. Панфілова, Н. Л. Тимошенко, А. С. Товмач та ін. – визначення сутності та особливостей професійного етикету на державній службі; Т. Е. Василевська, М. І. Рудакевич, І. І. Хожило та ін. – дослідження проблемних аспектів професійного етикету тощо.

Мета статті – дослідити теоретичні основи ділового і професійного етикету в системі державної служби та виокремити основні проблемні аспекти.

Основні результати дослідження. Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «етикет» подає як установлені норми поведінки й правила ввічливості в будь-якому товаристві [1]. Тобто, етикет у собі поєднує формальні правила поведінки у визначених ситуаціях та здоровий глузд, раціональність і доцільність тієї чи іншої дії.

Науковець А. С. Товмач розглядає етикет як зовнішню форму вираження норм і принципів моралі будь-якої історичної спільноти, підкреслюючи при цьому визнання людиною моралі як необхідної й особливої форми духовного єднання, що виступає безумовною основою співжиття як способу власне людського існування. У даному контексті норми моралі виступають конкретними правилами поведінки, що визначають, як людина має вести себе по відношенню до суспільства, колективу, інших людей; дотримання норм забезпечується силою суспільної думки й механізмом самооцінки самої людини. Принципи моралі ж є найбільш загальними вимогами до поведінки людини в її ставленні до середовища і до себе, що визначають основну лінію її діяльності. Правила поведінки – це найбільш елементарні, конкретні вимоги до поведінки людини в конкретних умовах, що є похідними від норм і принципів моралі, і саме вони складають основу етикету [9].

Як підсумовує Н. Л. Тимошенко, етикет – це сукупність формальних правил, що регулюють зовнішній прояв людських стосунків, а саме: поведінка з людьми, формули звертання, вітання, вибачення, подяки,

поведінка у місцях загального користування, манери, одяг тощо. Етикет – це не лише форма самовираження та самореалізації, але й, в першу чергу, форма стримування, самоконтролю, опанування емоцій і вчинків [8, с. 84].

Однак, як звертає увагу дослідниця М. І. Рудакевич [7], виховання культури спілкування не зводиться до засвоєння норм «красивої поведінки», тому що глибинно ці норми поведінки пов'язані з моральними принципами, моральними цінностями. Зовнішня культура поведінки є відсвіт прояву і вираження культури внутрішньої, всього духовного світу і складу особистості. Таким чином, набути навички культурної поведінки – не означає «завчити» відповідні правила, а потім механічно застосовувати їх у спілкуванні, подібне «прилучення» до культури мало що дасть і мало чого варте. Необхідно інше – зрозуміти, перейнятися усвідомленням великого людського сенсу, закладеного у ці зовнішні форми. Тоді правила хорошої поведінки, краса спілкування стануть вашим переконанням, «другою натурою» і дотримання їх буде приносити людині почуття задоволення і радості.

В науковій літературі також вживається синонімічно близька категорія «діловий етикет».

Науковці С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко у праці «Етика ділового спілкування» акцентують на тому, що діловий етикет – це певні відносини, правила, які забезпечують найвищу ефективність у виконанні професійних функцій у сфері певної діяльності. Етикет ділових відносин складає зовнішню сторону ділового спілкування [3, с. 206].

Дослідниця Т. В. Василевська зазначає, що важливими складовими ділового етикету є:

- 1) офіційні та протокольні форми привітання та представлення;
- 2) подарунки в ділових стосунках;
- 3) етикет національних символів;
- 4) візитна картка;
- 5) діловий одяг;
- 6) етикет в рекламі та ін.

Основою етикетних норм, на думку науковця, є: дотримання певної дистанції між працівниками різних рангів, толерантне ставлення до думок інших, уміння визнавати свої помилки, бути самокритичним, уміння використовувати в суперечці аргументи, а не владу чи авторитет та ін.

Діловий етикет потрібно розглядати в єдності з етикою, оскільки лише за такої умови його використання є плідним, бо сприяє ефективній взаємодії керівника з підлеглими, співробітників між собою, працівників будь-якої установи з клієнтами [1, с. 29].

Основу ділового етикету становлять чітко визначені принципи, які можуть бути адаптовані до системи державної служби, оскільки забезпечують гармонізацію, дотримання дисципліни й найбільш ефективну організацію діяльності державних службовців з досягнення основної мети – служіння народові України. Такий підхід, як зазначає О. В. Лавренко [5],

дозволяє визначити сутність етикету в умовах трансформаційних суспільних змін та реформувань, адже саме висока кваліфікація, професійна та моральна однорідність державного апарату дозволяє забезпечити професійну основу конституційної єдності системи державної влади, подолання суперечностей, що існують між застарілими стереотипами в управлінській діяльності та вимогами розвитку українського суспільства. Усталені зразки поведінки й мова гарантують необхідний рівень розуміння й безпеки кожного державного службовця як в організації, так і в зовнішньому середовищі.

Дослідниця І. І. Хожило акцентує на тому, що застосування норм та правил сучасного ділового етикету базується на таких основних принципах:

- 1) гуманізму й людяності, що виявляється у вимогах бути ввічливим, тактовним, люб'язним, скромним і точним;
- 2) доцільності, згідно з чим етикет дає можливість людині поводитися розумно, просто і зручно для неї самої та її оточення;
- 3) естетичної привабливості поведінки;
- 4) поваги до звичаїв та традицій тієї країни, в якій перебуває та спілкується людина [10].

Дослідниця Т. О. Панфілова пояснює поняття «професійний етикет» як систему норм та атрибутів ділового етикету, яка притаманна конкретній організації: вимоги до естетизації внутрішнього середовища організації, стиль спілкування; стандарти спілкування, формування іміджу організації. Шанобливе ставлення до людей у колективі та за його межами, незалежно від їх посади, віку, статі, суспільного статусу та ін. Вітання, правила ведення розмови, поведінка за столом, вимоги до одягу – ці та інші елементи є визнаними світовими нормами етикету в адміністративній діяльності, обумовлені найважливішими принципами загальнолюдської моралі і моральності [6, с. 28].

Слід зазначити, що в системі державної служби формування етикету відбувається також на основі застосування загальних та спеціальних принципів. Загальні принципи державної служби та етичної поведінки державних службовців визначені в Законі України «Про державну службу».

Дослідниця І. І. Хожило виділяє в системі інституційних принципів підсистему спеціальних принципів, що забезпечують формування етикету взаємовідносин на державній службі. До таких спеціальних принципів автор віднесла: інституційну ієрархічність; ситуативність службової поведінки; доцільність дій; естетичну привабливість поведінки; дотримання народних звичаїв і традицій; толерантність; помірність; креативність; відповідальність; адекватність; простоту організації; автономію; управлінську культуру; безособовість; комунікативність; субстантивність [10].

Професійний етикет дозволяє вирішувати такі інституційні завдання:

- 1) забезпечення відповідності очікуванням громадськості;
- 2) підвищення рівня довіри суспільства та громадян до державної служби;
- 3) забезпечення максимальної реалізації прав і свобод людини та громадянина, визначених Конституцією та законами України;

4) формування позитивного іміджу та авторитету органів державної влади в цілому;

5) створення передумов для запобігання критичному загостренню соціального напруження;

6) мобілізацію суспільних сил до участі у вирішенні нагальних соціальних проблем;

7) забезпечення розвитку інноваційних механізмів соціального партнерства.

Виходячи з вищезазначеного, у контексті вивчення етикету (особливої категорії етики) державної служби дослідниця І. І. Хожило пропонує під поняттям «професійний етикет на державній службі» розуміти спеціальну інституційну технологію управління персоналом, що узагальнює, об'єднує і розвиває інтраінституційні, організаційні та екстраінституційні взаємовідносини шляхом упровадження еталонних форм взаємодії між суб'єктами державного управління [11, с. 32].

Однією з функцій професійного етикету є зближення людей з різними соціальними статусами, поліпшення їх взаєморозуміння та взаємоповаги. Етикет сьогодні – це, насамперед, засіб спілкування, засіб регуляції взаємовідносин людей, які спілкуються. Можна навести таку аналогію: без знання норм та правил професійного етикету організації людина схожа на водія, який опинився за кермом і виїхав на вулицю, не знаючи правил дорожнього руху. Організаційна поведінка в сучасних умовах народжує нові ситуації спілкування, вносить нові етикетні вимоги. Запам'ятати їх всіх неможливо. Життя набагато складніше, аніж правила, і в ньому трапляються такі ситуації, які досить важко передбачити навіть у найповнішому зведенні правил етикету [4, с. 84].

Дослідниця І. І. Хожило акцентує на тому, що знання правил професійного етикету і вміння його застосовувати необхідні для сучасного керівника, адже значну частину свого робочого часу він спілкується з людьми. При цьому найчастіше спілкування керівника відбувається в несиметричних умовах службового статусу сторін, коли один з учасників виступає як керівник, а інший – як підлеглий [11].

Проаналізувавши особливості ділового та професійного етикету на державній службі, ми виокремили такі проблемні аспекти:

1. Нормативне врегулювання вимог професійної етики державних службовців.

На нашу думку, слід не лише визначити морально-етичні принципи службової поведінки державних службовців, а й законодавчо закріпити механізм їх запровадження і дотримання.

2. Організація належного прийому громадян з дотриманням правил професійного етикету.

Ми вважаємо, що одним з найсерйозніших чинників, які визначають критичне відношення населення до керівництва і апарату управління усіх гілок і рівнів влади, є відсутність в роботі владних структур справжньої уваги

до людини, поваги до її особистої гідності, чуйності, тактовності, професійної етики.

3. Перегляд та аналіз загальнолюдських цінностей, цінностей державної служби, професійних цінностей своєї соціальної групи та повернення довіри громадян до органів влади.

Слід зазначити, що морально-етична проблема останнім часом набуває ще більшої актуальності у зв'язку з активним поповненням органів влади молодими кадрами, які, зазвичай, володіють теоретичними знаннями у галузі професійної етики, проте їм бракує моральної свідомості, життєвого та професійного досвіду, психологічної загартованості, етичних вмінь і навичок, які сформували б готовність до ефективного виконання професійного обов'язку.

4. Контроль за додержанням засад ділового та професійного етикету.

На нашу думку, ключовими засобами регулювання й контролю управлінської діяльності та поведінки державних службовців, що забезпечують досягнення цієї мети, є право й мораль. Адже якщо людина, професіонал, не має стійких моральних позицій, зорієнтованих на державні інтереси, результати її діяльності будуть негативними для суспільства. Тобто вона працюватиме цілком професійно, але в особистих чи групових інтересах. Такий професіоналізм може стати руйнівним для держави.

5. Необхідність професійного розвитку та підвищення кваліфікації державних службовців.

Українське суспільство потребує підготовки нової генерації і підвищення кваліфікації вже працюючих керівників і спеціалістів органів державної влади та місцевого самоврядування. Необхідність професійного розвитку кадрів державної служби, на нашу думку, обумовлена динамікою і специфікою політичної та соціально-економічної обстановки в країні, а також реальним станом самої державної служби. Прихід на службу «професіоналів», які не володіють в достатній мірі необхідними знаннями та методами державного управління, загальною, етичною та правовою культурою; наявність професійних помилок, посадових порушень і конфліктів інтересів у сфері державного управління, обумовлених некомпетентністю працівників; незадовільний стан системи забезпечення професійного і етичного розвитку державних службовців через підвищення кваліфікації; тривале падіння авторитету влади та її представників – всі ці обставини актуалізують проблему професійно-етичного розвитку державних службовців як найважливіший фактор успішного реформування державної служби.

Ми схильні вважати, що серед основних завдань, що стоять сьогодні перед системою професійної підготовки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування в нашій країні, є потреба організувати навчання таким чином, щоб запрацювали законодавчо вже закріплені етичні стандарти. Тільки дієва професійна культура допоможе підняти мотивацію публічних службовців, повернути довіру населення до владних інституцій.

Керуючись правилами професійного етикету на державній службі, на нашу думку, управлінець має бути відвертим і чесним, надаючи професійні послуги, бути справедливим, об'єктивним, ввічливим, уважним, старанним; постійно підтримувати свою професійну компетентність, знання та навички на високому рівні; дотримуватися вимог стосовно обмежень у політичній діяльності; не розголошувати в особистих та корисливих цілях інформацію, отриману під час своєї професійної діяльності; виявляти ініціативу та бажання працювати, розвиватися як професіонал своєї справи.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проаналізувавши проблемні аспекти ділового та професійного етикету на державній службі, можна зробити висновок, що специфіка державної та муніципальної служби створює можливості для існування суперечливих інтересів – індивіда, соціальних груп, громади, суспільства та самої держави, зіткнення яких в управлінському процесі спричиняє (або може спричинити) виникнення різноманітних конфліктних ситуацій, а іноді призводить і до скоєння корупційних правопорушень. На сьогоднішній день склалась стійка недооцінка службовцями значення ділового та професійного етикету, нерозуміння їх важливості в підвищенні ефективності управлінської діяльності. Для державних службовців є характерним ідеалізація уявлень про досконалість власного досвіду й недооцінка сучасних методів ефективного менеджменту персоналу. Як наслідок, неструктурована, аморфна етична культура робить сучасних службовців малостійкими до негативних моральних впливів, призводить до деформації системи управління. Крім того, вивчення бажаних етичних стандартів поведінки підлеглих та вимог до них показало, що неусталеність системи моральних норм і цінностей у самих службовців негативно впливає на стосунки «підлеглий-керівник» і видозмінює їх.

Важливість дотримання правил ділового та професійного етикету державного службовця полягає в тому, що етикет виробляє модель моральної орієнтації в професійній поведінці державного службовця, сприяючи захисту інтересів суспільства та держави, впливає на ефективність, якість та компетентність державної служби в Україні та її авторитет.

Список використаної літератури

1. Василевська Т. Е. Етика державних службовців і запобігання конфлікту інтересів : навч. метод. матеріали / уклад. О. М. Руденко. К. : НАДУ, 2013. 76 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь : Перун, 2012. 1320 с.
3. Етика ділового спілкування : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко, Я. І. Юрків; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 507 с.
4. Зусін В. Я. Етика та етикет ділового спілкування : навч. посіб. : 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
5. Лавренко О. В., Лавренко А. А. Діловий етикет та імідж державного службовця. К. : Київська міська державна адміністрація, 2008. 72 с.

6. Панфілова Т. О. Етика державного управління : методичні рекомендації. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 44 с.
7. Рудакевич М. І. Етика державних службовців [Монографія]. К.: НАДУ, 2003. 360 с.
8. Тимошенко Н. Л. Корпоративна культура: діловий етикет : навч. посіб. К.: Знання, 2011. 457 с.
9. Товмач А. С. Питання етики державних службовців. *Форум права*. 2015. № 2. С. 159-162.
10. Хожило І. І. Етикет в публічному адмініструванні : сутність, стан та особливості формування. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-02/09hiisof.pdf>.
11. Хожило І. І. Етикет як іманентна складова професійної компетенції державного службовця. *Вісник державної служби України*. 2007. № 3. С. 29-33.

УДК 378

Олег Олексин

асистент кафедри суспільних наук

Івано-Франківського національного

технічного університету нафти і газу

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КУЛЬТУРОЦЕНТРИЧНОЇ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті актуалізується проблема пошуку нових теоретично-методологічних підходів у вирішенні освітніх проблем у сфері вищої освіти. Автор наголошує на потребі переорієнтації навчально-виховного процесу в сучасних умовах на культуроцентричну модель. Здійснено ретроспективний аналіз основних підходів щодо організації освітнього простору та їх історичну еволюцію. Обґрунтовано педагогічний потенціал культуроцентричних засад у професійній підготовці здобувача вищої освіти та вихованні його як «людини культури». Окреме місце у статті присвячено питанню реалізації принципу культуровідповідності в українській освітній практиці, який в умовах глобалізаційних і євроінтеграційних процесів є свідченням гуманістичної позиції педагога. Вказується на актуальність взаємодії освіти і культури в процесі підготовки майбутніх спеціалістів у вищій школі. У дослідженні зроблено спробу довести, що за допомогою даної освітньої моделі можна повноцінно сформувати у студентів цілий спектр загальнокультурних, соціальних, інтелектуальних, мотиваційних, духовно-етичних і організаційно-ділових якостей, які сприятимуть подальшому фаховому та особистісному зростанню. Серед іншого у якості актуального компоненту культуроцентричного підходу у вихованні розглядається інформаційно-комунікативна складова. Зазначено, що одним із результатів його реалізації в освітній діяльності стане формування у молодого покоління людей міжкультурної компетентності, як сукупності аналітичних і стратегічних здібностей індивіда у процесі взаємодії з представниками іншої культури. Розкриваються поширені чинники, які

зумовлюють складнощі в процесі міжкультурної комунікації, і значення діалогу культур у знаходженні порозуміння між суб'єктами спільної діяльності та спілкування. Автором виділено кілька вихідних теоретичних положень міжкультурного діалогу. У статті також визначено перелік найбільш актуальних проблем, які зустрічаються на шляху ефективного застосування культуроцентричної моделі у вітчизняному освітньому просторі та вимагають свого першочергового вирішення.

Ключові слова: *культура, освіта, культуроцентризм, культуровідповідність, міжкультурна компетентність, діалог культур.*

Постановка проблеми. Як свідчить історія, освітня галузь завжди відіграла ключову роль в прогресивному поступі людства. Даючи поштовх новим технологіям, формуючи громадську свідомість, вона була і є тим інструментом, який дозволяє удосконалювати саме суспільство і окремо взятую людину. В епоху високої соціальної динаміки та активного реформування вітчизняної економіки існує нагальна потреба зі створення сприятливих умов для ефективної підготовки у системі вищої школи спеціалістів, здатних задовольнити суспільний запит у фахівцях нової якості. Аналіз реалій сьогодення, зростаючі вимоги до особистісного розвитку та професійної компетентності майбутніх спеціалістів висувають на перший план потребу пошуку ефективних моделей та шляхів формування інтелектуального потенціалу студентської молоді та необхідність здійснення заходів щодо осучаснення системи освіти як з точки зору змісту навчально-виховного процесу, так і з позицій пошуку ефективних технологій передачі знань.

Серед переліку питань, довкола яких точаться дискусії в педагогічних колах, є і проблема дослідження інтегративного зв'язку культури та освіти. Процес модернізації освітніх інституцій у контексті реалізації ними цілого спектру культурних функцій розглядається як необхідна умова подальшої життєдіяльності цих установ і рушійна сила, що забезпечує рівень індивідуальної та суспільної свідомості. Саме з огляду на такий розвиток подій на сучасному етапі набуває своєї актуальності питання утвердження культуроцентричного підходу в системі реформування вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численний науковий спадок у вивченні взаємодії культурного і освітнього просторів відкрив для педагогіки вищої школи та інших наук широкі можливості для створення нових теоретико-методологічних підходів у напрацюванні ефективних моделей процесів навчання і виховання молодого покоління людей. У контексті філософської рефлексії, а також в межах здобутків педагогіки та психології піднята нами проблематика знайшла своє відображення у низці досліджень вітчизняних науковців, серед яких виділимо І. Зязюна, В. Кременя, Г. Філіпчука, М. Стельмаховича. Питанню міжкультурного діалогу, як одному з інструментів міжособистісної комунікації в просторі освіти,

присвятили свої праці зарубіжні вчені М. Маклюен, Ю. Хабермас, В. Біблер, А. Садохін.

Мета статті – на основі переосмислення наукової спадщини минулого і сучасності розкрити педагогічний потенціал культуроцентричного підходу в організації навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти та з'ясувати його можливості у сфері налагодження міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку українського суспільства одним із актуальних завдань, що стоїть перед ним, є недопущення кризи соціалізації нових поколінь. Задля вирішення цієї проблеми, освітянській громаді слід визначитися з оптимальним вибором моделі виховання молодшої генерації людей. Дотримуючись діалектичного підходу, спробуємо звернутися до історичного досвіду вирішення цієї важливої для людства проблеми.

В античну епоху система навчання була заснована на космоцентричній парадигмі, яка головним чином ґрунтувалася на пізнанні індивідом об'єктивної дійсності, космосу і буття. Водночас сама людина, питання розвитку закладеного у неї особистісного потенціалу перебували на другому плані. У період Середньовіччя домінували теоцентричні тенденції в освітньому процесі, внаслідок чого загального поширення набули ідеї служіння людини Богу і, як наслідок, простежувалося ігнорування індивідуальних достоїнств окремо взятого члена суспільства. Наступна історична епоха, доба Відродження, висунула на порядок денний нову філософську модель виховання, яку умовно можна називати натуроцентричною. Згідно її підходів навчально-виховний процес виходив з принципу природовідповідності та був спрямований на розвиток індивідуальності кожної людини і закладених природою здібностей.

У процесі подальшої еволюції суспільних відносин в системі організації освіти підрастаючого покоління виникла нагальна потреба врахування соціально-економічних, технічних та інших запитів. Тож згодом на зламі ХІХ-ХХ ст. таке соціальне замовлення стало підґрунтям для формування соціоцентричної освітньої моделі. Впровадження її положень у навчання та виховання призвело до того, що пріоритетною стала кількісна сторона у процесі формування знань, умінь і навичок, а розвиток творчого потенціалу особистості нерідко перебував на другорядних ролях.

З часом звернення суспільства до принципів гуманізації та демократизації освітньої сфери вплинуло на переорієнтацію процесів навчально-виховного процесу на антропоцентричний підхід, що мало на меті перетворити студента з пасивного об'єкту впливу педагога на суб'єкта активної пізнавальної діяльності, спрямованої на вільний і гармонійний розвиток особистості [4].

Нові виклики, які повстали перед педагогікою вищої школи у перші десятиліття ХХІ ст., поставили перед нею злободенне питання: яка модель організації освіти здатна забезпечити ефективне функціонування цієї галузі в сучасних умовах розвитку людства?

Знайомство з актуальними науковими напрацюваннями по теорії і практиці вищої освіти в Україні та за її межами свідчить, що чимало вчених у цьому питанні звертають свій погляд у бік пріоритету культуроцентричної моделі виховання студента як «людини культури», не відкидаючи при цьому всього кращого та прогресивного з антропо- і соціоцентричного підходів. Сучасні науковці наголошують на необхідності встановлення відповідності культури, освіченості та професіоналізму в процесі становлення особистості [10, с. 33]. Водночас зауважимо, що принцип культуровідповідності в освіті не є новим. Це поняття у педагогічний дискурс ще в епоху Просвітництва увів німецький вчений А. Дістервег. Суть цього принципу полягає у положенні, що в процесі навчання і виховання варто враховувати умови в яких існує людина, а також культуру даного суспільства [1]. Саме стан культурного розвитку спільноти виступає в якості фундаменту, з якого формується нове покоління людей. А наявний рівень культури висуває перед освітніми інституціями вимогу культуровідповідності, зобов'язуючи діяти у відповідності з духом часу, заради виховання освічених особистостей, фахівців своєї справи. На думку сучасних дослідників, дотримання цього дидактичного принципу в освітній практиці є передовсім свідченням гуманістичної позиції педагога, який визнає окремо взятого студента суб'єктом культури, її дійовою особою, здатною містити в собі традиційні смисли культури та одночасно виробляти нові, спрямовані на розвиток індивіда як людини культури і цілісної особистості [9, с. 32].

У випадку переорієнтації вітчизняної системи освіти на культуроцентричні засади її зміст і завдання слід визначати вже не в контексті діяльності з навчання певним знанням і вмінням, а у розрізі виховання особистості-носія тієї чи іншої культури. Іншими словами, в процесі освітньої підготовки індивід має нагромадити в собі інтегративну сукупність культур: професійної, інтелектуальної, моральної, політичної, правової, естетичної, економічної, екологічної, етнічної, релігійної, медійної і т. д. Тож можна цілком погодитися з думкою В. Кременя, що освіта виступає «одним із найоптимальніших і найінтенсивніших способів входження людини у світ культури» [3, с. 10].

За такого підходу випускники ЗВО гарантовано сформують цілий спектр якостей (загальнокультурних, соціальних, розумових, мотиваційних, духовно-етичних, організаційно-ділових), які стануть фундаментом для подальшого фахового та особистісного зростання. Окрім того, в умовах постіндустріального суспільства до ключових навчально-методичних компонентів культуроцентричної освітньої моделі справедливо можна віднести і її інформаційно-комунікативну складову. На неї покладається завдання забезпечити серед студентів вироблення креативності як основи культурної суб'єктності, розвиток навичок спілкування та міжособистісної взаємодії, когнітивне засвоєння, збагачення і трансляцію майбутніми спеціалістами пріоритетних соціально-професійних цінностей, а також формування основ медіакультури і медіаграмотності.

Важливим завданням, яке покликана вирішити вища школа на основі реалізації культуроцентричного підходу в здійсненні освітньої діяльності, є формування у молодого покоління людей міжкультурної компетентності. Зазначимо, що це поняття починає поволі входити у науковий вжиток, починаючи з останньої третини ХХ ст., коли відбувалося утвердження міжкультурної комунікації як самостійного наукового напрямку. У дослідженнях зарубіжних науковців міжкультурну компетентність почали розглядати в змісті аналітичних і стратегічних здібностей індивіда у процесі взаємодії з представниками іншої культури [5, с. 188]. Останніми роками ця проблема почала викликати помітний інтерес і у колах вітчизняних освітян і науковців. Передовсім таке зацікавлення нею зумовлене помітною динамікою в мобільності молодого покоління і активізацією міжнародного ринку освітніх послуг, що безпосередньо впливає на зростання кількості контактів між людьми, а, отже, актуалізує вміння знаходити спільну мову з представниками різних культур. На жаль, така комунікація не завжди носить конструктивний характер через низький рівень толерантності у її сторін, що може виражатися у нетерпимості до чужої думки, егоїзмі, внутрішній неприязні, амбітності, категоричності суджень, нездатності шукати компромісу, існуванні расових, релігійних, етнічних упереджень, гендерних стереотипів, врешті у відсутності в студентів культури спілкування і культури адекватного сприйняття себе та «іншого» під час міжособистісної взаємодії [6, с. 571].

Підкреслимо, що на даний момент єдиного усталеного тлумачення поняття «міжкультурна компетентність» не вироблено, позаяк воно вивчається у багатьох аспектах. Однак, узагальнивши наявні напрацювання, все ж дозволимо собі виокремити два основні підходи щодо його розуміння: 1) це здатність сформувавати в собі іншу культурну ідентичність, що передбачає знання цінностей і норм поведінки іншої культури; 2) це здатність досягати успіху в процесі міжкультурної комунікації [7, с. 133]. Так чи інакше, але в обох випадках формування необхідних компетенцій буде можливе тільки за умови утвердження реального міжкультурного діалогу поміж суб'єктами спільної діяльності.

Наукові розробки дослідників минулого та сучасності дозволяють нам виділити кілька вихідних положень міжкультурного діалогу. По-перше, аксіологічний характер гуманістичної парадигми, яка у центр своїх досліджень поставила людину як головну соціальну цінність, утверджує діалог культур як методологічний принцип сучасної моделі освіти. Діалогічна концепція спроможна перевести об'єкт – об'єктні відносини в площину суб'єктності, чим забезпечити гуманізацію та демократизацію освітнього процесу. По-друге, міжкультурний діалог в якості надійного педагогічного механізму полікультурної освіти допомагає виховати цінність іншої людини, вчить мистецтва жити з несхожими на тебе людьми. По-третє, міжкультурний діалог передбачає обмін цінностями, смислами, почуттями. Один смисл розкриває свої глибини, зустрівшись і зіткнувшись з іншим,

чужим змістом, між ними починається ніби діалог, який долає замкнутість і односторонність цих смислів та культур. По-четверте, міжкультурний діалог передбачає безперервний пошук істини з урахуванням рівня рефлексії людини, яка сама по собі має діалогічну природу, можливостей пошуку ціннісних орієнтирів у світі культури. По-п'яте, міжкультурний діалог є інструментом формування толерантності та встановлення взаєморозуміння на основі принципів компромісу, плюралізму і консенсусу ціннісних позицій сторін [8, с. 150-152].

Зрозуміло, що ефективне застосування культуроцентризму у вітчизняному освітньому просторі вимагає вирішення багатьох нагальних проблем на цьому шляху. Дуже важливо, щоб навчальні програми усіх дисциплін, як гуманітарних, так і негуманітарних, були наповнені культурологічним змістом. В основу навчальної діяльності потрібно закласти ідею фундаменталізації фахової підготовки майбутніх кадрів. Варто змінити саме ставлення до гуманітарного знання. Як справедливо зауважував німецький мислитель К. Ясперс, освітня цінність гуманітарної науки полягає у змістовному наповненні минулого людства, участі в його передачі, у знанні про широту людських можливостей [2, с. 109-165]. Тому слід збільшити час на вивчення дисциплін соціогуманітарного циклу, адже планомірне його зменшення з року в рік, чи взагалі виключення окремих із них з навчальних планів, закономірно впливають на падіння загальнокультурного рівня випускників. Також якісного педагогічного оновлення вимагають сам зміст та методика викладання гуманітарного знання. Як наслідок, особливі вимоги висуваються до науково-педагогічних кадрів ЗВО, які в своїй діяльності повинні враховувати усі сучасні тенденції освітнього процесу, будувати його на застосуванні новітніх теоретичних та методичних розробок, не відкидаючи при цьому й ефективних традиційних форм і методів навчання.

Висновки. Сучасна вища школа, спираючись на гуманістичні принципи у навчанні та вихованні студентської молоді, окрім іншого, вирішує проблему формування особистості, котра здатна усвідомити себе як представника певного етносу та виявити готовність до комунікації і взаємодії з іншими народами та культурами. Стирання кордонів та значне розширення міжкультурних контактів, стрімке просування України в міжнародний освітній простір, а також зростання глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише в результаті співробітництва в рамках міжнародного співтовариства, вимагають у молодого покоління людей високої якості освітньої підготовки. На сьогоднішній день таку можливість, на нашу думку, здатна забезпечити культуроцентрична модель навчально-виховного процесу, яка розглядає майбутніх фахівців передовсім як активних суб'єктів простору культури, наділених цілісною соціально-професійною компетентністю. Для цього система їх освіти повинна бути перебудована відповідно до вимог культуровідповідності. Це створить базу для підготовки спеціаліста здатного засвоювати, використовувати і зберігати кращі досягнення вітчизняної та світової культури, транслювати їх від одного

покоління до наступного, створювати нові культурні цінності. І не менш важливо, що культуроцентричний підхід в освітньому процесі спроможний сформувати в окремого студента ази повноцінної професійної культури як інтегративної якості особистості.

Список використаної літератури:

1. Дистервег А. О природосообразности и культуросообразности в обучении. *Народное образование*. 1998. № 7-8. С. 193–197.
2. Ідея університету: Антологія / упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. Львів, 2002. 304 с.
3. Кремень В. Вхідження людини у світ науки і культури в умовах глобалізації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 29. С. 7-13.
4. Кремень В. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ, 2018. 523 с.
5. Радул С. Теоретичні аспекти дослідження міжкультурної компетентності. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Пед. науки*. 2014. Вип. 134. С. 188-192.
6. Руденко Н. Розвиток культури міжнаціональних відносин іноземних студентів у полікультурному освітньому просторі ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 31. С. 571-576.
7. Садохин А. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2007. № 1. С. 125-139.
8. Сафонова І. Діалог культур на аксіологічних засадах – метапринцип формування міжкультурної компетентності. *Духовність особистості*. 2013. Вип. 3. С. 146-157.
9. Смолінська О. Культуровідповідність як провідний принцип організації культурно-освітнього простору педагогічного університету. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 1. С. 26-36.
10. Філіпчук Г. Культуроцентризм сучасної освіти. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2013. Вип. 6. С. 26-39.

«ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ»

**Збірник наукових статей VI Всеукраїнської дистанційної
науково-практичної конференції
(20 травня 2020 р.)**

Відповідальна за випуск: Дербеньова Л.В., д. філол. н., професор кафедри
документознавства та інформаційної діяльності
Комп'ютерна верстка і макетування: Опар Н.В., к.н. держ. упр., доцент кафедри
документознавства та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Контактна інформація організаційного комітету:
76019 м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, каб. 0405;
тел.: 097 59 11 610 (кафедра документознавства та інформаційної діяльності);
e-mail: doc@nung.edu.ua (кафедра документознавства та інформаційної діяльності).

**Всі права захищені.
Відповідальність за зміст публікацій несуть автори.**